

ESTUDIS

ENRIC SUBIÑÀ I COLL i JOSEP ROVIRA I PUIG
Puig i Cadafalch.
Arquitecte municipal i cap de bombers de Mataró (1892-1896)

MANUEL CUSACHS i CORREDOR
Pensament Marià, *100 anys*

JOAN FLORENSA i PARÉS
Els museus, eines pedagògiques

DOCUMENTACIÓ DE SANTA MARIA

DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA

FULLS/89

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, octubre 2007

FULLS/89

del Museu Arxiu de Santa Maria

Mataró, octubre 2007

TAULA

Portada: Moneda de billó (diàmetre 22 mm), de l'emperador Numerià (283-284), trobada en les excavacions de la nau de Santa Maria.
Anvers: IMP NVMERARIVS AVG, amb el bust radiat i amb cuirassa de Numerià.
Revers: PIETAS AVGG, *Pietas* dreta davant d'un altar.

Edita: **MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA**
Centre d'Estudis Locals de Mataró.
Director: Manuel Salicrú i Puig.
Beata Maria, 3
Tel. 93 790 15 28 (Parròquia de Santa Maria)
www.masmm.org
Composició i impressió:
Copisteria Castellà. c/ Pujol, 40 - 08301 MATARÓ
Dipòsit Legal: B-15.257-1978 *ISSN* 0212-9248

L'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria no es responsabilitza necessàriament de l'opinió que expressen els articles signats.

Amb la col·laboració de

Ajuntament de Mataró
Patronat Municipal de Cultura

Generalitat de Catalunya
Direcció General de Promoció Cultural
Promoció de la Premsa

EDITORIAL

NOVA ETAPA EN LA RESTAURACIÓ DE LA BASÍLICA DE SANTA MARIA

En aquest número dels *FULLS* donem notícia que l'equip encapçalat per l'arquitecte Agàpit Borràs i Plana ha enllestit el projecte que inclou dues noves fases de la restauració de la basílica, la quarta i la cinquena, fases que fan referència a la renovació de les instal·lacions i la reparació de les teulades del portal Nou, capella del Roser, portal Xic i nau principal.

Del total de les deu fases previstes al Pla Director de la restauració, són enllestides la primera, resolució de les teulades de les capelles de la Puríssima i Sant Desideri, i la segona, restauració de la capella del Sagrament. La tercera fase, que inclou les excavacions arqueològiques, només s'ha iniciat de manera puntual.

L'Ajuntament de Mataró, constituït en capdavanter de la restauració, havia convocat concurs per a la redacció del projecte, que fou guanyat per l'equip esmentat.

En el moment actual, només cal esperar que ben aviat s'iniciïn les obres, i que les institucions implicades, el Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, el propi Ajuntament de Mataró, l'Arquebisbat de Barcelona i la Parròquia de Santa Maria, generin els recursos necessaris per poder enllestir les dues fases projectades, i totes les altres pendents, dintre d'un termini raonable.

ACTUALITAT

INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA A L'HORT DEL RECTOR DE SANTA MARIA, DAVANT DEL PORTAL NOU

Entre el 30 de maig i el 12 de juny de 2007 es dugué a terme una intervenció arqueològica al pati nord-oest de la basílica de Santa Maria de Mataró, conegut com a Hort del Rector. Aquesta intervenció és una actuació subsidiària de la tercera fase del Pla Director de Restauració de la Basílica de Santa Maria de Mataró i es basa en la planificació i execució de quatre sondejos arqueològics dins el pati per tal d'exhumar i documentar les possibles restes arqueològiques colgades al subsòl, i així tenir una idea aproximativa de la densitat i potencialitat de les estructures, les quals podrien quedar afectades en el futur pel Pla Director de Restauració.

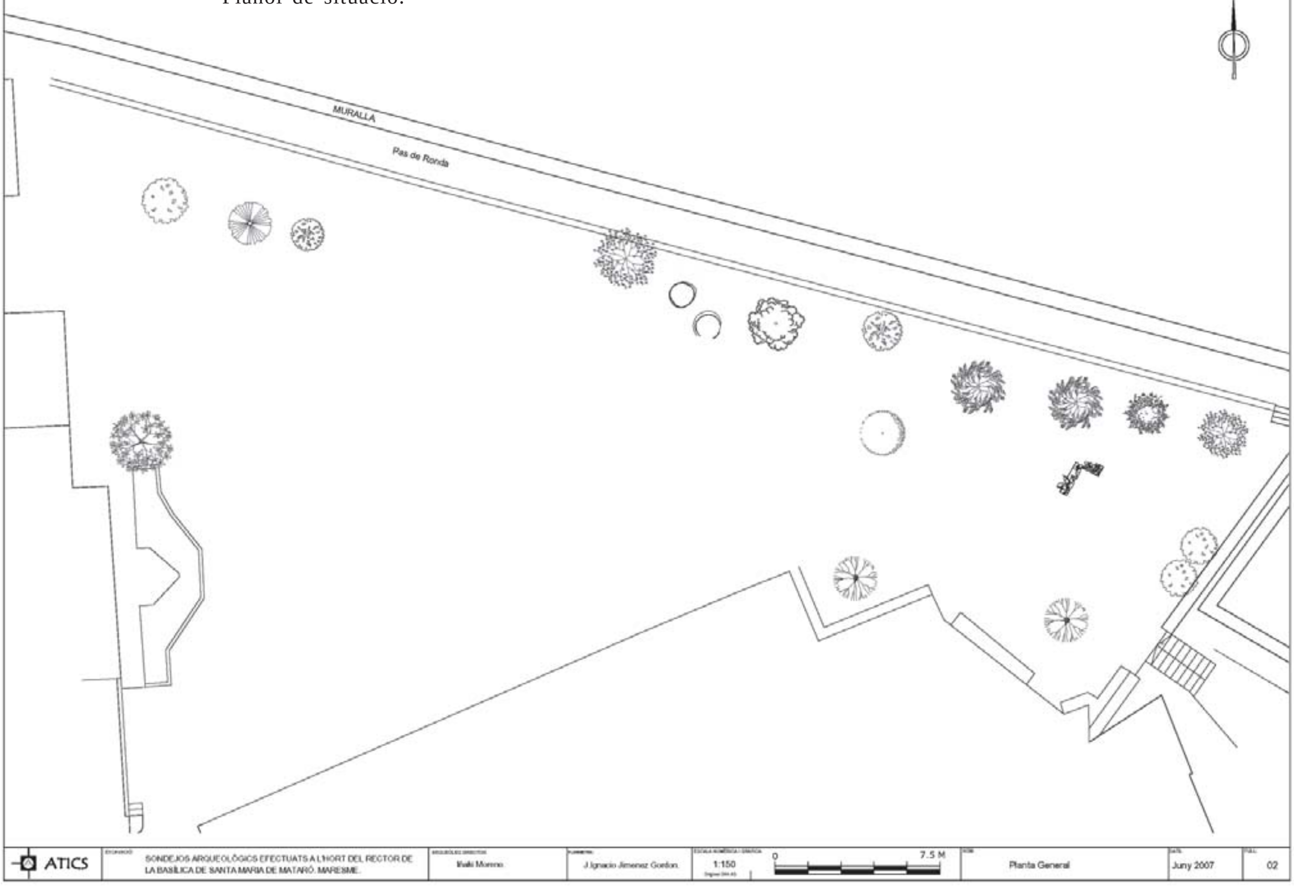
L'empresa adjudicatària de l'obra fou ATICS SL, i la direcció tècnica de la intervenció l'efectuà l'arqueòleg Iñaki Moreno Expósito, segons resolució del director general del Patrimoni Cultural de la Generalitat de Catalunya.

Als quatre sondejos efectuats, documentàrem una capa d'uns 70 cm de potència de sauló marró de textura argilo-sorrenca que oferia materials d'època moderna (s. XVII). Aquest estrat s'ha de relacionar amb una gran aportació de terra efectuada a la zona en el moment de fer la muralla i el pas de ronda.

Per sota d'aquest nivell, cada sondeig oferí resultats diferents: en un aparegué el subsòl geològic i l'altre oferí ceràmiques d'època romana a partir d'un metre de fondària des del terra del pati. En els dos restants, ubicats al nord i a l'est del pati, les troballes foren força més esperançadores.

Al sondeig efectuat al nord del pati, a tocar del pas de ronda de la muralla, es documentaren dues sitges per emmagatzemar gra excavades al subsòl. Totes dues presentaven planta circular i secció globular de fons pla, conservant, la primera, una fondària d'1,30 m i la segona, d'1'20 m.

Plànol de situació.

Sitges d'època.

Murs d'època.

Vam trobar els dipòsits reblerts per capes d'argiles i sauló de consistència compacta, amb gran quantitat de còdols, blocs, fragments d'*opus signinum* i carbons.

De gran importància són els materials ceràmics que oferien els rebliments de les sitges, els quals ens informen de l'època a la qual pertanyen. En aquest cas, els fragments de ceràmica pertanyents a olles i morters apareguts als dipòsits s'emmarquen tipològicament en l'època romana baix imperial, entre els segles V i VII d.n.e.

Les sitges, potser caldria relacionar-les amb d'altres d'aquesta mateixa cronologia i el conjunt funerari paleocristià documentats al voltant del possible edifici de culte primigeni, documentat, enguany, per l'arqueòloga Roser Pou.

El sondeig efectuat a l'est del pati oferí els resultats més prometedors. En aixecar la primera capa de terra amb materials d'època moderna, aparegué un estrat amb materials del segle I d.n.e. que oferí l'espectacular troballa d'un fragment prou ben conservat d'una estàtua de marbre. Concretament, es tracta de la part pubis i les natges d'una figura masculina, probablement el déu Dionís, esculpit en marbre de Carrara.

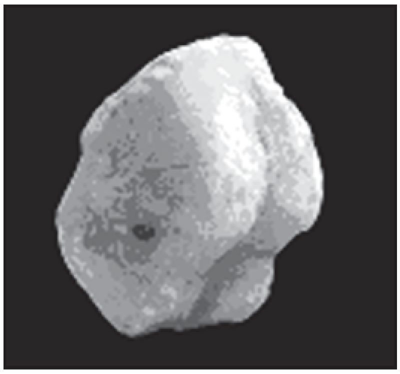
Aquest estrat del segle I estava cobrint una sèrie d'estructures muràries que havien quedat afectades, ja en època romana, per dos retalls. Es tracta de tres murs fent dos angles, obrats amb grans blocs i còdols i falcats amb fragments d'àmfora itàlica. Es trobaven encabits dins rases de fonamentació sense cap element que fes de lligam. L'absència de morter i el fet que no hem trobat cap paviment relacionat amb els murs, ens fa pensar que ens han arribat en la seva fonamentació.

Els estrats associats als murs, juntament amb un fons de sitja aparegut per sota d'aquests, ens oferiren materials ceràmics que ens permeten datar aquestes construccions al segon terç del segle I a.n.e. (70-30 a.n.e); es tracta de ceràmiques ibèriques i importacions de la Campània (Itàlia) de ceràmiques de vernís negre. Es tractaria, doncs, d'estructures relacionades amb la fase fundacional de la *Iluro* romana, tradicionalment datada de mitjan segle I a.n.e., en una zona de gran importància donada la més que probable ubicació del *forum* de la ciutat en aquesta zona.

Iñaki Moreno Expósito
(ATICS SL)

Estàtua de Dionís. Vista lateral dreta.

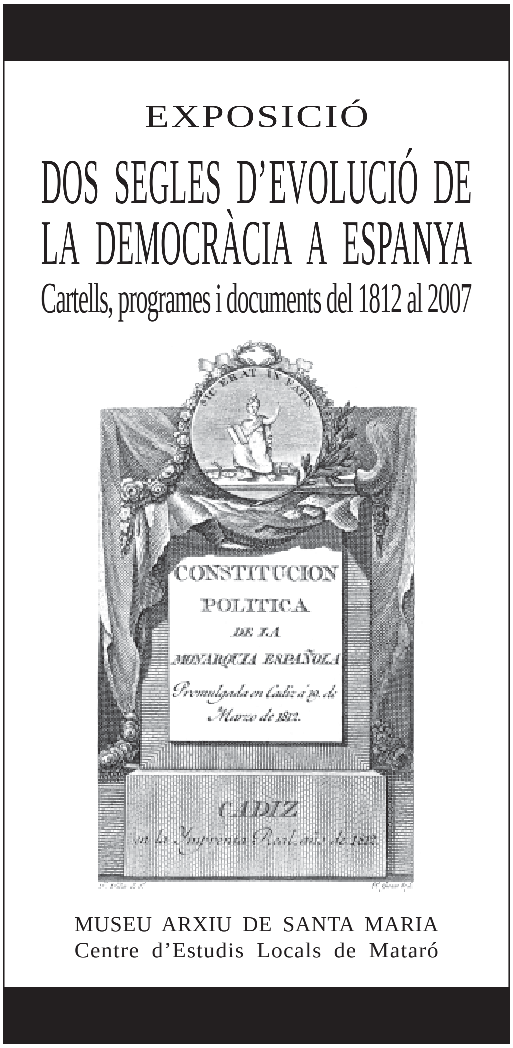
Estàtua de Dionís. Vista lateral esquerra.

EXPOSICIÓ *DOS SEGLES D'EVOLUCIÓ DE LA DEMOCRÀCIA A ESPANYA*

S'inaugurà el dijous dia 10 de maig. El text del programa de mà diu el següent:

> «Des dels articles primer i segon de la Constitució promulgada a Cadis (1812): «La nación española es la reunión de todos los españoles en ambos hemisferios» i «La nación española es libre e independiente, y no es ni puede ser patrimonio de ninguna familia o persona», fins als articles primer i segon de l'actual Constitució espanyola, refrendada el 6 de desembre de 1978, «España se constituye en un estado social y democrático de derecho, que propugna como valores superiores de su ordenamiento jurídico la libertad, la justicia, la igualdad y el pluralismo político» i «La soberanía nacional reside en el pueblo español, del que emanan los poderes del estado» van passar cent seixanta-sis anys i tres guerres carlines, dues repúbliques, la pèrdua de les colònies espanyoles, la davallada de la Monarquia, una guerra civil i una dictadura i el retorn a l'estructura monàrquica, disset constitucions i, a Catalunya, una mancomunitat i un estatut d'autonomia.
>
> Com es pot comprovar, un període intens on els diferents esdeveniments tenen com a nexe comú un mot, democràcia. Liberal en la Constitució del 1812, populista durant la Segona República, i monàrquica en l'època actual.
>
> Si ens atenim a la definició directa i concreta del mot, el seu significat, provenint del grec, és govern del poble. Però el seu significat estricte, molts cops oblidat, és el d'un sistema polític que permet el funcionament de l'Estat, i on les decisions col·lectives són adoptades per la ciutadania, a través de mecanismes de participació directa o indirecta que li confereixen legitimitat.
>
> En el cas espanyol, sortint d'un període de govern absolut, amb domini d'un marc jurídic estricte i dur, i «de la llei a la llei», tal com deia Torcuato Fernández Miranda, nomenat pel rei Joan Carles al 1975 president de les Corts i del que llavors se'n deia Consejo del Reino, conjuntament amb Adolfo Suárez, es van posar en marxa els elements necessaris que varen desembocar en la Constitució del 1978.
>
> Aquesta exposició presenta un recorregut per la història d'aquests 166 anys, i que s'allarga fins al 2007, en commemoració del trentè aniversari de les eleccions del 15 de juny de 1977, sorgides arran del Referèndum per a la Reforma Política de l'any 1976. S'inclou un apartat dedicat als estatuts d'autonomia de l'Estat espanyol, fent especial referència als de Catalunya, com a resultat de la transformació democràtica, en base a les reivindicacions i consens.
>
> Cartells, diaris, exemplars de les constitucions, propaganda, etc., faciliten, amb imatges i documents, una visió àmplia i específica de la història més recent, en base a un passat del segle XIX.»

Ha estat programada i muntada per Lluís Adan i Marta Teixidó, amb la col·laboració de Josep Rovira, Xavier Alarcón i Joan Castellà.

Programa de mà de l'exposició.

EL PROJECTE DE LES OBRES DE RESTAURACIÓ DE LA BASÍLICA DE SANTA MARIA DE MATARÓ (fases 4a i 5a)

L'equip encapçalat per Agàpit Borràs i Plana, arquitecte, format per Jordi Buscà i Colell, enginyer industrial, Joan Valls i Casanovas, arquitecte tècnic, i altres col·laboradors, per encàrrec de l'Ajuntament de Mataró, ha redactat el projecte bàsic i d'execució de les fases 4a i 5a de les obres de restauració de la basílica (juny 2007).

La quarta fase comprèn la renovació de les instal·lacions d'electricitat i fontaneria i una proposta de futura instal·lació de calefacció, formada amb un generador d'aire calent i una xarxa de conductes soterrats, amb reixes de distribució, situats dessota del paviment de la nau.

La cinquena fase es refereix a la reparació de les teulades del portal Nou, capella del Roser i portal Xic, desinsectació de l'embigat i reparació de la teulada de la nau central, restauració de la façana del Fossar Xic, i intervencions en les façanes de l'Hort del Rector.

Segons la memòria del projecte, la renovació de la instal·lació elèctrica ve justificada pel fet que la instal·lació actual és totalment obsoleta, ja que en la seva part més important es va realitzar fa gairebé cent anys, i perquè cal adaptar-la als sistemes i normatives actuals. I la renovació de la fontaneria preveu la seva adequació a les noves necessitats originades per les obres.

La reparació de les teulades ja esmentades acaba el procés ja iniciat fa uns quants anys. El projecte proposa un sanejament de cobertes i estructura, racionalització de recorreguts, arrebossats i acabats, canalitzacions, desguassos, neteja de coloms i d'instal·lacions obsoletes, així com un nou accés a la cornisa interior. També es proposen actuacions a fer en properes fases, estretament lligades a les fases quarta i cinquena i que donarien continuïtat al procés de l'obra: millor accessibilitat pel portal Nou, nous sanitaris, magatzem, rebaix de terres de l'Hort del Rector i recuperació del tram de muralla del segle XVI.

El projecte indica els treballs i les operacions a fer. Ara cal esperar que les institucions implicades en la restauració, Departament de Cultura de la Generalitat de Catalunya, Ajuntament de Mataró, Arquebisbat de Barcelona i Parròquia de Santa Maria, obtinguin els recursos necessaris per executar les obres.

També cal fer constar que l'Equip del Museu Arxiu ha col·laborat amb l'equip redactor del projecte.

RAMON REIXACH I PUIG, DOCTOR PER LA UNIVERSITAT AUTÒNOMA DE BARCELONA

El passat dia 3 de setembre Ramon Reixach i Puig, membre de l'Equip del Museu Arxiu de Santa Maria, a la Facultat de Lletres de la Universitat Autònoma de Barcelona llegí la seva tesi *Els orígens de la tradició política liberal catòlica a Catalunya. Mataró, segles XVIII i XIX*.

Amb satisfacció, ho fem constar.

LA DOCUMENTACIÓ MATARONINA DIPOSITADA A L'ARXIU DE LA CORONA D'ARAGÓ DE BARCELONA

L'Ajuntament de Mataró, en el ple celebrat el dijous 13 de setembre, va aprovar de sol·licitar el retorn a la ciutat de la documentació mataronina que durant la Guerra Civil, per preservar-la, fou traslladada per la Generalitat de Catalunya al monestir de Pedralbes de Barcelona i acabada la guerra –dissolta la Generalitat–, fou ingressada, en concepte de dipòsit, a l'Arxiu de la Corona d'Aragó. La documentació inclou els protocols notarials de Mataró, des del segle XV fins a mitjan segle XIX, i altres sèries de caràcter administratiu de la ciutat. És molt important que tota aquesta documentació, generada a Mataró, i de temàtica mataronina, retorni al seu lloc d'origen per facilitar el seu estudi i accés. Sobretot, ara que la ciutat disposa d'una institució, l'Arxiu Comarcal del Maresme, amb capacitat tècnica i recursos per rebre-la i conservar-la.

DIA INTERNACIONAL DEL MUSEU
18 de maig de 2007

Com cada any, la commemoració, l'organitzà conjuntament el Museu de Mataró i el Museu Arxiu de Santa Maria.

El Museu de Mataró presentà com a joia del museu la pintura, oli sobre tela, Sant Pere de Galligans (1883), obra de Santiago Rusiñol. I el Museu Arxiu el primer llibre de baptismes de la parròquia de Santa Maria.

I el mateix dia 18, al vespre, a l'estatge del Museu Arxiu, el pare Joan Florensa, escolapi, historiador i arxiver, pronuncià la conferència «El Museu com a eina pedagògica», el text de la qual publiquem en aquest número dels *FULLS*.

LLUÍS LLIGONYA I CLAVELL, *IN MEMORIAM*

El dia 13 d'abril va morir a Mataró en Lluís Lligonya i Clavell, director de TV Mataró.

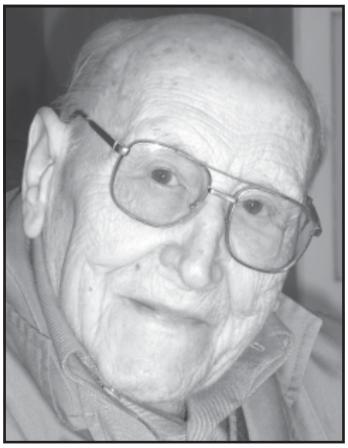
Primer, treballador del tèxtil i militant de Comissions Obreres, després, promotor i director de la Televisió de Mataró, sempre havia col·laborat i mantingut una molt bona relació amb el Museu Arxiu.

Va lliurar a la Secció d'Imatges del Museu Arxiu un interessant conjunt de fotografies dels anys cinquanta del passat segle, provinents de l'antiga organització sindical. A través de la televisió local, sempre feia públiques les actuacions del Museu Arxiu. I, finalment, com a llegat, ha deixat al Museu Arxiu el seu arxiu personal en la part que correspon a l'època de la seva militància sindical.

Que descansi en pau.

Fotografia Sergio Ruiz.

Fotografia Josep M. Clariana.

MANUEL CLARIANA I REGÀS, *IN MEMORIAM*

El passat dia 19 de maig de 2007 morí a Mataró el senyor Manuel Clariana i Regàs.

Antic escolà de Montserrat, vinculat a les associacions seglars benedictines, promotor del cant litúrgic gregorià i, sobretot, professor de català.

Als antics locals de l'Associació d'Antics Alumnes de Santa Anna, l'any 1960, va impartir el primer curs de català que es va fer a Mataró després de la Guerra Civil.

Era una persona important, tot un senyor de Mataró.

Que descansi en pau.

NOTÍCIA DE DONATIUS REBUTS

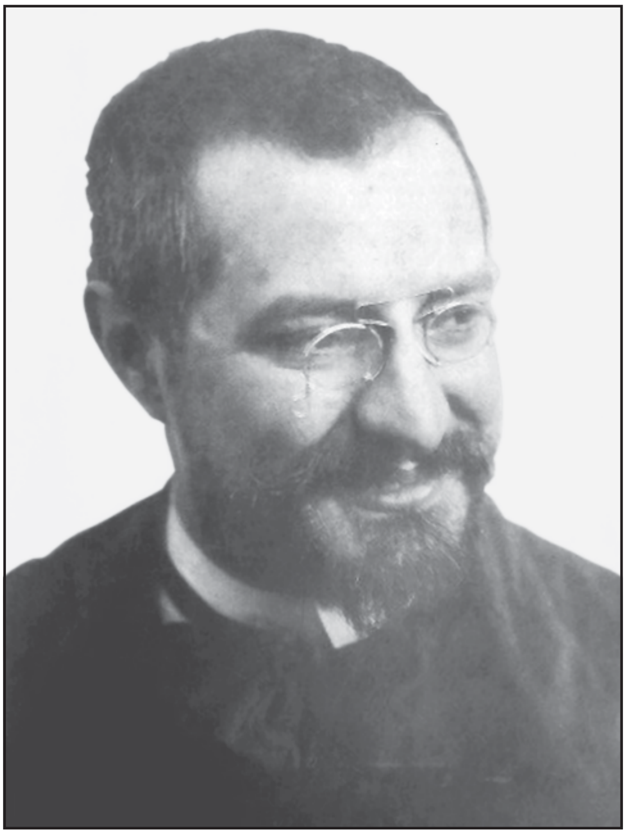
La família Esquerra Ribas ha donat al Museu Arxiu un fons de llibres. El senyor Antonio Fàbregas i Maldonado ha donat al Museu Arxiu un calze del segle XIX (c. 1830). La senyora Montserrat Font i Matas ha lliurat al Museu Arxiu un conjunt de monografies antigues de Mataró, en memòria del seu marit el senyor Francisco Fàbregas Maldonado. Els ho agraïm.

Josep Puig i Cadafalch va ésser arquitecte municipal de Mataró entre els anys 1892 i 1896. En aquella època, l'arquitecte municipal era, a la vegada, cap del Cos de Bombers de Mataró.

Aquest treball representa la commemoració dels cent cinquanta anys de la fundació del Cos de Bombers i de la inauguració del nou parc a la Via Sèrgia.

PUIG I CADAFALCH. ARQUITECTE MUNICIPAL I CAP DE BOMBERS DE MATARÓ (1892-1896)

És ben conegut el caràcter polifacètic de Josep Puig i Cadafalch, arquitecte, polític, historiador. Dins de l'àmbit professional, o sigui, com a arquitecte, va ocupar la plaça d'arquitecte municipal de Mataró entre el 1892 i el 1896, plaça que, en aquella època, portava inherent el càrrec de cap de Bombers de la ciutat.

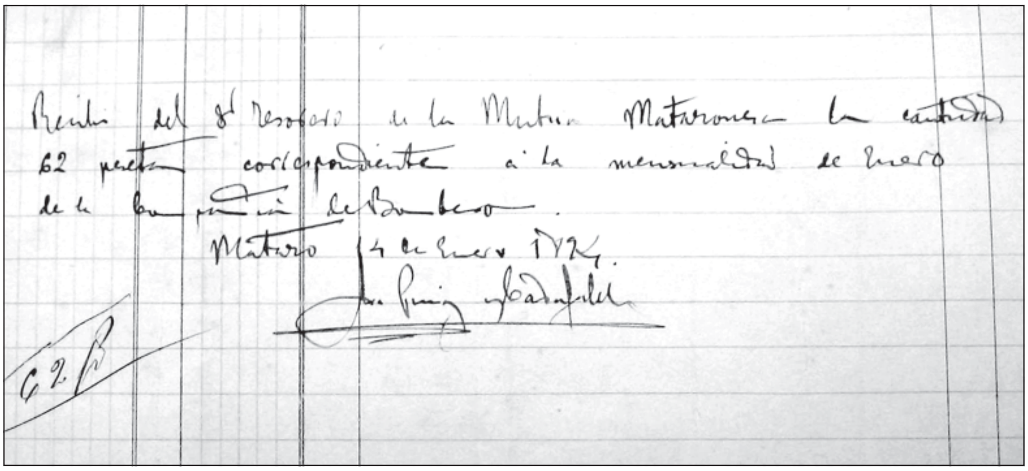

Josep Puig i Cadafalch.

L'any 1883 ingressà a l'Escola Provincial d'Arquitectura de Barcelona i a la Universitat de Barcelona per cursar estudis de física i matemàtiques, i el 1884 s'inscrigué a l'Acadèmia de Belles Arts de Barcelona.[1] Sempre desenvolupà activitats professionals i intel·lectuals alhora:

> «Hemos tenido el gusto de recibir un ejemplar esmeradamente impreso del Estudi de Arqueologia arquitectònica sobre'l sepulcre romà de Fabara (Matarranya) que escribio nuestro ilustrado compatricio D. José Puig i Cadafalch».[2]
>
> «En el Ateneo Mataronés dará una conferencia pública en catalán sobre el tema "la arquitectura romànica catalana" nuestro ilustrado compatricio, arquitecto municipal, D. José Puig i Cadafalch. El conferenciante presentará planos, fotografías y dibujos».[3]

El 25 de febrer de 1892 l'arquitecte municipal de Mataró, senyor Emili Cabanyes, renuncia al càrrec, i el 15 de març es nomena interinament per al càrrec Josep Puig i Cadafalch fins que pugui obtenir la plaça en propietat.[4] El setembre del mateix

Rebut signat per Josep Puig i Cadafalch.

any acabà el termini de presentació d'aspirants al càrrec d'arquitecte municipal, i Puig fou l'únic que es presentà, assolint, per tant, la plaça en propietat.[5]

Com a arquitecte municipal projectà diverses obres, restaurà el saló de Sessions de la Casa de la Ciutat i, sobretot, dissenyà la xarxa de clavegueram, que es va construir el 1885. La premsa local, més concretament *El Demócrata*, en dóna constància i diu textualment: «El proyecto de alcantarillado que se ejecuta bajo la dirección de su autor, nuestro particular amigo D. José Puig i Cadafalch».[6]

CAP DE BOMBERS

Semblaria suposar que en el mateix moment en què assolí el càrrec d'arquitecte assumí les funcions de cap del Cos de Bombers de Mataró, que aleshores era un servei privat, a càrrec de la Mútua Mataronesa. Tot i que el reglament de la companyia de bombers, aprovat el 1858, només especifica que hauria de ser mestre d'obres o arquitecte, de facto acostumava a ser l'arquitecte municipal:

> «1º Jefe será Maestro de Obras o Arquitecto propuesto por el Ayuntamiento municipal de acuerdo con la Mutua Mataronesa. 2º Jefe y 3º Jefe titulares de carrera, nombrados por la Junta directiva de la Sociedad en representación del Ayuntamiento.»

El cert, però, és que no fou sempre així. Tot i que ja no era arquitecte municipal, Cabanyes encara signa albarans com a cap de bombers el 14 de desembre de 1892.

El primer albarà que tenim documentat en què Josep Puig i Cadafalch signa a favor de la Mútua Mataronesa unes despeses del cos de bombers data de 31 de desembre de 1893, i suposem que el signaria com a cap de bombers. És un albarà pel qual reconeix haver cobrat 315 pessetes, una suma força important que pot suposar uns cinc mesos de salari. Per això, podem pensar que va assumir el càrrec a principis del 1893, quan va plegar Emili Cabanyes. Pel maig de 1893 la premsa dóna referència d'un incendi ocorregut al carrer de Barcelona, i diu que van acudir-hi els senyors Puig i Cadafalch, Cabanyes, Comas i Thos..., fet que fa suposar que Puig i Cadafalch era el cap del cos. El primer d'octubre de 1894 és la data més reculada en què consta documentalment que era el cap del cos de bombers, en una relació del personal de la «Companyia de Bomberos - Monte Pío».

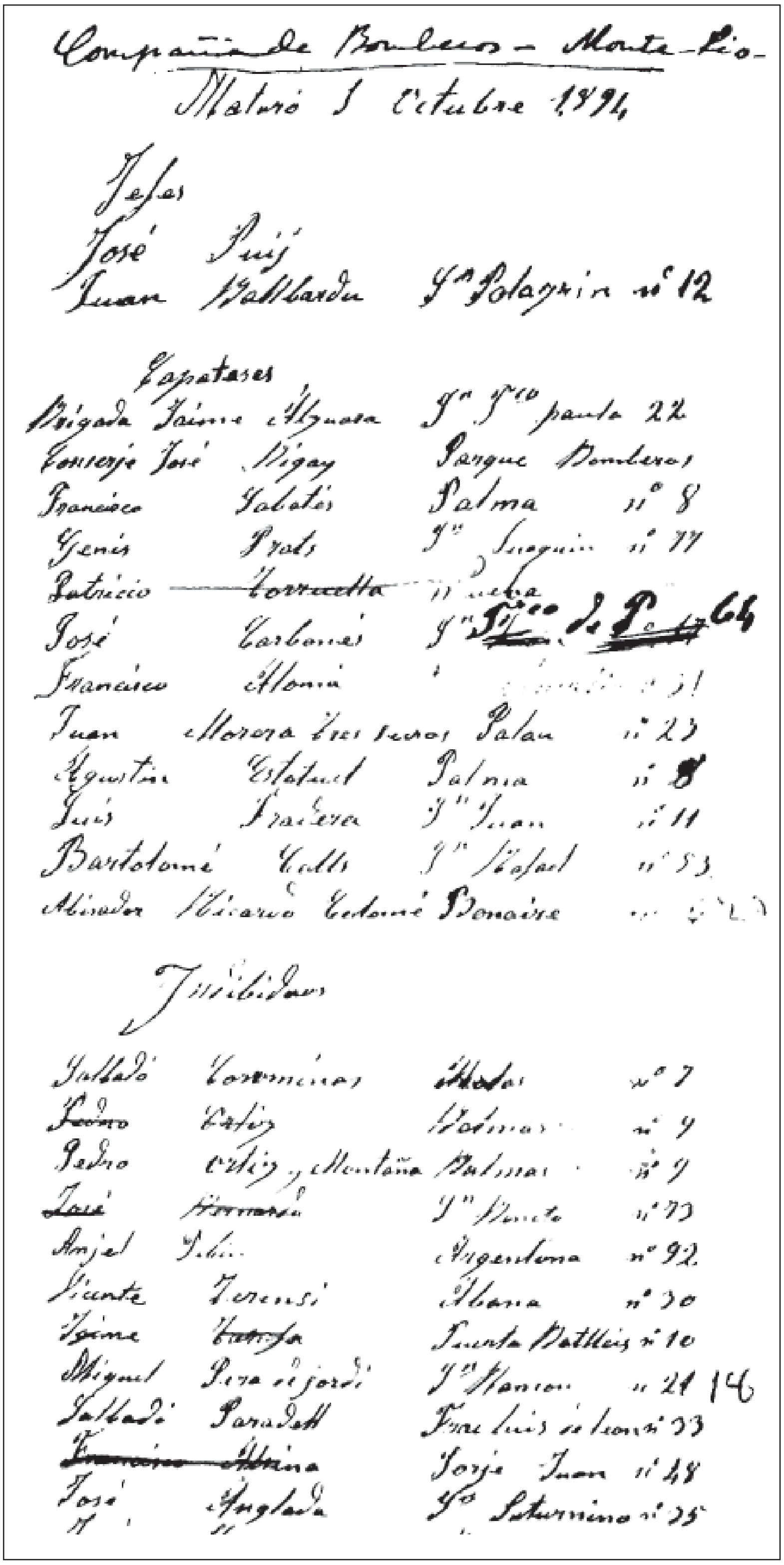
El gener de 1895 Puig i Cadafalch redacta les tarifes de la companyia de bombers, que foren aprovades en Ple Municipal,[7] alhora que reclama i pressuposa una important compra de material per valor de 4.511 pessetes, que eren molts diners en aquella època:

> «Dos hachas para gefes a 10 ptas (20 ptas); 13 hachas capataces a 7 ptas (91 ptas); 15 fundas de cuero para hachas a 6 ptas (90 ptas); devanadora para tubos a 175 ptas; 6 caretas contra humo a 6 ptas (36 ptas); 2 cornetas para señales a 18 ptas (36 ptas); 1 escala de salvamento a 2750 ptas; 300 metros de tubería a 450 ptas; 10 metros de especial para bomba a 200 ptas; bifurcación a 200 ptas; gastos menores imprevistos a 410 ptas».

En les seves múltiples facetes com a arquitecte, com era usual a finals del segle XIX, també dissenyava objectes menors. Així, la premsa es fa ressò del disseny d'una destral per als bombers, segons petició feta per la pròpia Junta de la Mútua Mataronesa. «El Sr. Puig i Cadafalch ha presentado un modelo de hacha para bomberos».[8]

En el ple municipal del 16 d'abril de 1896, s'informà de la dimissió presentada per Josep Puig i Cadafalch com a arquitecte,[9] dimissió que fou acceptada el 7 de maig,[10] fet que va recollir també la premsa: «De conformidad con el dictamen de la

Llista dels bombers mataronins (1894).

Compañía de Bomberos – Monte-Pío
Mataró 1 Octubre 1894

Jefes
José Puig
Juan [illegible] Sn Pelegrin nº 12

Capataces
Brigada Jaime [illegible] Sn Fco paula 22
Conserje José [illegible] Parque Bomberos
Francisco Sabatés Palma nº 8
Genis Prats Sn Joaquin nº 77
Patricio [illegible] [illegible]
José Carbonés [illegible] 64
Francisco [illegible] [illegible] 31
Juan Morera tres torres Palau nº 23
Agustin Estañol Palma nº 8
Luis Fradera Sn Juan nº 11
Bartolomé Colls Sn Rafael nº 53
[illegible] Ricardo Colomé Bonaire [illegible]

[illegible]
Salvador [illegible] [illegible] nº 7
Pedro Ortiz Palmas nº 9
Pedro Ortiz y Montaña Palmas nº 9
José [illegible] Sn [illegible] nº 73
Angel [illegible] Argentona nº 92
Vicente [illegible] Iluro nº 30
Jaime [illegible] Santa Matilde nº 10
Miguel Lira i Jordi Sn Ramon nº 21 14
Salvador Paradell Fra Luis de Leon nº 33
[illegible] Jorge Juan nº 48
José Anglada Sn Saturnino nº 25

comisión de Fomento, acordóse admitir la dimisión que del cargo de Arquitecto tenia presentada D. José Puig y Cadafalch, agradeciéndole las frases en que la formuló el celo e inteligencia con que ha desempeñado el expresado cargo».[11] Es dóna el cas que aleshores era alcalde Emili Cabanyes, que sembla que no tenia una bona amistat amb Puig i Cadafalch, tal i com denota una nota de premsa publicada amb motiu de l'esmentada dimissió:[12]

> «No nos sorprende la resolución del pundonoroso y muy digno funcionario al dimitir su cargo de Arquitecto Municipal, que lamentamos profundamente, pues, cuando la ciudad se honra con los servicios de un compatricio de la valía del señor Puig i Cadafalch, son de sentir que los bajos móviles y la pasión bastarda de banderia, se sobrepongan a todo empenyo útil y noble, procurando por bajo mano una suspirada dimisión, para llenar la vacante con cualquiera que se doblegue a las exigencias y humillaciones de ciertas gentes....
>
> Por todas estas circunstancias, sentimos de veras la dimisión del dignísimo Arquitecto, si bien comprendemos que motivos sobradísimos tendrá para renunciar un cargo que tan grato le era y en el cual, más que lucro, hallaba la satisfacción en servir á la querida ciudad natal, con aplauso de todos los que imparcialmente hemos juzgado sus obras y trabajos.
>
> Otro día tal vez conozcamos á fondo las causas de la dimisión, por más que muchos presuman conocer la principal y de ello no hayan dicho una palabra de censura ni elogio, periódicos autorizados».

En el cas de Puig i Cadafalch, aquesta dimissió va comportar també deixar el càrrec de cap del cos de bombers. Això es confirma quan el 9 de juny el regidor Rafael Carreras, delegat de la Mútua Mataronesa, fa una petició a fi que «se provea la plaza de gefe de Bomberos, vacante desde la dimisión del Sr. Puig i Cadafalch, asignandole su haber anual y que se provea lo conveniente para establecer bocas de incendio en sitios adecuados».[13]

El 13 d'agost de 1896 el govern nomenà Rafael de Sorarrain i de Milans del Bosch arquitecte municipal.[14]

EL COS DE BOMBERS DE MATARÓ (1892 1896)

De l'activitat del cos de bombers d'aleshores, només en tenim coneixement mercès a la premsa local. Pel que sembla, no hi havia molta activitat i, per sort, cada any només hi havia quatre o cinc focs importants a la ciutat, que requerien de l'atenció de la premsa. També sembla que els bombers trigaven una mica a ser mobilitzats, ja que cadascú tenia la seva pròpia feina. Això ens ho fa suposar un incendi del febrer de 1892, en una casa del carrer de Massevà, molt a prop del parc de bombers, on la premsa especifica que «fué sofocado por varios vecinos, pues los habitantes se hallaban fuera por razón de su trabajo».[15]

Per la premsa coneixem que al mes d'agost de 1892, un dissabte a la nit, es va produir un incendi al carrer de Sant Antoni, en el magatzem d'un forn de pa, on s'emmagatzemava molta llenya per fer funcionar el forn. «A los pitos de los serenos púsose el vecindario en movimiento, apareciendo a poco los señores Alcalde y jefe de la Guardia Civil, teniente señor Culla y otros concejales del Ayuntamiento, cuyos respectivos guardias mantuvieron el orden, mientras maniobra el Cuerpo de Bomberos, que tampoco se hizo esperar mucho. Gracias, empero, a la prontitud de los auxilios, el incendio pudo ser prontamente sofocado, quedando destruido en parte el almacen con sus existencias».[16]

També sabem per la premsa que al gener de 1894 va morir Juan Sierra Avín, que fou primer agutzil del Jutjat d'Instrucció de Mataró i segon cap del cos de bombers.[17]

El 10 d'agost de 1894 el *Noticiero Maratonés* es feia ressò de l'estat i de la manca de material que afectava el cos, i dóna notícia de la revisió a fer:

> «Mañana a las seis de la mañana la Compañía de Bomberos en el patio del Cuartel para averiguar el estado del material de extinción de incendios y conocer a ciencia la utilidad que puede prestar en caso de siniestro».[18]

I el mateix periòdic, el 13 d'agost publicava la nota següent:

> «Mucho tiempo ha preocupado a la Junta de la Mutua Mataronesa contra incendios el estado del material de su Compañía de Bomberos, a todas luces insuficiente para una ciudad industrial de la importancia de Mataró.

Creadas la Mútua y Compañia de Bomberos hace más de cuarenta años, adolecen hoy del mal de todos los organismos estacionados. La Mútua Mataronesa no ha llegado a ser como debiera y como ha sido la de Barcelona, la sociedad que reúne mayor número de asociados y compite en la localidad con toda compañia extranjera, menos adecuada que ellas a la índole de nuestra patria ya en íntimo modo de ser, sinó que encerrada en moldes hoy anticuados, ha llevado una vida lànguida, luchando en retirada en su natural esfera de acción, contra el sin número de compañías a prima fija importadas.

La Compañía de Bomberos creada por la Mútua Mataronesa ha seguido idéntico camino. A últimos de la primera mitad de siglo, Barcelona reorganizaba este servicio según el pie trazado en su tratado de extinción de incendios por el arquitecto Sr. Rovira y Trías, que no era más que un trasunto de la organización del *Regiment des Sapeurs Pompiers* de París, que popularizaba la *Enciclopedie Roret* en uno de sus manuales.

Los mismos aparatos, idéntica organización, la más perfeccionada de la época, la última palabra de la técnica de extinción de incendios que la organización de nuestra Compañía de Bomberos a la sazón creada en Mataró. Y hoy, en este fin de siglo, cual documento histórico viviente, se conserva idéntico material é idéntica organización, o poco menos, mientras que la ciudad ha mudado en extensión, en industria, en altura de edificios, en exportación de la riqueza que en ellos se acumula.

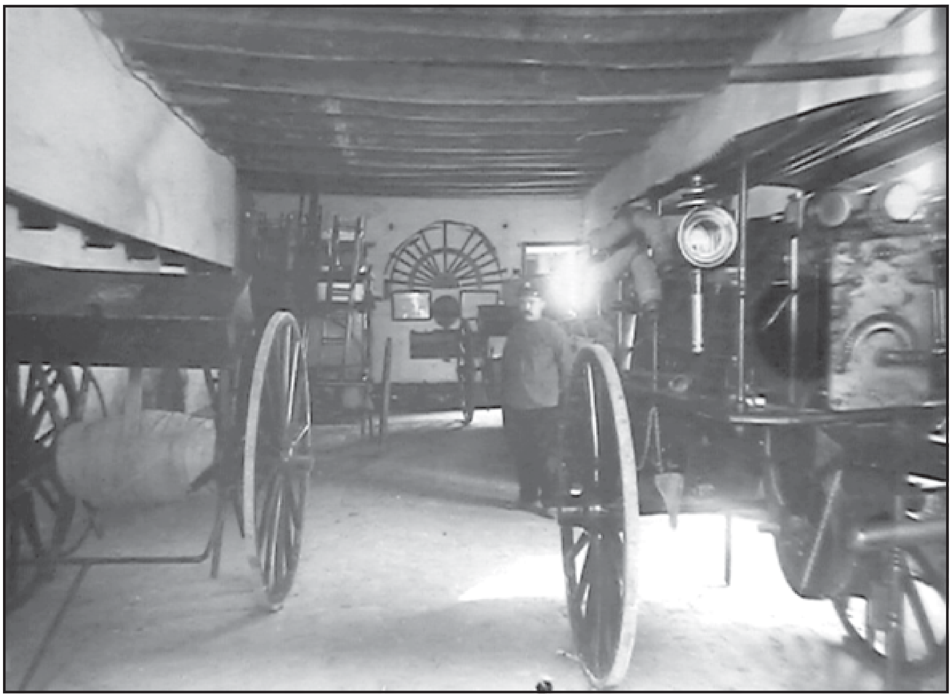
Nosotros, no para halagar ni zaherir a nadie, hemos presenciado los ensayos que ayer verificó la Compañía en el patio del cuartel para decir la verdad escueta.

Y esto es que Mataró se halla sin defensa para un caso de incendio.

No es que falte voluntad en el personal, es que los objetos arqueológicos sirven solo para los museos.

El mangage en mal estado no permite establecimientos de regular desarrollo, las bombas no pueden atacar a mayor altura que un segundo piso y aún arrojando un caudal insuficiente, se carece de carritorios que permiten rápidos desarrollos de mangage para la utilización de las bocas de incendio; de escalera mecànica que permita escalar por el exterior hasta mayor altura en Mataró existente, faltan aparatos contra el humo y gases no respirables, aparatos de iluminación que sustituyan las primitivas antorchas y aún el equipo individual desdice de la altura de una ciudad de veinte mil almas.

Es fuerza, pues, que la Mútua Mataronesa y el Ayuntamiento estudien la cuestión y la resuel-

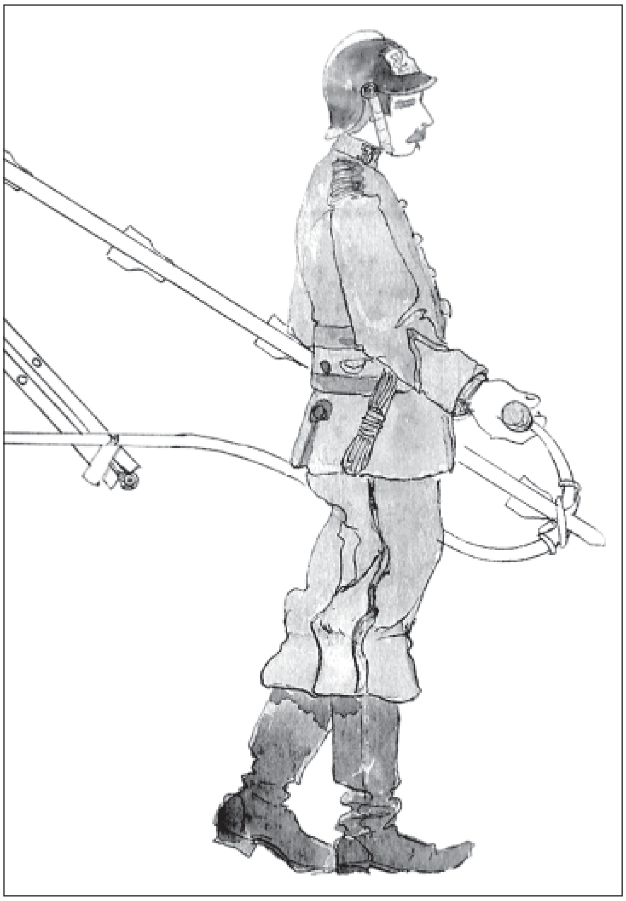
Parc de Bombers de Mataró al carrer de Bonaire, núm. 15, cantonada carrer de Sant Pere més Alt (c. 1900).

van como aconseja el amor a la ciudad natal y con el afán de progreso tradicional en esta tierra».[19]

Pel gener de 1895 subsistia el problema. El cos de bombers va fer demostració de diversos exercicis a l'esplanada de les Caputxines, «poniendo en evidencia el deplorable estado del material de que dispone nuestra ciudad para extinción de incendios».[20]

En funció de tota aquesta problemàtica, es va celebrar un discutit ple municipal per tal d'aprovar les tarifes dels bombers, la compra de nou material i pagar el deute existent. *El Cronista* en dóna notícia:[21]

> «La Junta de la Sociedad Mútua Mataronesa expone al Ayuntamiento la imperiosa necesidad de adquirir material nuevo y de reparar el antiguo para el servicio de extinción de incendios, que tiene a su cargo, importando el gasto 4.000 pesetas y pico; recuerda que el Municipio le adeuda tres mil pesetas consignadas en los presupuestos comunales; propone el aumento de las tarifas de los derechos que, por personal y material de extinción de incendios, pagan los siniestrados no asociados; y pide que el Ayuntamiento se obligue a pagar a la casa constructora o vendedora el nuevo material que adquiera la Sociedad hasta la cantidad de tres mil pesetas, que importa la deuda, corriendo el resto a cargo de la Mútua.
>
> El detalle del material consta en una nota o volante del Arquitecto Municipal, a la que no puede dar lectura completa el Sr. Secretario por tratarse de una minuta no copiada en limpio en el expediente.
>
> Las nuevas tarifas son las siguientes:
>
> Jornales del personal: Oficial, 15 pesetas; Capataz, 7; individuos, 6; por cada bomba, 15; escalera de mano, 7; docena de cubos, 6; montaje, 0,75; iluminación del Parque, 1; carretonaje, 10.
>
> La comisión, fundada en las alegaciones de la instancia, propone de conformidad, si bien rectifica el montante de la deuda, haciendo constar que solo asciende a 2.500 pesetas, a cuya suma se limitará la obligación del Ayuntamiento.
>
> El Sr. Cabanyes,[22] alegando la importancia y transcendencia del servicio de extinción de incendio, pide que quede el dictamen sobre la mesa.
>
> El Sr. Pesant (Delegado municipal en la Mútua Mataronesa) invoca el patriotismo del Sr. Cabanyes para que retire su petición, fundado en que el dictámen lleva la fecha del 15 de Diciembre, habiéndose probado posteriormente las mangueras y visto que estaban inservibles. Añade que se trata de una deuda, y es preciso pagarla.
>
> El Sr. Labori (vocal de la Junta de la Mútua) se adhiere a la súplica del Sr. Pesant, recordando que manyana hay convocada junta para resolver en vista de lo que acuerde el Ayuntamiento.
>
> El Sr. Cabanyes lamenta que se invoque su patriotismo, manifestando que ha estado y se siente todavía enfermo, por lo cual no le ha sido posible enterarse del asunto. Recuerda que cuando se hallaba siendo jefe del Cuerpo de Bomberos, el servicio era ya muy deficiente en su organización, y concluye que, puesto que el patriotismo se ha de demostrar con hechos y no con palabras, no tiene inconveniente en discutir y aprobar luego el dictamen.
>
> El Sr. Guañabens opina que debería nombrarse una comisión especial en esta misma sesión para que se adquiriese el material mejor y más nuevo, dados los adelantos introducidos en el ramo, uniéndose a la misma los senyores Delegado municipal y arquitecto jefe de Bomberos.
>
> El Sr. Cabanyes hace notar que 2.500 pesetas son muy poco para adquisición semejante,

Dibuix d'un bomber de Mataró (1904),
fet per Eduard Ferrés i Puig, arquitecte i cap de bombers.

añadiendose que, atendida la urgencia alegada, podría aprobarse la primera parte del dictámen, discutiéndose después las tarifas.

El Sr. Presidente interviene, manifestando que las tarifas son las mismas existentes, con un pequeño aumento por razón de las mayores necesidades del servicio, y propone la aprobación total.

El Sr. Labori hace notar que el Ayuntamiento no tiene otra intervención en la cuestión de que se trata que el pago de las subvenciones atrasadas, con las cuales y con las cantidades de que la Mútua dispone, adquirirà esta el nuevo material y repararà el antiguo por su cuenta, sin que la Corporación ni el señor Concejal delegado hayan de inmiscuirse en la compra.

El Sr. Guañabens deduce de la discusión que el servicio de la extinción de incendios se alquila.

El Sr. Presidente: A los no asociados.

El Sr. Guañabens pide que se preste gratuitamente a los pobres.

El Sr. Labori explica que existe una Concordia entre el Ayuntamiento y la Mútua Mataronesa, en virtud de la cual aquel abona a esta los servicios de extinción de incendios segun tarifa, y el Ayuntamiento exige lo abonado de los interesados, pudiendo favorecer a los pobres.

El Sr. Cabanyes concluye el debate, manifestando que no tiene inconveniente en aprobar el dictámen, pero que, atendida la importancia del asunto, es preciso reorganizar el servicio de estinción de incendios cambiando de rumbo, y tomando medidas mas radicales.

Puesto a votación el dictamen, es aprobado».

El mes de setembre s'acorda de pagar mensualment el sou dels bombers:[23]

«Acordando, de conformidad con lo presupostado por el concejal D. Rafael Carreras, que se satisfague cada mes y por dozavas partes las subvenciones consignadas en presupuesto para el personal de la Compañía de Bomberos incluyéndose por lo mismo en las distribuciones de fondos la cantidad correspondiente».

L'any següent, el mateix regidor senyor Carreras, demana una paga per al cap de bombers:[24]

«Se satisfaga a la sociedad Mutua Mataronesa las cantidades que se le adeudan por subvención; que se provea la plaza de gefe de bomberos, asignandole un haber anual i que se provea lo conveniente para establecer bocas de incendio en sitios adecuados».

Enric Subiñà i Coll,
amb la col·laboració
de Josep Rovira i Puig

NOTES

1.- Enric Jardí, *Puig i Cadafalch, arquitecte, politic i historiador de l'art*, Premi Iluro 1974, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 1975), 12.

2.- *El Nuevo Ideal*, 3 de juny de 1892.

3.- *Diario de Mataró y la Comarca*, 20 de març de 1896.

4.- Arxiu Històric Comarcal de Mataró, Acords municipals de Mataró (=AHCM, AM), 25 de febrer i 15 de març de 1892.

5.- AHCM, AM, 22 de setembre de 1892.

6.- *El Demócrata*, 1 de juny de 1895.

7.- AHCM, AM, 22 de gener de 1895.

8.- *Diario de Mataró*, 21 de març de 1895.

9.- AHCM, AM, 16 d'abril de 1896.

10.- AHCM, AM, 7 de maig de 1896.

11.- *Diario de Mataró y la Comarca*, 8 de maig de 1896.

12.- Biblioteca Caixa d'Estalvis Laietana, *El Demócrata*, 23 d'abril de 1896.

13.- AHCM, AM, 9 de juny de 1896 i *Diario de Mataró y la Comarca*, 12 de juny de 1896.

14.- *El Cronista*, 13 d'agost de 1896.

15.- *El Nuevo Ideal*, 13 de febrer de 1892.

16.- *El Cronista* i *El Noticiero Mataronés*, 20 d'agost de 1892.

17.- *El Noticiero Mataronés*, 13 de gener de 1894.

18.- *El Noticiero Mataronés*, 10 d'agost de 1894.

19.- *El Noticiero Mataronés*, 13 d'agost de 1894.

20.- *El Semanario de Mataró*, 5 de gener de 1895.

21.- *El Cronista*, 26 de gener de 1895.

22.- Aleshores alcalde.

23.- AHCM, AM, 10 de setembre de 1895.

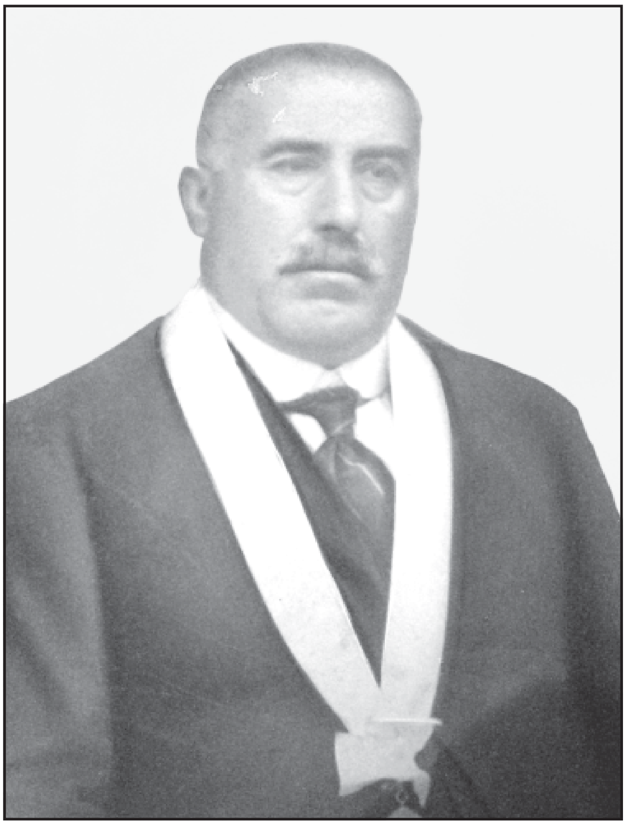
24.- AHCM, AM, 9 de setembre de 1896.

Pel mes d'abril d'enguany es varen complir els cent anys de l'aparició de la publicació catòlica *Pensament Marià*, portaveu de la Congregació Mariana de Santa Maria, establerta al Foment Mataroní. La publicació va viure vint-i-nou anys des del 1907 fins al 1936, i va deixar d'existir a causa de l'esclat de la Guerra Civil.

Analitzar-ne la seva gènesi, l'evolució, els seus continguts i el seu pes, ja que va tenir un paper important dins la premsa local, és el propòsit d'aquest treball d'investigació elaborat pel periodista Manuel Cusachs i Corredor.

PENSAMENT MARIÀ, 100 ANYS

El dia 15 d'abril de l'any 1907 apareixia el primer número d'una revista quinzenal mariana titulada *Lo Pensament Marià*, portaveu de la Congregació Mariana de Santa Maria, que utilitzava els locals del Foment Mataroní, aleshores Centre parroquial de Santa Maria, dirigida per Joan Baptista Parés i Torner, un mestre d'escola.

Si bé va tenir uns inicis modestos i una línia ideològica molt religiosa, introvertida, en la qual es parlava exclusivament del món marià, amb el pas dels anys anà evolucionant –sense deixar els seus orígens marians i catòlics– per esdevenir una revista d'un remarcable interès informatiu local. La seva continuïtat es veié estroncada –com ja hem dit– per l'esclat de la Guerra Civil, el juliol del 1936.

L'historiador Francesc Costa i Oller, en el seu llibre *La premsa de Mataró (1820-1980)*,[1] en fa una anàlisi en profunditat dividint la seva singladura en tres èpoques.

La primera, va des de la seva fundació fins a l'any 1919, l'etapa més modesta i més introvertida. La segona abraça els anys que van del 1920 al 1930, en la qual pren el caire de periòdic informatiu, més receptiu de la vida ciutadana. I la tercera època va des del 1930 al 1936, en què es modernitza i accentua la seva presència en la vida local informativa i, a més, passa de setmanal a bisetmanal.

Joan Baptista Parés i Torner, fundador de *Lo Pensament Marià*, amb la medalla de la Congregació Mariana. Era avi de l'artista Parés de Mataró.
MASMM. Arxiu d'Imatges.

Capçalera del primer número de *Lo Pensament Marià,* 15 d'abril de 1907.

Any 1 Mataró 15 d' Abril de 1907. N.° 1

Lo Pensament Marià

Periodich quinzenal de propaganda católica.

SUSCRIPCIÓ
Mataró: 50 cts. trimestre
Fora: 55 » »
25 números 1 pta.

DIRECCIÓ
Director: Joan Bta. Parés
Correspondencia al Sr. Director
Carrer d' Alarcón (Mestre)

ANUNCIS
3 ptas. per trimestre
Número solt: 5 centims
Pago adelantat

Venda y suscripció: Llibrería religiosa de Jaume Camp, carrer de Sta. María, 10

Periodich quinzenal dedicat á la defensa dels interessos morals y materials.

PRIMERA ÈPOCA (1907-1920)

Aquesta és l'etapa menys brillant de la publicació, pel seu caràcter de butlletí intern, que utilitza un llenguatge estrictament marià i conservador. Format de 26 x 18 cm. Tenia les cobertes de color blau i entre quatre i vuit pàgines. Era escrita íntegrament en català.

En el seu primer número publica un editorial titulat «¿Qui som y què volem?», que presenta la seva línia editorial i ideològica. En reproduïm alguns paràgrafs. El primer exposa «qui som».

> «¿Voleu saber qui som?, uns quans joves de bona voluntat quins, conscients de nostra missió, i sentint córra per nostres venes, com fils elèctrichs que tenen dolça vibració en lo cor, los sentiments de fe, pàtria i amor, les tres cordes de l'arpa sagrada que deurien enamorar los esperits, venim avuy a fer sentir a nostres lectors, sas dolces harmonies des de les planes de nostre petit periòdich, a fi de que siguin elles com lo poderós iman que atregui a la joventut, lo delicat perfum que respiri tothom y l'estel polar de nostres esperances, que ens senyali segura ruta en lo tortuós camí de la vida.»

I el segon explica el «què volem».

> «Sabent ja qui som, és cosa fàcil endevinar què volem, o sia a què venim. Nostra finalitat primera, nostre objecte primordial és formar, si possible fos, a la vanguàrdia de les files de l'exèrcit de Crist, defensant ardidament sa lley sacrosanta, sa moral y sos dogmes; es tremolar briosament en nostres mans lo blau estendard de Maria Immaculada nostra Senyora y amantíssima Mare (...)»[2]

Segons el llibre de l'esmentat Francesc Costa, «El component ideològic és central en una publicació que naixia amb una ferma voluntat de bel·ligerància contra tot allò que no seguís la més estricta ortodòxia. Les actituds polítiques i socials progressistes o crítiques als dogmes catòlics són combatudes sense descans. Síntesi del pensament que hi ha darrera *Lo Pensament Marià* són les paraules de Miquel Casals que apareixen a les seves pàgines, «a Catalunya és foraster tot lo que no és catòlich».

I el mateix Costa diu, referint-se a aquesta primera etapa, que «les notícies de tipus general hi tinguin un lloc de segon ordre. A la qual cosa contribueix el fet que a partir del novembre de 1907 fos l'òrgan de les Congregacions Marianes de Catalunya.»[3]

Cos de redacció

La relació de directors de la revista al llarg de la seva història fou la següent:

Directors: Joan Baptista Parés i Torner (1907-1920), Joaquim Bartra i Laborde (setembre 1920), Joaquim Quadrada i Calvó (any 1929?) i Joaquim Font i Bigay (any 1933?).[4]

Redacció anys 1917-1918: Mossèn Pere Barbena, mossèn Josep O. Pascual, mossèn Delfí Tuset, Josep Colomer i Volart, Ramon Salicrú i Noè, Joan Viñas i Masats, Josep M. Cabot i Mons, Alexandre Satorras i Capell i Jaume Font i Bigay.[5]

Primer número

Títol: *Lo Pensament Marià*. Subtítol: «Periòdic quinzenal de propaganda catòlica».

Capçalera: Lletres d'estil modernista amb una imatge de la verge al mig de la lletra M.

Les seccions informen de les diverses actuacions de la Congregació Mariana, del catecisme, de l'escola dominical, de les visites a la presó, de les visites a l'Hospital i de la petita Caixa d'Estalvis, establerta al Foment. El primer escrit es titula «A Maria Immaculada patrona de les Congregacions Marianes», i ens dóna una pista inequívoca del referent ideològic.

La publicació no va sortir durant vuit mesos, entre el desembre de 1919 i el juliol de 1920. La interrupció va representar la fi de la primera etapa i l'inici de la segona. En el número 313, corresponent a 14 de juliol de 1920, es donen explicacions «Als Llegidors» de les circumstàncies que causaren la suspensió i s'anuncia el començament d'una nova etapa.

> «Degut a vàries circumstàncies anormals, ens hem vist precisats a suspendre nostres tasques periodístiques per espai d'alguns mesos. Primer, la desaparició d'entre els vius de l'inoblidable director de la Congregació Dr. Roig (que al cel sia), incansable apòstol de nostra revista mariana. Després, la pèrdua també de l'il·lustrat i zelós sacerdot mossèn Pere Barbena, que Déu tingui en glòria, i darrerament la malaltia que ve afligint al digne director d'aquesta revista, són martellades prou suficients per atuir les més robustes energies. Esperem que els amants del *PENSAMENT*, reconeixent totes les raons que han acompanyat nostre silenci, d'algunes setmanes ençà, veuran amb gust la reaparició de nostra revista, quina, confiant amb les benediccions del cel i l'entusiasme de les persones que la dirigeixen, reprèn una nova volada: puja un graó en la escala de la premsa, de quinzenal passa a ésser setmanari.
>
> De tots els bons mataronins i de nostres germanes les Congregacions Marianes de Catalunya i Balears, de quines és portaveu, espera la revista *PENSAMENT MARIÀ* veure's acollida com cal a tot lo que du el blau emblema de la Verge Immaculada, Reina del cel i dels cors.»[6]

El mes de setembre de 1920 el *Pensament Marià* canvia de format, i rebaixa el preu de subscripció mensual d'1,25 pessetes a 1 pesseta.

> «Als llegidors.
>
> Convençuts de què anàvem a realitzar una obra útil, amb timidesa i rezel, publicàrem per primera vegada, fa dos mesos, com a setmanari catòlic, lo antic quinzenal *PENSAMENT MARIÀ*, amb el seu antic format i al preu d'una pesseta vint-i-cinc cèntims de subscripció mensual.
>
> Des de els primers números ens havem vist favorescuts i encoratjats de manera que podem avui donar-nos per satisfets i donem gràcies en primer terme a Nostra Patrona i Regina la Verge de Cels i terra per la mercè que ens fa concedint-nos contribuir amb nostra publicació al desenrotllament de l'Acció Social Catòlica de nostra terra i també a vosaltres, volguts subscriptors i decidits protectors, que haveu nodrit nostres llistes amb entusiasme.
>
> Aquest resultat obtingut, les notícies satisfactòries i els encoratjaments que rebem, fan que avui, amb el present número, apareix *PENSAMENT MARIÀ* notablement millorat, amb major format, major text i rebaixant d'avui en endavant el preu de subscripció mensual a sols una pesseta.
>
> I ara, estimats llegidors tots, que aquestes reformes siguin del vostre agrado és lo que desitja LA REDACCIÓ.»[7]

Capçalera de *Lo Pensament Marià*, any 1918.

Any XIV Mataró 9 Setembre 1920 Núm. 321

PENSAMENT MARIÁ

Periódic setmanal d'Acció Católica

SOTSCRIPCIÓ: Una pesseta cada mes
Esqueles i anuncis: Segons tarifa

Fundador: D. Joan Bta. Parés
Redacció i Administració: Carrer del Bisbe Mas, 11

Capçalera de *Lo Pensament Marià*, any 1920.

Mort del director

Tot just encetada la segona etapa, en el número corresponent al dia 9 de setembre de 1920, es publica a primera pàgina l'esquela de la defunció de Joan Baptista Parés i Torner, director del *Pensament Marià* des dels seus inicis.

> «El senyor en Joan Baptista Parés i Torner, vidu de na Maria Colom Montserrat. Director d'aquest setmanari. Mestre nacional, president de l'Associació de Mestres del Partit, vocal de la Junta Local d'Instrucció pública, vicedirector de la Congregació Mariana i director de la Mutualitat i Caixa d'Estalvis Escolar d'aquesta ciutat.»[8]

SEGONA ÈPOCA (1920-1930)

Després de la suspensió durant uns mesos –com ja hem dit– reapareix la publicació amb la voluntat d'incidir més i millor en la comunitat local i, especialment, en el segment catòlic. Un altre canvi notable és que la revista passa d'una periodicitat quinzenal a setmanal, i a partir d'ara es dirà *Pensament Marià de la Costa de Llevant* en un format més gran (308 x 212 mm). Francesc Costa subratlla que el canvi més important és en la seva estructura interna «en prendre el caràcter de periòdic informatiu (...) El canvi incideix més en seccions com «Noves», on es ressenya la vida de les entitats mataronines i les notícies de la ciutat, i la revista pren un caràcter més àgil i d'interès local, a diferència de la primera època.»[9]

Any XVII Mataró, divendres 8 de Juny de 1923 Núm. 565

PENSAMENT MARIÁ DE LA COSTA DE LLEVANT

SUBSCRIPCIÓ: Una pesseta cada mes.
Surt cada DIMARTS i cada DIVENDRES
Esqueles i anuncis, segons tarifa.

FUNDADOR: D. JOAN BTA. PARÉS
Redacció i Administració: Carrer Bisbe Mas, 11
Es publica amb llicència de l'Autoritat Eclesiàstica

Capçalera de *Lo Pensament Marià de la Costa de Llevant*, any 1923.

A nivell ideològic, carreguen les tintes en l'anticomunisme i publiquen articles a favor de la intervenció de l'Estat contra el radicalisme obrer. «Les seves posicions conservadores fan que la redacció saludi el cop d'estat de Primo de Rivera (...) i criden als catòlics a col·laborar lleialment en l'administració del país sota els nous governants», ha escrit Francesc Costa.[10]

Components de la redacció (1929)

Director i delegat a la Junta major: Joaquim Cuadrada i Calvó.

Redactors: Reverend Dr. Francesc Pasqués, reverend Joan Domènech, Ramon Salicrú, Jaume Font, Francesc de Paula Majó, Josep Castellví, Miquel Brullet, Joaquim Dardiñà, Joan Baptista Layret, Francesc Enrich i Regàs, Joan Masjuan, Josep M. Soler, Antoni Molins, Joan Comas, Salvador Ramon, Manuel Mascorda, Miquel Esquerra i Antoni Pous.[11]

Col·laboradors: Dr. Josep Samsó, rector de Santa Maria, J. Mora i Castellà, Josep Pou, Josep M. Alomà, Josep Manén, Jaume Raventós, Ramon Salas, Oriol Salvà i Mansarès, Joan Ribas i Bertran, Àngel Grau, Marià Ribas i Bertran, R. Berga i Dr. Joaquim Masdexexart.[12]

Caiguda la dictadura, l'any 1930, en fan un balanç positiu i comencen a preparar els catòlics per a l'etapa democràtica de la Segona República defensant una actitud neutral, «el catolicisme no és dreta ni esquerra. És a dir, no és monàrquic ni és republicà, ni és burgès ni és proletari; és, senzillament, el punt mig, des d'on es mantenen els principis en la seva puresa». Costa diu que aquesta fou una «perspectiva ideal que es malmetrà en la forta lluita política durant la República».

PENSAMENT MARIÀ
DE LA COSTA DE LLEVANT
BISETMANARI CATÒLIC
Any XVIII Mataró, dimarts 22 de juliol de 1924 Núm. 681

Capçalera de *Lo Pensament Marià de la Costa de Llevant*, any 1924.

Durant aquests anys aparegueren a l'entorn de la publicació diverses monografies com, per exemple, «El castell de Mataró», obra de Marià Ribas i Bertran o «Efemèrides de l'Arxiprestat de Mataró», feta per mossèn Josep Mas i Domènech. Durant els anys 1921 i 1922 s'incorporaren al setmanari uns suplements monogràfics de periodicitat mensual, de dues pàgines, titulats «Fulla Esportiva», «Fulla Agrícola», «Fulla Feminista» i «Fulla Industrial».

TERCERA ÈPOCA (1930-1936)

Aquesta tercera època –i darrera– s'inicia el 18 de març de 1930 i s'acaba el 17 de juliol de 1936, just el dia abans de l'esclat de la Guerra Civil.

Directors: Joaquim Quadrada i Calvó (any 1929?) i Jaume Font i Bigay (1933?).

Redactors: Tot i que no consten com a tals en la publicació, són pràcticament els mateixos de l'etapa anterior.

Col·laboradors: Entre d'altres, Josep Tarré, prevere, Fre-kick (esports), Gregori M. Sunyol, benedictí, Supplens (esports), doctor Josep Samsó, rector de Santa Maria, Josep Monserrat, Antoni Ramon, doctor Fèlix Castellà, prevere, Anna Serra, Marià Ribas, Servus, Magí Ballbé, escolapi, Josep Soler, escolapi, mossèn Joan Busqué, prevere, Miquel Brullet, R. Sunyer, Pere Puig, P. Rafael de Mataró, caputxí, Fly, J. Bachs, J. Busqué, S. Oller, doctor Joaquim Masdexexart, prevere, Pacià, Josep Recull, F. Font i Bigay, S'Orseny, E. Masclans, Pere M. Escursell, salesià, R. Sunyer, M. Vilà, Medí, Rifdon (esports), Kloskafort (esports), César Martinell, Olaguer, Joan B. Layret, J. Bachs, Martí Barberà, Miquel Palomares, Ignotus, Sever, Joan Gaya, J. d'Iluro, Carles Cardó, prevere, Salvador Rial, Maria Isern i Pi, J. Dotras, J.B.B., Josep Ricart, prevere, Tomàs Noguer, prevere, M. Plana...

El tiratge de *Pensament Marià* l'any 1933 era de cint-cents exemplars.

Els nous responsables de la publicació es proposen modernitzar-la adaptant el format al tabloide (485 x 343 mm), que era usual en la premsa diària, i fent que sortís dos dies a la setmana (dimarts i divendres). Segons Francesc Costa, en el seu llibre ja citat, «l'estructura era ja la d'una publicació diària. La primera pàgina la componia una editorial valorativa del moment polític, social i religiós, la «Crònica», unes notes crítiques d'actualitat segurament redactades pel director, i diverses notícies que la redacció considerava de relleu. A l'interior, l'espai se'l repartien seccions com «Noticiari», «Santoral i Cultes», «Esports i Jocs», «Ajuntament», «Catequesi», «Crònica Mariana», «Carnet del Perseverant» i d'altres de més puntuals. També s'ofereix una informació meteorològica mensual amb les dades facilitades per l'Observatori Meteorològic del col·legi de Santa Anna.

En el primer editorial d'aquesta època, titulat «Format Nou», s'apunta la intenció de modernitzar la publicació i es diu:

> «La nova presentació, que inaugurem amb el número d'avui, potser sorprendrà com totes les coses inesperades o impredites. No obstant, no és una nova forma adaptada capriciosament, sinó que respon a la madura consideració de les circumstàncies que han anat acolorint la nostra actuació i que, de dia en dia, són més exigents amb nosaltres.

PENSAMENT MARIÀ
BISETMANARI CATÒLIC,
Any XXIII Mataró, dissabte 19 d'octubre de 1929 Núm. 1.218

Capçalera de *Lo Pensament Marià*, any 1929.

Si sempre ha estat convenient a l'Acció Catòlica comptar amb instruments poderosos de propaganda, com és ara un periòdic, mai aquesta conveniència no ha estat tan patent com ara. Pensar que amb el pas d'avui volem fer-nos cada vegada més idonis per a aquest servei, és interpretar amb justesa el nostre pensament.

(...) Està clar que aquest format, exigit per les circumstàncies, exigeix també de nosaltres un augment d'esforç en diferents ordres. Som, però, optimismes. Servidors d'una Causa que té a Mataró un arrelam dens i profund, creiem trobar-hi, si Déu vol, l'ajut i la correspondència que ens precisa, per continuar la marxa ascendent que hem portat fins ara.»[13]

També mereix l'atenció de la revista aspectes que afecten el teixit industrial i formatiu del gènere de punt molt arrelat a la ciutat. En el número del 13 de febrer de 1931, es publica una «Crònica» titulada «L'Escola de Teixits de Punt» que feia poc s'havia inaugurat a Canet de Mar, i diu al respecte que

«D'escoles d'aquesta mena no és fàcil establir-ne gaires i menys encara dotar-les convenientment. No per tot –i desgraciadament, a Mataró principalment, que per la importància de la seva població i de la seva indústria hauria hagut d'ésser la que s'hagués emprès la creació d'aquesta escola– es troba la iniciativa i la visió de les necessitats de la indústria moderna, cada dia més exigent, que calen per a dur a cap empreses d'aquesta mena i rompre el cofoisme i rutina dels industrials encimbellats o afavorits per facilitats passatgeres o per una tradició familiar, que de no renovar-la, pot dur-los a una decadència.»[14]

Referent a Mataró, la publicació segueix l'activitat política centrada, en aquells moments, en la reorganització de partits de cara a les eleccions municipals de l'abril de 1931. S'orienta els lectors de cara a les del diumenge 12 d'abril dient que, com a catòlics,

«El nostre vot no ha d'ésser més que per als candidats catòlics i per als partits que acceptin la religió o per als més afins quan aquests no existeixin. El nostre vot, per cap concepte, per cap amistat circumstancial, ha d'afavorir l'ateu pràctic, el sector biliós, el defensor de l'exclusivisme d'una classe, els partits que fan una bandera de la lluita i la intolerància religiosa i excessivament impacients o impotents per a conquerir una majoria, treballen contra el respecte i la germanor humanes predicant i preparant la revolució i atiant l'odi, cranc devorador de les societats.

Per catolicisme i per ciutadania, reflexioneu mataronins, i voteu a consciència!»[15]

Com se sap, aquestes eleccions municipals van significar una victòria aclaparadora dels republicans, que provocà la caiguda del govern monàrquic, successor de la dictadura de Primo de Rivera. Un cop proclamada la República, el periòdic accepta el nou rumb polític i considera que

«com a ciutadans i com a catòlics, hem d'acceptar el poder que legalment es constitueix. Aquesta ha estat sempre la norma que ha donat l'Església. La República com a forma de govern no és incompatible amb la religió. Molt sovint hem recordat que aquesta és indiferent a les formes polítiques i pot conviure amb qualsevulla d'elles (...) La república ara com ara és una forma a omplir. L'esforç de tots és el que en definitiva ha de portar-ho a cap. La República ha d'ésser de tothom i no l'usdefruit d'un partit o d'una classe. Déu no vulga que per culpa d'estèrils personalismes i bizantinismes tinguem de plànyer-nos un altre dia de no haver actuat quan l'oportunitat ens doni una major eficàcia!»[16]

Això es deia pel mes d'abril, però dos mesos després, en les eleccions constituents, el to canvia considerablement recomanant l'orientació vers la Lliga Regionalista, «l'únic partit que obertament s'ha compromès a defensar els sentiments religiosos del nostre poble i els drets de l'Església».

La Diada de Sant Jordi de 1931 va coincidir per primera vegada amb la Diada del Llibre, que abans es celebrava a principis d'octubre. *Pensament Marià* l'acull amb interès dient, en la «Crònica» del dia 24 d'abril, que:

«S'ha dit que un bon llibre, és un bon amic. És aquesta una tesi que no necessita demostració. L'experiència quotidiana ho avala abastament. (...) El llibre és el company fidel que no claudica en la seva manera de pensar. El mateix diu avui, demà i en molts anys a venir. Davant la història ha mantingut el seu punt d'albir. Podrà canviar l'autor en quant a la manera de pensar, però el llibre resisteix les escomeses del temps i de les ideologies.

Per això fa pena oir de llavis dels llibreters l'estadística de les obres venudes en les diades del llibre i també els altres dies de l'any. (...) Diumenge vinent, tindrà lloc, a.D., la Diada del Llibre a la nostra ciutat. Com voldríem quedar agradosament sorpresos al constatar que l'estadística de llibres venuts enguany, acusa una recció favorable a la bona i sòlida lectura!».[17]

L'ensenyament en llengua catalana a les escoles estava a les beceroles. Per això, quan el govern central aprova un decret segons el qual l'alumne que tingui menys de vuit anys rebrà l'ensenyament en català o castellà en funció de la seva llengua materna, *Pensament Marià* se n'alegra i ho manifesta a la «Crònica» del dia 30 d'abril, dient:

> «Aquest decret ve a satisfer un dels desigs més intens de tots els catalans conscients i obre la porta a una actuació altament i transcendentalment profitosa. La llengua plasma les ànimes. Sense una ànima ben nostra, lliure de mistificacions i imposicions, seria una cosa insegura i fictícia el nostre recobrament nacional. La llengua ha estat, és i serà per als catalans el puntal més ferm de la nostra nacionalitat.»

El posicionament polític de la publicació, a mesura que el Parlament va configurant la seva tasca institucional tenyida de laïcisme radical, ataca obertament el sistema. Segons opina Francesc Costa, «al llarg del període republicà –llevat del bienni dretà– l'enfrontament amb la política governamental és continuat.» Una oposició centrada preferentment en el tema de l'ensenyament, a causa que la Constitució prohibia els ordes religiosos de practicar-lo, i també per la voluntat radical de separar l'Església i l'Estat.

La Festa Major de l'any 1931, durant el primer de govern municipal republicà, va estar marcada per un intent de laïcització per part de l'Ajuntament. Intent al qual *Pensament Marià* s'oposa sense embuts, fent-ho públic a través d'un escrit publicat a primera pàgina poc abans de la seva celebració:

> «Unes Santes "laiques"
>
> No serà la primera vegada, enguany, que celebrem la nostra Festa de les Santes en un ambient de discòrdia espiritual. Altres anys revolts com aquest ja havíem conegut intents de laïcització de la nostra Festa Major, provatures per a llevar a la Festa de les Santes allò que li és connatural, que és la santedat. Unes Santes laiques no són altra cosa que un esguerro d'aquells que fan sovint els organismes oficials de govern que volen ignorar o desfigurar el sentit ingenu de les coses populars (…) Difícilment se sortiran amb la seva els laïcitzadors del nostre poble. A tot estirar, podran durant uns quants anys esborrar tot senyal exterior de religiositat. Mentrestant poden mirar de buscar-li un nom escaient a la Festa Cívica del 27 de juliol. (...) Les institucions humanes, ve un dia que desapareixen per a no tornar mai més. Ve un dia que les "corones i solis rodolen per la pols, com d'un arbre les fulles" i de la pols ja no s'aixequen. Però les coses de Déu fan com la llavor –cosa divina– que quan està podrint-se sota terra, està engendrant una vida nova, gràvida dels abundosos fruits que vindran.»[18]

En el bienni dretà (octubre 1934 - febrer 1936), *Pensament Marià* baixa el to i se centra en la vida religiosa, actitud que mantindrà fins a les eleccions del febrer de 1936, en les quals dóna suport al Front Català d'Ordre i ataca el Front Popular.

En aquesta darrera època el bisetmanari incorpora una major informació de la comarca (Alella, Arenys de Mar, Canet de Mar, Sant Vicenç de Montalt i Sant Andreu de Llavaneres).

El govern republicà es radicalitza intentant retallar el poder que tenia l'església catòlica, especialment pel que fa a l'ensenyament, i *Pensament Marià* s'hi oposa de manera inequívoca. «Ja hem començat» es titula la crònica del dia 17 de març de 1936, que comença dient:

> «Una de les primeres preocupacions dels nous governants ha estat reprendre la seva tasca de persecució religiosa. La primera nota que donà Marcel·lí Domingo anunciant que anava a procedir ràpidament a la substitució de l'ensenyament que donen els religiosos; ara es reprèn una nova ofensiva contra l'oficialment extingida Companyia de Jesús i els seus pretesos béns; en varis indrets, entre ells Barcelona, han estat suprimides les religioses dels asils. I el poble, el poble típic de totes les revolucions, també ha demostrat el seu sectarisme en molts indrets cremant i destruint.»[19]

Poc abans de la Setmana Santa de 1936, el periòdic dóna suport a una idea de l'Associació de Pessebristes de Mataró d'organitzar calvaris.

> «La idea és nova a la nostra ciutat, que ara s'associa a la d'Olot i Barcelona, entre altres, per tal de despertar entre els amics dels pessebres el desig de fer calvaris. Aquest any, que és el de la inauguració, seran relativament pocs, però és de creure que anirà estenent-se l'afició, i l'any vinent podrà amb temps organitzar-se un concurs en forma igual que per als pessebres.
>
> De moment hi haurà el social en el local de l'associació, Foment Mataroní, un altre en el Cercle Catòlic i dos o tres més en cases particulars de socis de l'associació. Estaria molt bé que s'establís entre nosaltres aquest costum ben cristià i d'alts ideals artístics, amb el qual es tendeix a instal·lar a les llars cristianes un record del drama que celebra l'Església en la Setmana Santa.»[20]

PENSAMENT MARIÀ
BISETMANARI D'ACCIÓ CATÒLICA
Any XXX — Mataró, divendres dia 17 de juliol del 1936 — Núm. 1898

Capçalera del darrer exemplar del *Pensament Marià*, núm. 1898, 17 de juliol de 1936.

«El laïcisme» és el títol de la «Crònica» que surt a mitjan juny, i que combat la interpretació semàntica que es fa de la paraula per acabar dient:

> «Els catòlics protestem enèrgicament d'aquesta apreciació equívoca del mot "laic" i demanem que els nostres infants siguin educats cristianament en les escoles. Que aquestes siguin dirigides per un laic o per un religiós, ens és indiferent, mentre l'infant rebi la "veritable educació", que és la que té per base la Religió».

Pocs dies abans que esclatés el cop d'estat, *Pensament Marià* blasma perquè el govern imposi l'ordre públic:

> «Espanya passa un clima d'excitació, de ferotgia, de venjança (...) cal acabar amb tot això; cal abandonar d'una vegada i amb tota sinceritat, l'excusa absurda que de tot en tenen la culpa les provocacions de les dretes. Si els governadors i els alcaldes no obeeixen, no res de culpa hi tenen les dretes, que no els han nomenat i són les qui en sofreixen les conseqüències (...) L'element decisiu per acabar amb tot això és la voluntat del Govern. Ha d'acabar primerament amb l'anarquia existent en el mateix aparell governamental; s'ha de demostrar pràcticament que la llei és igual per a tothom. Sense ordre, és impossible la vida de cap règim polític, per més revolucionari que sigui.»[21]

El darrer número de *Pensament Marià* va aparèixer el divendres dia 17 de juliol de 1936, i va publicar un escrit titulat «País de la paradoxa» referint-se, òbviament, a Espanya, que comença dient:

> «S'ha dit, i els fets ho confirmen palesament, que Espanya és el país de la paradoxa. En cap país del món es dóna com en el nostre aquest contrasentit constant d'afirmar a crits una cosa i realitzar tot el contrari. Estem, segons conten els que tenen la paella pel mànec, en un país regit per la màxima llibertat i en plenitud de drets democràtics. La nostra constitució és de les més avançades del planeta. I, en qüestió de proclamar drets, ningú ens guanya, però la tristíssima realitat ens diu que això dels drets és una cosa especialíssima, que sols entenen els que viuen el sentit de la República tal com els plau els que s'han pres la missió de volatitzar els mots a mesura del seu gust».

I, per reforçar la seva crítica, acaba l'escrit amb l'exemple següent:

> «(...) la negació de tot dret constitucional i fins individual, la manca de respecte a la voluntat dels difunts, el sacrificar els pobres malalts, orfes, cecs, etc. al sectarisme més desenfrenat. L'absolutisme deia que la voluntat del rei era llei, avui és llei i es fa complir, no la voluntat, sinó la passió de qualsevol per les arts que sigui, arriba a posseir una mica de poder.»[22]

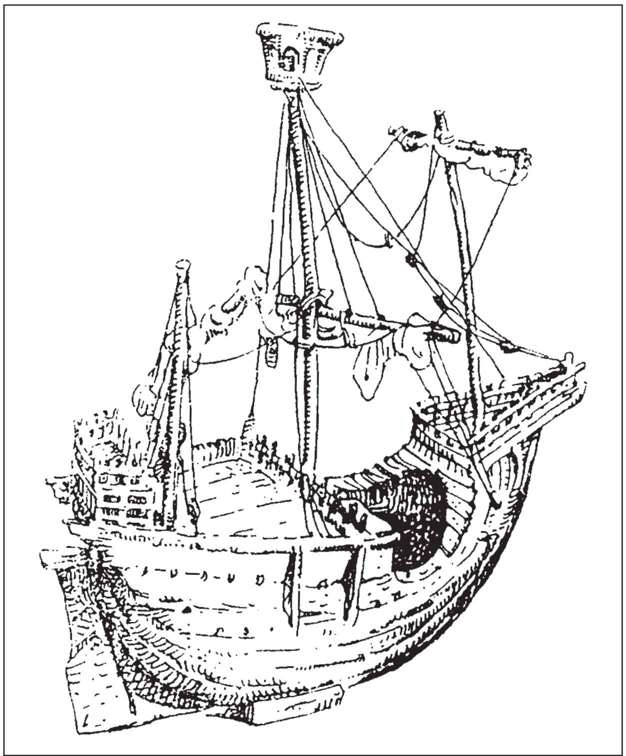
Quan es té notícia de l'aixecament sediciós d'una part de l'exèrcit republicà, el 18 de juliol de 1936, el *Diari de Mataró* és confiscat per les forces revolucionàries del Comitè Local de Salut Pública i rebatejat amb el nom de *Llibertat*, i continua informant els ciutadans a partir de les idees del Front Popular (ERC, UGT i CNT). Per contra, *Pensament Marià* deixa d'existir.

TREBALLS MONOGRÀFICS O DE RELLEU

Pensament Marià editava tres números extres anuals, un per Setmana Santa, un altre per les Santes i un tercer pel desembre, coincidint amb la festa de la Immaculada Concepció.

Al llarg dels seus vint-i-nou anys, *Pensament Marià* publicà alguns treballs de certa rellevància, dels quals en destaquem uns quants.

En el número 1.269, del 23 d'abril de 1930, apareix un escrit titulat «Un valuós petit vaixell», obra de Miquel Brullet, gràcies al qual Mataró

Dibuix de la coca de Mataró. Miquel Brullet i Monmany. (*Pensament Marià,* 23 d'abril de 1930).

s'assabenta de l'existència de la «coca» i que es troba en un Museu de Rotterdam.

El número corresponent al 26 de juliol de 1934 publica un detallat reportatge rememorant els vint-i-cinc anys dels fets de la Setmana Tràgica a Mataró (1909).

El 24 de juliol de 1935 surt un extra dedicat a les santes Juliana i Semproniana, de vint pàgines, amb il·lustracions. I el 13 de setembre del mateix any, un dedicat al Congrés de la Joventut Obrera Cristiana (JOC).

El 30 de maig de 1936, en ocasió de la IV Fira Comercial, Marià Ribas publica un interessant reportatge sobre les capelles i ermites mataronines, il·lustrat amb dibuixos fets pel propi autor.

CONCLUSIÓ

Pensament Marià, publicació de la qual ara rememorem el centenari de la seva aparició a la palestra informativa mataronina, va viure quasi tres dècades, en una època molt agitada, on les postures predominants eren radicals. El creixent anti-clericalisme abonà el seu posicionament, atrinxerat en el bàndol catòlic, també crispat. Començà, com hem vist, essent un modest butlletí intern d'una entitat religiosa, marcat per la devoció mariana i per la defensa dels valors catòlics, i va experimentar una simbiosi progressiva assolint, al final de quasi trenta anys, un nivell notable, arribant, fins i tot, a tenir impremta pròpia, la Gràfica Fides, al carrer de Santa Maria. Va conviure amb altres publicacions de signe diferent, com *Diari de Mataró*, amb el qual va mantenir alguna picabaralla, *El Liberal*, defensor de la dinastia, o *La Costa de Llevant*, periòdic catòlic i nacionalista que, bo i ser de Canet de Mar, es venia a Mataró.

Per a aquells investigadors que vulguin analitzar què va passar a Mataró durant el període en què *Pensament Marià* va existir, la seva consulta i anàlisi es fa indispensable per saber què pensaven i què defensaven els catòlics mataronins.

Manuel Cusachs i Corredor

NOTES

1.- Francesc Costa i Oller, *La premsa a Mataró, 1820-1980*, Premi Iluro 1980, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 1981).

2.- *Pensament Marià*, núm. 1 (15 abril 1907), 1.

3.- Costa, *La premsa*.

4.- Museu Arxiu de Santa Maria (=MASMM), Església 8, Congregació Mariana 1. Costa, *La premsa*.

5.- MASMM, Església 8, Congregació Mariana 1.

6.- *Pensament Marià*, núm. 313 (14 juliol 1920), 1.

7.- *Pensament Marià*, núm. 320 (1 setembre 1920), 1.

8.- *Pensament Marià*, núm. 321 (9 setembre 1920), 1.

9.- Costa, *La premsa*, 143.

10.- Costa, *La premsa*, 143.

11.- MASMM, Església 8, Congregació Mariana 1.

12.- MASMM, Església 8, Congregació Mariana 1.

13.- *Pensament Marià*, núm. 1260 (18 març 1830), 1.

14.- *Pensament Marià*, núm. 1351 (13 febrer 1931), 1.

15.- *Pensament Marià*, núm. 1366 (10 abril 1931), 1.

16.- *Pensament Marià*, núm. 1368 (17 abril 1931), 1.

17.- *Pensament Marià*, núm. 1.370 (24 abril 1931), 1.

18.- *Pensament Marià*, núm. 1.396 (24 juliol 1931), 1.

19.- *Pensament Marià*, núm. 1.864 (17 març 1936), 1.

20.- *Pensament Marià*, núm. 1.870 (27 març 1936), 1.

21.- *Pensament Marià*, núm. 1.890 (19 juny 1936), 1.

22.- *Pensament Marià*, núm. 1.898 (17 juliol 1936), 1.

El passat dia 18 de maig, amb motiu de la celebració del Dia Internacional del Museu, dintre dels actes programats conjuntament pel Museu de Mataró i el Museu Arxiu de Santa Maria, el pare Joan Florensa i Parés, arxiver provincial de l'Escola Pia de Catalunya, pronuncià la conferència «Els museus, eines pedagògiques», que, pel seu interès, transcrivim tot seguit.

ELS MUSEUS, EINES PEDAGÒGIQUES

Cada any celebrem el dia dedicat als «museus», entitats que tenen un objectiu netament cultural i educatiu. Per això, m'ha semblat oportú fer un recorregut per l'aportació que l'Escola Pia, institució que té com a objectiu de la seva existència la tasca educativa i cultural, ha fet en aquest camp. Tots plegats, ens trobem en un moment de replantejar moltes de les coses que tenim entre mans; només cal mirar la diversitat de propostes que tot sovint rebem dels museus tradicionals. S'està passant d'unes formes i institucions estàtiques a altres dinàmiques.

Només miraré el petit món de l'Escola Pia a Catalunya. Durant el seu primer segle i mig de vida, no tenim constància de l'existència de museus. La dedicació a l'escola impedí que es preocupés d'altres qüestions que la podien haver acompanyat. Però, precisament, les necessitats de l'escola la portaren a obrir-se a als museus.

Com veurem, no es tracta de museus d'escoles en els quals es mostri l'evolució de l'ensenyament i el seu material didàctic. Entenem que tot museu pot ser pedagògic, és a dir, que a més de guardar i exposar objectes, té la voluntat d'ensenyar, fer aprendre, fer sentir si fa falta. La tardor passada vaig tenir l'oportunitat de visitar el Museu de la Revolta d'Agost de 1944 de Varsòvia, contra els alemanys, i confesso que no he vist mai una cosa més pedagògica que aquella: es vivia la lluita carrer per carrer, pel clavegueram, enmig dels edificis que queien sota les bombes. Aquest museu és pedagògic, no escolar.

ELS GABINETS PER A LES ESCOLES

En efecte, la legislació que a partir de la segona meitat del segle XIX donà normes per a la implantació dels estudis de batxillerat, obligà a la formació de museus o gabinets per a cada una de les matèries que s'havien d'explicar. La creixent importància de les ciències exigia l'ús d'aparells i de materials que amb les lletres no calia pas.

A l'Escola Pia de Santa Anna de Mataró, en l'expedient presentat el 1867 al rector de la Universitat per al reconeixement de l'escola de secundària, hi trobem el catàleg d'aparells de física i d'objectes d'història natural. El col·legi disposava en aquell moment de vuitanta-quatre aparells de física amb què realitzar experiments amb els alumnes: lents, microscopis, cambra obscura, molinet elèctric, baròmetre, premsa hidràulica, etc. Entre els 1.600 objectes d'història natural destaquen 200 insectes, 200 mol·luscos, 300 plantes (amb un herbari), 300 minerals, 300 roques classificades segons terrenys i 200 fòssils.[1] Tal vegada, entre aquests objectes d'història natural hi havia els que donà, a l'Escola Pia de Santa Anna, el comerciant de Madrid Narciso Bruguera el 1847, «un cajón contentivo de un gabinete de minerales».[2]

En l'expedient presentat per l'Escola Pia de Santa Anna el 1902 al rectorat de la Universitat de Barcelona, hi ha un catàleg d'objectes més reduït. Entre els objectes de física, m'ha cridat l'atenció aquesta anotació: «Un barco de vapor con sus correspondientes máquina y lámpara de alcohol».[3] Els minerals s'havien anat organitzant i ara es trobaven en sis vitrines i es disposava d'alguns animals dissecats.

També comptava el col·legi de Mataró amb una col·lecció de monedes iniciada pel pare Josep Rius,[4] les quals, en bona part, serien fruit de les seves investigacions arqueològiques de l'antic Iluro.

Creiem que l'ús d'aparells per a l'explicació de diverses matèries o per a informació dels alumnes, venia d'anys enrere, però ens manca informació detallada. Per a l'agrimensura que explicà ja a finals del segle XVIII el pare Francesc Ferrer en l'aula d'aritmètica, ben segur que hi feia servir aparells; els apunts que es conserven així ens ho fan suposar.[5] També el pare Francesc Capdevila, víctima de l'ocupació francesa el 1810, era afeccionat a fabricar aparells, com baròmetres i termòmetres.[6] El pare Vicenç Tió havia iniciat, amb el suport de l'Ajuntament, un gabinet amb aparells.[7] El pare Tió formaria aquest conjunt d'aparells quan, entre 1820 i 1833, va ser lector de la càtedra de filosofia de la Facultat de Santa Anna i explicà filosofia eclèctica; amb els aparells complementaria les explicacions.[8]

És evident que la presència d'aparells a les aules o a l'escola no vol pas dir que hi hagi un museu. Però, fàcilment, quan els aparells deixen de ser usats, passen a una vitrina i inicien la primera fase d'un museu: tenir un conjunt d'objectes així ho permet.

Podem pensar, doncs, que a finals del segle XIX o principis del XX, a l'Escola Pia de Santa Anna hi havia algunes vitrines amb objectes que, més o menys, constituïen un museu.

Els catàlegs de 1867 i 1902 de Mataró que acabem d'esmentar i comentar, tenen el paral·lel en tots els col·legis escolapis que impartien la segona ensenyança. Tenim els d'Igualada, Olot, Vilanova i la Geltrú, Balaguer, Sabadell, Valls, Tàrrega, Sarrià, Terrassa i Sant Antoni de Barcelona.

El col·legi de Terrassa havia heretat els museus de l'antic Real Colegio Tarrasense, en adquirir el 1901, l'Escola Pia, l'edifici amb tot el seu mobiliari i material pedagògic. Com a cosa particular, cal notar que l'escola tenia un conjunt de pintures de Pere Viver i Aymerich, professor de dibuix i de pintura del Real Colegio des del curs 1896-1897. Aquestes pintures representen paisatges amb fauna, de terra i de mar, i flora, amb un caràcter marcadament didàctic, més que no pas artístic o decoratiu. Durant anys, varen estar exposades aquestes pintures al corredor del primer pis per on passaven moltes vegades els alumnes. Avui estan guardades a l'escola.[9]

Fins a 1936, aquests conjunts de material didàctic s'anaren enriquint, però van patir també moltes i considerables pèrdues. En el cas de l'Escola Pia de Sant Antoni de Barcelona, que tenia els museus més ben assortits, tot quedà reduït a cendres després de l'incendi de la Setmana Tràgica de 1909. Se salvà el que el 1894 es traslladà a l'internat a Sarrià.

MUSEUS DE CIÈNCIES NATURALS

El temps també va fer que els gabinets o mostres s'anessin convertint en museus de ciències naturals. Repassem els més importants.

El museu de ciències naturals del col·legi de Sarrià es formà bàsicament amb fons procedents de l'Escola Pia de Sant Antoni. Durant uns anys, les dues cases formaren una única comunitat; que un armari estigués en un lloc o en un altre, no era massa important. Però hi hagué altres procedències. En efecte, segons l'inventari de 1897, almenys doscents fòssils procedien de l'Escola Pia de Moià. El mateix estiu de 1894 en què s'obrí l'internat de Sarrià, es tancà el prestigiós Col·legi Carreras, establert a Sant Gervasi. L'Escola Pia adquirí el museu d'història natural, que comptava amb un nombre d'exemplars tan notable deia una nota de premsa de l'època com difícilment posseïa cap institut de batxillerat. Entre altres objectes, hi havia cent cinquanta fòssils. S'hi sumava, a aquest museu de Sarrià, una col·lecció de fòssils d'origen vegetal que havia recollit el pare Pius Galtés el 1887 a Chorrillo (Cuba). Es conservaven igualment alguns animals dissecats. Complementava el contingut una sèrie de preparacions microscòpiques; es varen presentar a l'exposició de material escolar de Barcelona el 1908. Les col·leccions del museu continuaren creixent amb els anys. El 1936 el museu d'història natural va salvar-se de la destrucció gràcies a la intervenció del catedràtic de la Universitat de Barcelona Dr. Francisco Pardillo, que confiscà els museus, i el de ciències naturals el traslladà al del Parc de la Ciutadella, on va romandre fins al final de la guerra, en què es reintegrà a l'Escola Pia de Sarrià.[10]

Cada col·legi amb batxillerat va tenir el seu museu de ciències naturals, generalment en vitrines.

Entre les fotografies publicades d'alguns col·legis entre 1915-1920, no n'hi falta mai alguna amb aparells de laboratori.

MUSEU COMERCIAL I PEDAGÒGIC

Un prospecte de l'Escola Pia de Sant Antoni de Barcelona, publicat el 1906, deia: «Para el Conocimiento de Productos, el estudio de la Geografía Comercial, de las nociones de Comercio y de algunas industrias, contamos con un museo comercial escolar, que creemos no faltar a la modestia, si decimos que hasta ahora éste con el de nuestro Pensionado [de Sarrià], son los únicos en su clase que existen en nuestra comercial ciudad». El 1906, doncs, l'Escola Pia comptava amb dos museus comercials que eren, efectivament, els únics de Barcelona.

La idea de formar aquest museu sorgí el 1903 entre els escolapis Tomàs Garí-Montllor, Jaume Torres, Manuel Bordàs i Pantaleón Galdeano.[11] Els dos primers foren els escolapis que programaren el pla d'estudis comercials posat en pràctica el 1902 en els col·legis de Terrassa, Sarrià i Sant Antoni de Barcelona. Va ser un pla agosarat per a la primària completa. Comprenia, entre altres matèries i novetats, l'ensenyament de dues llengües modernes a primària (francès i anglès), les empreses simulades amb moneda pròpia, una revista econòmica, etc.

Els esmentats escolapis varen creure que necessitaven un museu que arrodonís la formació comercial dels alumnes. El pare Pantaleón Galdeano en va ser l'exponent principal o, com el qualifica el pare Comellas, el més «laborioso, infatigable, entusiasta y competente». Ell treballà per la creació del de Sarrià i ho coordinà amb la publicació dels llibres escolars *Reconocimiento de productos* (Barcelona, Impremta Elzeveriana, 1910), i *Mercología, Merceognosia o Conocimiento de productos* (Barcelona 1923).

La inauguració oficial d'aquest museu comercial s'esdevingué el 1906. S'instal·là a la part central de la galeria del primer pis, mirant al pati central. Comptà amb trenta-cinc vitrines agrupades en quatre seccions.

> «En la primera, que comprenia onze vitrines, hi havia els productes referits a la casa, com ara pedres comunes, ciments, marbres, materials ceràmics, mosaics, porcellanes, vidres i cristalleria, ferros, tant industrials com artístics i forjats, ferreteria, quincalleria, productes de coure, fils i cables elèctrics, objectes d'or i plata, fustes (inclosos elements de mobiliari i articles auxiliars de la indústria, com, per exemple, peces de teler), i s'acabava amb la indústria del suro. La segona secció, distribuïda en set vitrines, estava dedicada a la drogueria: combustibles i derivats, antracites, hulles i petrolis, greixos i lubrificants, sabons, vernissos i perfumeria, ceres, matèries colorants, productes químics i drogues medicinals. A la tercera secció pertanyien els productes alimentaris i agrupava vuit vitrines amb col·leccions de vins i licors de totes menes i procedències; llegums, cereals i farines, sucres i bomboneria, cafès i tes d'arreu del món, i conserves, tant de productes de pesca, com vegetals. En aquesta secció s'exhibia un aparell esterilitzador per preparar conserves. Finalment, l'última secció amb nou vitrines comprenia tot el tradicional món del tèxtil: les sedes naturals i artificials; la llana amb els seus diversos tipus, el filat i el teixit, inclòs l'instrumental bàsic per al seu treball a la indústria; el cotó, també partint de les seves varietats, i acabant amb les possibilitats tèxtils; el gènere de punt; les manufactures de lli i de cotó, la indústria de les cordes i les lones, l'espart, el cànem, les canyes, el paper, els cuirs i la merceria».[12]

El museu intentava mostrar un producte des del seu origen natural o primera matèria fins al que hom troba al mercat, passant per tot el procés industrial de transformació. Moltes fàbriques i empreses hi portaren els productes. S'evità convertir-lo en un mostra comercial o de propaganda.

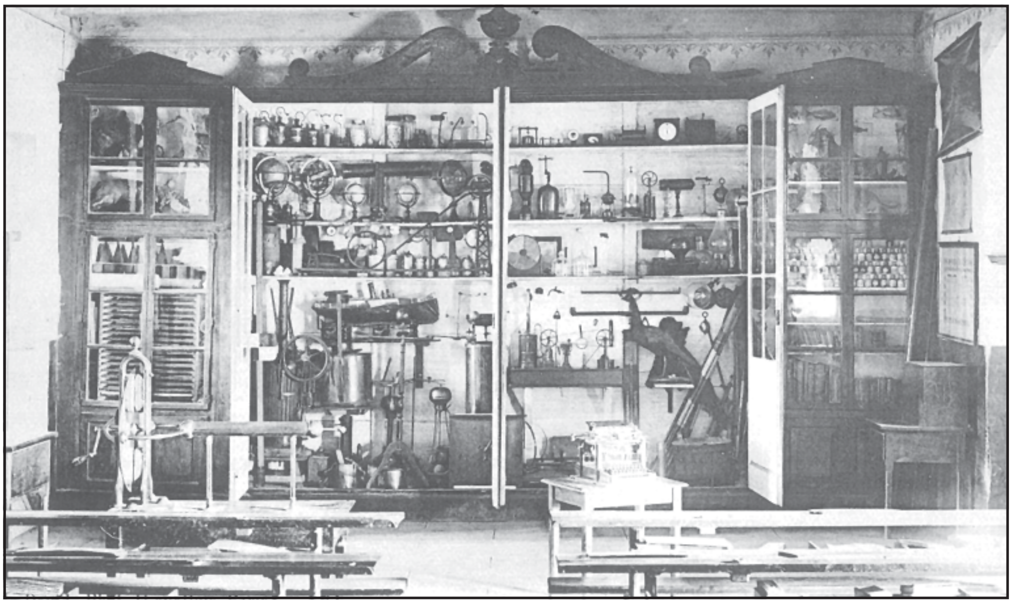
A més dels dos museus comercials de Sarrià i de Sant Antoni (d'aquest, no tenim notícia del contingut) també se'n va crear un a l'Escola Pia de Santa Anna de Mataró per iniciativa i obra del pare Manuel Bordàs.[13] El de Sarrià, però, va ser sempre el gran referent i model.

El de Sarrià començà a decaure als anys vint. El pare Galdeano va tenir altres obligacions que li limitaren la intensa dedicació dels anys anteriors. Els nous superiors no tingueren interès per aquell museu. Després de vint anys, calia replantejar-se no sols el museu, sinó tot el pla d'estudis comercials de 1902. Mancà que una nova generació prengués el relleu i en fes la transformació als nous temps.

La Guerra Civil el destruí i dispersà. Com a mut testimoni queda el rètol Museu Comercial al mosaic de terra de la galeria central del primer pis, on havia estat instal·lat el museu.

Escoles Pies de Mataró. Gabinet de física i museu. Postal. Foto Artigas (c.1900). MASMM. Arxiu d'Imatges.

Mataró. Col·legi de les Escoles Pies. Detall del gabinet i museu escolar. Postal (c. 1900). MASMM. Arxiu d'Imatges.

Era una eina molt útil per als alumnes dels estudis de comerç, ja que se servien dels productes i material del museu per als seus treballs. Aquests quedaven a la biblioteca del museu, que així s'autonodria d'investigacions, comentaris, estudis. Es disposava d'una biblioteca auxiliar d'ajuda per a professors i alumnes.

MUSEU CALASSANCI

Canviem la perspectiva. Els escolapis catalans a finals del segle XIX començaren a pensar en la seva història. Portaven dos segles a Catalunya, s'hi havien identificat, hi havien viscut moments dolços, però també havien compartit penes i opressions. Com tot el moviment de la renaixença, els escolapis se sumaren al carro dels que furgaven en la pròpia identitat. La celebració a Moià, la tardor de 1883, dels dos cents anys de la fundació d'aquella casa, la primera a Catalunya, va ser el toc de sortida. El fet, però, no era una fogonada d'un moment. Darrere hi havia un plantejament precedent.

En efecte, el pare general Calassanç Casavonas rector de Santa Anna de 1863 a 1865, obrà la part porticada que donava al pati, volia estrènyer les relacions entre el superior general de Roma i la província d'Hongria. Programà una visita de cortesia a aquell país i escollí com a secretari el pare Josep Jofre, que dominava diverses llengües i amb qui es compenetrava com a bon company de molts anys de treball. Era el juny-juliol de 1877.

El pare Jofre s'entrevistà llargament amb el pare Benedek Csaplar,[14] escolapi hongarès, historiador del país, que emprà per primer cop la llengua hongaresa per escriure la història, abandonant el francès o el llatí amb què tradicionalment s'havia escrit. Benedek resumí al pare Jofre el seu pensament sobre la història que calia fer en aquests punts:

> «1) cal en primer lloc reunir tot el que s'escrigui, publicat o no, sobre el passat;
>
> 2) complementar els arxius amb tot tipus de col·leccions i objectes; la història no s'escriu únicament amb fonts sobre paper;

3) estudi crític d'aquestes fonts, ponderant-ne el valor relatiu;

4) investigació en tot tipus d'arxiu, tant propis com eclesiàstics, municipals, estatals;

5) coneixement de la història externa local i de la del país».[15]

El pare Jofre tornà a Catalunya entusiasmat, exposà les propostes rebudes i impulsà la seva realització en diversos fronts. Ara només ens interessa el contingut del número 2) pel que fa a la necessitat de reunir «tot tipus de col·leccions i objectes». Amb els arxius ja s'hi treballava i se'n tenia cura, tant a les cases com a la província. S'apuntava, evidentment, en una nova direcció, cap a la creació d'un museu.

Passaren uns anys i, finalment, el 1915, es creà a Terrassa el Museu Calassanci. A l'antic Real Colegio Terrassense, s'hi havia traslladat des de 1901 el juniorat de teologia o casa central d'estudis, que havia estat fins aquell moment a San Pedro de Cardeña (Burgos). El promotor del trasllat va ser el pare Eduard Llanas (antic alumne de Santa Anna), aleshores superior general de l'orde escolapi a Espanya. Es proposà amb el trasllat convertir aquella casa de Terrassa en una escola normal de mestres escolapis i, per això, va voler situar-lo en un col·legi. A més de les classes teòriques de pedagogia, calia també fer pràctiques. Però, a més, en el pla de la formació dels mestres, s'havia de donar una orientació calassància i escolàpia, és a dir, transmetre la tradició pedagògica i educativa.[16]

El mestre de júniors era el pare Josep Ricart (Manresa 1877 - Vilanova i la Geltrú 1925); aquest animà els júniors a la creació del Museu Calassanci. Tenia aquesta organització:[17]

1. Sant Josep Calassanç i els seus fills:
   - 1.1. Vides
   - 1.2. Estampes
   - 1.3. Medalles
   - 1.4. Panegírics

2. Sant Josep Calassanç i l'Escola Pia:
   - 2.1. Organització de l'Escola Pia
     - 2.1.1. Constitucions
     - 2.1.2. Bolles pontifícies
     - 2.1.3. Circulars
     - 2.1.4. Catàlegs
     - 2.1.5. Necrologies
   - 2.2. Col·legis
     - 2.2.1. Escuts, vistes, postals, invitacions, programes, prospectes, memòries, premis, etc.
   - 2.3. Produccions escolàpies:
     - 2.3.1. Obres d'autor escolapi
     - 2.3.2. Revistes escolàpies
     - 2.3.3. Tot el de tema escolapi: prosa, vers, música, etc.
   - 2.4. Ramificacions:
     - 2.4.1. Escolàpies
     - 2.4.2. Tercer Orde
     - 2.4.3. Acadèmies i Congregacions

3. La societat i sant Josep Calassanç:
   - 3.1. La premsa
   - 3.2. Festes
   - 3.3. Tot el que la societat agraïda fa per l'Escola Pia.

El 1916 el juniorat es traslladà a la recent fundada casa d'Alella, i l'any següent s'hi portà també el Museu Calassanci. S'instal·là a la planta baixa de la torre i corredor adjacent, al nivell del pati de dalt. Estava en vitrines, quadres penjats a les parets, plafons, etc.

De manera semblant, el pare Antoni Tasi, mestre de novicis a Moià, començà cap al 1924 a recollir tot tipus de documentació, impresos i objectes. Desconeixem la ubicació a la casa i si disposava de vitrines o d'altre mobiliari. Només tenim un llibre de registre del qual s'anava rebent; ben segur que més d'un objecte anterior a 1936 prové d'aquest època. Segons aquest llibre-registre, els objectes entrats es classificaven segons la seva tipologia, és a dir, medalles, recordatoris, escrits, sermons, cartes circulars, imatges, etc.

El 1928 se suprimí el juniorat d'Alella perquè els júniors foren traslladats a la nova casa central d'estudis d'Albelda d'Iregua. Creiem que el Museu Calassanci es transportà a Moià i s'ajuntà al que allí hi havia dels novicis. Ni en el llibre-registre d'entrades, ni en altra documentació, se'n diu res que ens permeti confirmar aquesta nostra hipòtesi. Tampoc a Alella quedà rastre documental del Museu Calassanci.

Amb la revolta del juliol de 1936 bona part del museu de Moià es va perdre; el bon moianès i amant de l'Escola Pia el senyor Joan Estevanell, aconseguí salvar-ne una part (a més d'altres coses) que traslladà al museu municipal, casa de Rafel Casanova.[18] El 1939 el pare Antoni Tasi ho recuperà tot per al noviciat. Continuà la seva obra i l'amplià. Estava en una habitació del tercer pis que donava a l'interior del claustre mirant a orient. Era un magatzem ordenat, no hi havia cap tipus d'exposició, no era visitable.

El 1947 el pare Tasi cessà de mestre de novicis i el seu museu quedà tancat en l'habitació descrita i, gràcies a Déu, no hi va haver pèrdues notables.

Vint-i-dos anys després, el 1969 un nou mestre de novicis, el pare Josep Liñan, ressuscità el museu. D'aquí en sorgí l'arxiu provincial, la biblioteca, l'hemeroteca i el museu.

MUSEUS D'HISTÒRIA

Des de finals del segle XIX s'acostumà entre els escolapis a fer passejades més o menys llargues, amb finalitats sanitàries que es convertiren en culturals. Unes vegades en solitari o amb companys religiosos; altres amb alumnes o antics alumnes de l'escola. Es traslladà a l'àmbit escolar el que feia el Centre Excursionista de Catalunya, amb el qual també col·laboraren alguns escolapis.

Un cas d'aquestes caminades en solitari que, a més, fructificaren culturalment, va ser el del pare Eduard Llanas (Binèfar 1843 - Saragossa 1904), alumne de Santa Anna, quan era rector de Vilanova i la Geltrú. En les passejades de cada tarda s'arribà a Olèrdola. Invità altres vilanovins i iniciaren les excavacions del poblat. Redactà una memòria. Col·laborà en les excavacions de la vil·la romana de Mendicuella entre el Cinca i el Segre. Participà en les investigacions per comprovar si hi havia una via romana que seguís la costa del Garraf, a més de la que travessava el Penedès. Tot plegat li va valdre l'ingrés a l'Acadèmia de Bones Lletres el 5 d'abril de 1891.[19]

El pare Joan Solà i Corominas (Moià 1873-1934) va recórrer els voltants de Terrassa. Era un naturalista i ens ha deixat interessants descripcions i catàlegs de la flora d'aquells indrets. Però, a vegades, també trobà objectes de valor històric[20] que donà al museu de Terrassa. De les seves troballes en publicava la notícia i la descripció en revistes especialitzades.

Va ser el pare Solà el restaurador de l'ermita de Sant Salvador de les Espases (terme municipal d'Olesa de Montserrat) i en publicà un llibre el 1929, *Història de Sant Salvador de les Espases* que es reimprimí el 1990 (Ajuntament d'Olesa de Montserrat, Kao Corporation s.a. i Publicacions de l'Abadia de Montserrat, XXIV, 130 pàgines).[21]

El pare Bernat Noguera i Sala (Vic 1874 - Barcelona 1929) durant la seva estada a l'Escola Pia de Tàrrega (1917-1922) va fer néixer entre els alumnes l'afecció a les recerques científiques i, en concret, a les històriques. Amb els alumnes anava per les rodalies i amb les peces que trobaven creà un petit museu al col·legi. A la revista escolar *L'Arqueta* hi ha la descripció d'alguna d'aquestes troballes.

El 1936 en part va ser destruït aquest museu, i les peces se salvaren i passaren a l'Ajuntament de Tàrrega.[22] Els superiors el traslladaren al col·legi de Sant Antoni de Barcelona, perquè hi formés un museu d'història; la mort el sorprengué en aquesta tasca. Era membre de l'Associació d'Antropologia, Etnologia i Prehistòria de Barcelona.[23]

Podríem allargar la llista dels escolapis que col·laboraren en recerques arqueològiques, però no és ben bé aquest l'objectiu del treball. Recordo únicament el pare Sebastià Pubill (Moià 1879 - Balaguer 1939) que, gràcies a les seves troballes a Montmur, prop de Balaguer, va fer amistat amb el doctor Pere Bosch i Gimpera. Les troballes passaren al museu del Centre Excursionista de Balaguer.[24]

Com acabem de veure, no es creà cap museu important d'història. Però es feren interessants troballes que engruixiren museus locals. Haver despertat l'interès per Olèrdola o Montmur crec que val la pena assenyalar-ho, ja que és una bona aportació al coneixement del passat del nostre país i poble.

EL PROJECTE ACTUAL DE MUSEU PROVINCIAL

Des de fa uns quants anys, ens plantegem novament què fem amb els objectes que tenim. Hem ajuntat tot el que hem pogut i ara caldria donar-li un sentit. L'espai ens ha limitat i ens limita. Pensem en una propera ampliació de l'espai, però, tot i això, no podem pas fer-nos il·lusions amb un museu de grans proporcions. L'imaginem d'una altra manera.

Hem pensat de crear un Centre de Documentació i Recerca Històrica de l'Escola Pia de Catalunya; el Capítol provincial celebrat el mes d'abril passat ens va donar el vist-i-plau per crear-lo quan disposem dels espais més amplis. D'aquesta manera, cada entitat tindrà la seva personalitat dintre del Centre: l'Arxiu, la Biblioteca, l'Hemeroteca, el Museu i, probablement, també hi afegirem el Centre de Recursos Pastorals.

El nostre projecte, doncs, es basa en els punts següents pel que respecta al Museu. En primer

lloc, volem que sigui pedagògic i orientat als alumnes, preferentment de les nostres escoles.

Els objectes són i seran material del museu si compleixen alguna d'aquestes condicions: són obres artístiques, de valor històric, amaguen algun sentiment propi i es refereixen a la vida de l'Escola Pia: escoles, persones (religiosos, professors, alumnes), activitats.

També tenim algunes col·leccions importants que anem ampliant: segells de correus, estampes de primera comunió (de cada any, des de 1898), goigs (més de quinze mil), postals (passen de quaranta mil les classificades per nom geogràfic o per temes). Hi ha objectes que són mig de museu mig d'arxiu, com les matrius de segells (el més antic, el de l'Escola Normal Elemental de Mestres de Guanabacoa de 1856).

Però no voldríem limitar-nos al que tenim en el nostre dipòsit actual o ens vagi venint. Escampat per les nostres cases hi ha molts objectes de valor artístic (imatges, pintures) i històric (microscopi del segle XIX, antigues màquines d'escriure, un dels primers ordinadors que sortí al mercat), per citar algunes peces especials. Pensem inventariar-ho tot i gestionar-ho en certa manera (cada col·legi és propietari del que té) des del Museu Provincial. Lògicament, també acabarem d'inventariar el nostre dipòsit actual i tot el que ens vagi arribant.

Aquesta informació anirà a totes les persones de la província, a fi que puguin utilitzar-ho per a les seves programacions i objectius: per exemple, un professor, per donar conèixer un pintor, podrà recorre a les obres que es conserven en una altra escola i disposi de la informació necessària. A Santa Anna de Mataró tenim un presbiteri dissenyat i obra de Manuel Cusachs; una bona manera de donar a conèixer als alumnes de fora de Mataró aquest artista pot ser organitzar una excursió a la nostra ciutat o despenjar-ho d'internet (quan estigui digitalitzat).

En els nous locals que tenim projectats, hi hem reservat espai per a una vitrina fixa i la possibilitat d'altres de mòbils on exposar temporalment objectes sota una temàtica concreta. Per a aquesta projecció, també comptem amb els fons de l'arxiu, de la biblioteca i de l'hemeroteca.

Aquest projecte suposa una planificació d'actuacions i una organització de tots els objectes de què es disposarà.

La classificació prevista inclouria els següents apartats:

1- Obres d'art: pintura, escultura
2- Objectes litúrgics i de culte
3- Objectes de devoció: medalles, rosaris, etc.
4- Objectes socials, és a dir, que facin referència al conjunt o a un grup, com records d'esdeveniments, d'aniversaris, de commemoracions, etc., objectes d'ús col·lectiu (la matraca usada per despertar, els estris de perruqueria del noviciat)
5- Objectes escolars
6- Objectes personals, relacionats amb una persona
7- Objectes diversos

Sempre caldrà tenir present que l'objectiu del nostre Museu provincial s'ha de referir a la província, a les cases, comunitats o col·legis, a les persones (religiosos o laïcat vinculat, antics alumnes). Pretenem dotar i enriquir d'elements la nostra memòria històrica.

No podem esperar disposar dels nous locals per portar a terme tot aquest pla. Hem començat, doncs, a posar fil a l'agulla. Dins el Pla estratègic 2006-2008 tenim assenyalat un objectiu que diu: «Creació d'una política de gestió de Col·leccions per al Museu Provincial». Aquest objectiu s'especifica en els següents punts:

1- Anàlisi de les col·leccions i fons.
2- Creació de la política de selecció i recollida: criteris, mètodes i canals.
3- Avaluació de la secció: esporgada
4- Creació de la política de descripció.
5- Establiments de criteris de col·locació.

El treball és lent perquè tenim l'arxiu, la biblioteca (incorporar-hi el fons antic ens portarà molta feina) i l'hemeroteca, a més de les tasques del dia a dia que, a temporades, ens absorbeixen del tot.

Aprofitant que aquest any 2007 celebrem el jubileu del naixement de Josep Calassanç a Peralta de la Sal el 1557, hem penjat recentment a la nostra pàgina web http://www.escolapia.cat la col·lecció de vuitanta-quatre pintures i més de vint dibuixos o apunts (en una mateixa pàgina, a vegades, n'hi ha més d'un) de Josep Segrelles, en què narra la vida de Calassanç. És un bon material que ja comença a ser utilitzat per il·lustrar notícies. De les pintures, quaranta-dues són originals i la resta són reproduccions, de les que es varen perdre el 1936; no estan al Museu, sinó que s'exposen en la sala de la congregació provincial; els dibuixos sí que es conserven en un àlbum en el Museu. És, doncs, un exemple de com volem i podem utilitzar

peces que no es troben al Museu, sinó en altres dependències. Les noves tecnologies ens ofereixen possibilitats que fins ara no teníem. Intentem aprofitar-les.

Volem projectar-nos cap enfora: som coneguts i reconeguts en ambients universitaris, arxivístics (per això estic aquí). De manera molt específica, treballem per fer-nos present en el món dels alumnes de les nostres escoles, posant-nos al seu nivell per servir-los.

Ens sentim educadors i per això no ens tanquem, sinó que l'objectiu fonamental és projectar-nos, oferir per a servir.

Tenim un butlletí que publiquem a través de la nostra pàgina web i que titulem *La Plega*. Surten quatre números a l'any i està a l'abast de tots. A través d'ell, procurem donar a conèixer les nostres activitats i aportacions.

Joan Florensa i Parés
Arxiver provincial de l'Escola Pia de Catalunya

NOTES

1.- Ramon Tarròs, *Problemàtica educativa al segle xix i organització dels col·legis escolapis a Catalunya (1838-1904)*, Universitat de Barcelona, Facultat de Pedagogia (1990), 1.744-1.746.

2.- Claudi Vilà i Palà, *Escuelas Pías de Mataró: su historial pedagógico*, 433.

3.- Tarròs, *Problemàtica educativa*, 1.855.

4.- Vilà i Palà, *Escuelas Pías*, 432-433.

5.- Així també ho va veure Manuel Cusachs i ho plasmà en el plafó 5 del retaule de l'església de Santa Anna. Vegeu reproducció i comentari en *El retaule de Santa Anna de Manuel Cusachs*, p. 73 (plafó amb aparells). Sobre l'ensenyament d'aquesta matèria a Mataró, Joan Florensa, «Ensenyament d'Agrimensura als Escolapis de Mataró (1802-1815)», *XIV Jornades d'Història de l'Educació als Països Catalans: La formació professional i les transformacions socials i econòmiques* (Mataró 1999).

6.- Vilà i Palà, *Escuelas Pías*, 114.

7.- Vilà i Palà, *Escuelas Pías*, 433.

8.- Vilà i Palà, *Escuelas Pías*, 364-365.

9.- *Una escola implicada amb la ciutat. Escola Pia de Terrassa 1864-2002*, 47, 62 i 64.

10.- Traiem totes les dades de Miquel Puig i Reixach, *L'Escola Pia de Sarrià (1894-1995)*, 231-236.

11.- Joan Comellas, «Museo Comercial de nuestro colegio de Sarrià», *Catalaunia*, núm. 20 (Barcelona, març 1959), 7-8.

12.- Descripció del contingut de les vitrines de Miquel Puig i Reixach, *L'Escola Pia de Sarriá (1894-1995)*, 256.

13.- Vegeu bibliografia a Miquel Puig i Reixach, *L'Escola Pia de Sarriá (1894-1995)*, 259.

14.- Una molt breu nota biogràfica a *Diccionario enciclopédico escolapio*, vol. II, Ediciones Calasancias (Salamanca 1983), 172-173.

15.- Més extens i documentat, tant aquest viatge com els contactes entre els dos escolapis, a Joan Florensa, «Notas para una historia de la historiografía escolapia», *Analecta Calasanctiana* (gener-juny 1993), núm. 69, 83-84.

16.- Aquesta formació calassància i escolàpia ja es feia d'uns anys abans amb el llibre del pare Atanasio Canata, *El Educador Católico*, que precisament traduí de l'italià el pare Josep Jofre.

17.- Notícia i exposició del contingut a la revista *La Academia calasancia* (Barcelona, 20 maig 1915), núm. 610, 252-254; també publicat a *Catalaunia* (Barcelona, juliol-agost 1995), núm. 369, 24-25.

18.- Rossend Casallarch i Montràs, *Història de l'Escola Pia de Moià (1682-1994)*, (Moià 1994), 171.

19.- M. Providència García i Segarra, *Eduard Llanas i Jubero (1843-1904)*, retrat núm. 22 (Vilanova i la Geltrú), 15-16.

20.- «Un hallazgo importante», *Revista Calasancia* (Madrid, octubre 1922), núm. 118, pp. 937-938, en què dóna a conèixer la troballa d'una mandíbula superior d'Hipparion.

21.- Sobre el pare Joan Solà vegeu la revista *Modilianum* (Moià, setembre 1998), núm. 18, 5-70.

22.- Josep Baburés i Carreras, *Cent anys d'Escola Pia a Tàrrega 1884-1984* (Tàrrega 1986), 103-104.

23.- Joan Florensa, *Breu Història de l'Escola Pia de Sant Antoni, 175 anys 1815*-1990. Publicacions de l'Escola Pia de Sant Antoni (Barcelona 1990), 67.

24.- Joan Florensa, *Tres-cents anys de l'Escola Pia de Balaguer*, Publicacions de l'Abadia de Montserrat (Barcelona 1999), 193.

— DOCUMENTACIÓ DE SANTA MARIA —

L'Arxiu Diocesà de Barcelona conserva el manuscrit "Speculum titulorum ecclesiasticorum", escrit al segle XVIII per l'arxiver Antoni Campillo, en el qual consta tota la informació que aleshores tenia sobre les parròquies i les esglésies de la diòcesi.

La part que fa referència a les dues parròquies antigues de Mataró havia estat transcrita parcialment per Marià Ribas i Bertran, l'any 1933, en la seva monografia *Notes històriques de Mata*. Però pel seu interès, i en la línia de publicar documentació antiga referida a Santa Maria, la transcrivim tot seguit, completa, en el seu text original llatí, i incorporem després la traducció en català, amb notes afegides.

La transcripció i la traducció han estat fetes per Maria Toldrà (Universitat de Barcelona).

ANTONI CAMPILLO, "SPECULUM TITULORUM ECCLESIASTICORUM *DIOCESIS BARCINONAE*"[1]

ECCLESIA PAROCHIALIS BEATAE MARIAE CIVITATIS MATARONIS[2]

§ I. *De antiquitate et nomine hujus ecclesiae*[3]

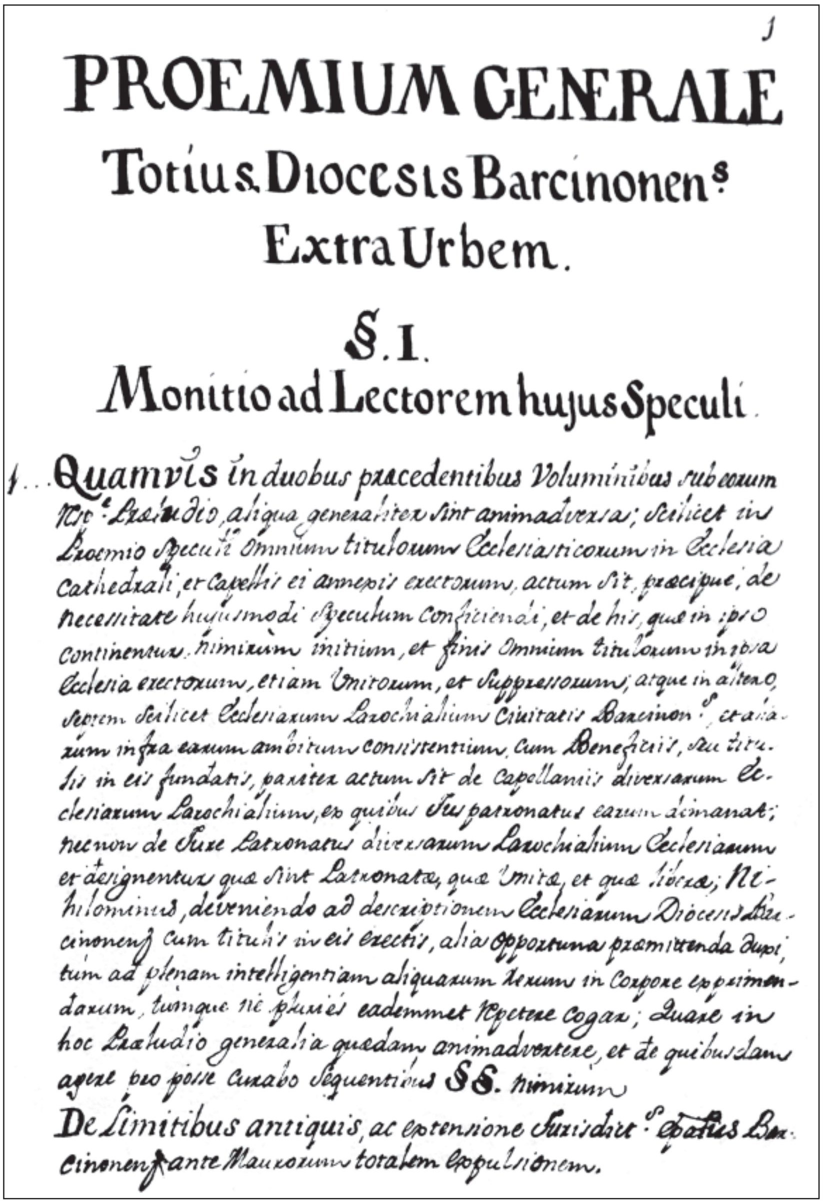
1. Consentiunt scriptores nostri civitatem initio hujus saeculi constitutam, antea villam Mataronis fuisse, olim civitatem municipalem ex conventu juridico coloniensis civitatis Barcinonae. Diferunt tamen quod Feliu, lib. 1, pag. 117, censet fore illam vocatam a Plinio Beturo, quod etiam firmat Pujades, *Cron.*, part. 1, lib. 2, cap. 1, fol. 34, et lib. 4, fol. 178; Dalmases vero, *Patria de Orosio*, pag. 148, nº 37, existimat non Beturo sed Illuro, laudatam etiam a Plinio, quod sumpsit ex Marca in *Marca hispanica*, pag. 161, nº 5 et 6, ubi contra Pujades demonstrat, ex variis codicibus Plinii, quod hic non Beturo, sed Betulo scripsit, et propterea censet Mataronem esse antiquam Illuro.

2. Laudati scriptores fundamentum sumunt ex similitudine vocabuli Mataro cum Illuro seu Beturo. Sed in eo, credo, omnes falsi, nam vocabulum Mataro est modernum et susceptum saeculo decimo quarto jam coepto. Patet enim ex scripturis antiquis illam vocari Civitas Fracta et Civitas Tracta et materno sermone Ciutat Freta vel Ciutat Treta vel Rota usque dictum saeculum inceptum.

3. Et ne quis existimet hoc libere dici aliquos adducam testes. Extat instrumentum in archivo collegii episcopalis actum 15 kalendas januarii 1298, continens venditionem quarumdam petiarum terrae in parochia Sancti Vincentii de Caldes, modo de Llevaneras, in qua legitur: «Quam (scilicet petiam terrae) dictus Bernardus de Sancto Vincentio tenebat pro ecclesia de Civitate Freta». Extant in eodem archivo alia documenta praemissa confirmantia, nempe quaedam donatio facta nonis aprilis 1200 de quadam petia terrae sita in comitatu Barcinonae, in parochia Sanctae Mariae de Civitate Fracta; item, alia donatio facta quinto kalendas augusti 1213 de quodam manso in eodem comitatu, in termino castri de Mataro, parochiae Sanctae Mariae de Ciutat Rota; item, de alia petia terrae sita in eodem comitatu, in loco maritimo, in parochia Sanctae Mariae de Civitate Fracta sub 18 kalendas decembris 1213; altera etiam donatio acta 4º nonas augusti 1214 de quodam manso in eodem comitatu, in termino castri de Mataro et in parochia Sanctae Mariae de Civitate Fracta et Sancti Martini de Mata; pariter quaedam recognitio hominis proprii facta praeposito de Carotitulo 7º idus februarii 1313 per Bernardum Amat, filium Bernardi Amat, de parochia Sanctae Mariae Civitatis Tractae; sed die 3 februarii 1369 alia similis recognitio facta eidem praeposito jam habet «sita in parochia Sanctae Mariae de Mataro».

4. In archivo curiae vicariatus ecclesiastici, in processu scilicet visitationis anni 1303, fol. 14, legitur titulus «Matero» et in corpore: «Visitavit ecclesiam parochialem Beatae Mariae de Civitate Fracta»; et fol.

Reproducció del primer full de l'*Speculum*.

1

PROEMIUM GENERALE
Totius Dioecesis Barcinonens.
Extra Urbem.

§. I.
Monitio ad Lectorem hujus Speculi.

1... Quamvis in duobus praecedentibus Voluminibus sub eorum Proemio aliqua generaliter sint animadversa; scilicet in Proemio Speculi Omnium titulorum Ecclesiasticorum in Ecclesia Cathedrali, et Capellis ei annexis erectorum, actum sit, praecipue, de necessitate hujusmodi Speculum conficiendi, et de his, quae in ipso continentur, nimirum initium, et finis omnium titulorum in ipsa Ecclesia erectorum, etiam Unitorum, et Suppressorum; atque in altero, scilicet Ecclesiarum Parochialium Civitatis Barcinon. et aliarum infra earum ambitum consistentium, cum Beneficiis, seu titulis in eis fundatis, pariter actum sit de Capellaniis diversarum Ecclesiarum Parochialium, ex quibus Jus patronatus earum dimanat; necnon de Jure Patronatus diversarum Parochialium Ecclesiarum et designentur quae sint Patronatae, quae Unitae, et quae liberae; Nihilominus, deveniendo ad descriptionem Ecclesiarum Dioecesis Barcinonensis cum titulis in eis erectis, alia opportuna praemittenda duxi, tum ad plenam intelligentiam aliquarum rerum in Corpore exprimendarum, tumque ne pluries eadem met repetere cogar; Quare in hoc Praeludio generalia quaedam animadvertere, et de quibusdam agere pro posse curabo sequentibus §§. nimirum

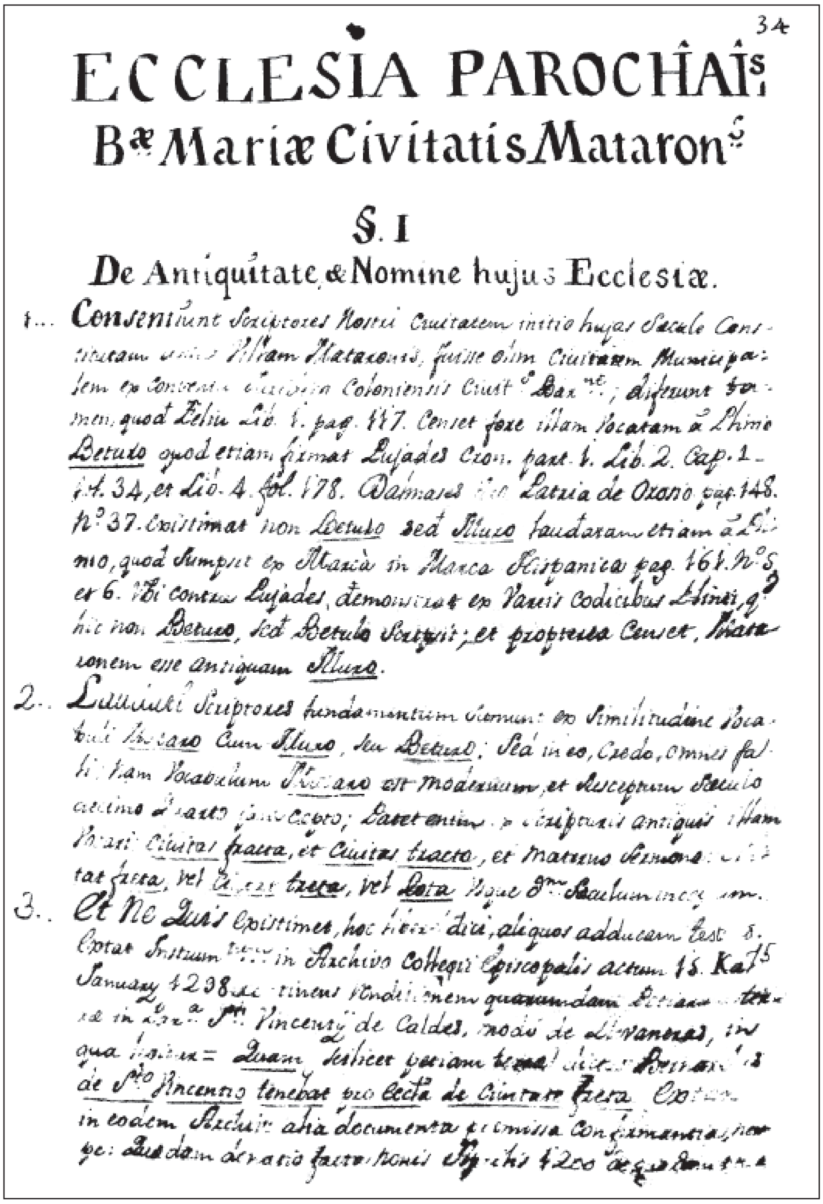
De Limitibus antiquis, ac extensione Jurisdict. Spatiis Barcinonensis ante Maurorum totalem expulsionem.

139 ejusdem processus est alia visitatio ejusdem ecclesiae de anno 1309, et titulus est «Ciutat Treta» et in corpore: «Visitavit ecclesiam Sanctae Mariae de Civitate Tracta». In alio processu visitationis de anno 1312, fol. 11, legitur titulus «Ciutat Treita» et in corpore: «Ecclesiam Sanctae Mariae Civitatis Tretae»; et fol. 62 est alia visitatio praedictae ecclesiae de anno 1314, cujus titulus est «Matero» et in centro: «Ecclesiam Sanctae Mariae Civitatis Tractae». In regestro Communi ejusdem curiae ab anno 1303 ad 1311, sub fol. 50, loquitur de rectore de Civitate Fracta, et fol. 55 chalendatur instrumentum receptum in posse rectoris de Civitate Fracta anno 1293. In confirmatione seu collatione beneficii sancti Joannis ipsius ecclesiae facta<e> 4º kalendas januarii 1329, quinto nonas julii legitur titulus «Confirmatio altaris sancti Joannis in ecclesia de Mataro» et in centro: «Beneficium presbiteratus altaris sancti Joannis constructi in ecclesia Sanctae Mariae de Civitate Tracta, barcinonensis diocesis». Sed paulo post in scripturis semper nominatur ecclesia Sanctae Mariae de Matarone.

5. Alia afferri possent documenta ex eodem archivo curiae et aliunde demonstrantia praefatam parochiam usque saeculum decimum quartum nuncupari Civitatem Tractam seu Fractam et paulatim Mataro, sed reticendum non est illud valde notandum, nedum praemissa confirmans, sed etiam declarans quod praefata ecclesia habebat capellaniam sive dominium directum cum patronatu et censu (ut infra dicetur), quae seu quod fuit vicecomitis Barcinonae, nam anno 1125, tertio kalendas maii, sive 17 regis Ludovici, Guilabertus, vicecomes Barcinonae, donavit Arsendae, filiae suae, et Guillermo Raymundo, ejus viro, inter alia ibi: «Item, dono vobis ecclesiam Sanctae Mariae Civitatis Fractae cum omnibus decimis sibi pertinentibus», quam donationem erutam a Regio Archivo excripsit Marca in appendice *Marcae hispanicae*, tit. 371, pag. 1260, et de ea meminit lib. 4, pag. 489, sed tacet ubi extructa erat talis Civitas Fracta, quia ad ejus manus non venerant monumenta desuper allata; si enim ad ipsius Marca manus deve-nissent, forsan non concessisset Mataro denominari ex antiqua Illuro.

6. Verum quidem est, ut ex naturalibus accepi, quod intus mare et non longe ab oris civitatis praedictae adhuc conspisciuntur aedificia a mari submersa et tracta. Unde praesumendum est vocabulum Civitas Fracta seu Tracta desumi ab antiqua civitate a mari paulatim fracta seu tracta; nomen vero Mataro derivari a castro de Matero, pro ut significant aliquae ex laudatis scripturis, vel esse diminutivum oppidi ecclesiae Sancti Martini de Mata, modo suffraganeae dictae parochialis, quae est antiquissima, sita in montana termini castri de Matarone.

7. Fortasse castrum Mataro, pro ut etiam aliud de Vilassar, susceperunt nomen ab altero ex duobus fratribus, quorum unus vocatus Mataro, alter vero Vilassar, de nobili familia de Tagamanent procedentes; qui ambo, sic se nominantes instrumento acto paenes Stephanum subdiaconum decimo kalendas junii 1208, difinierunt et evacuarunt Berengario Arno et suis quemdam campum quem dictus Arno possidebat, qui erat de honore de Tagamanent et confratriae de Carotitulo in comitatu Barcinonae ac in parochiis Sancti Genesii de Vilassar et Sancti Foelicis de Cabrera, salvis juribus dominicalibus. Qui quidem fratres supponunt representare domum seu familiam

34

ECCLESIA PAROCHIALIS
Beatae Mariae Civitatis Mataronensis

§ I

De Antiquitate & Nomine hujus Ecclesiae.

Primer dels fulls referits a Mataró.

de Tagamanent. Fortasse alter ex dictis fratribus construxit castrum in parochia de Civitate Fracta, illi indicendo proprium nomen Mataro, alter vero in parochia ab eo vocata Vilassar, nam haec duo castra non sunt ex antiquioribus nec leguntur in scripturis antiquioribus. Est hujusmodi instrumentum in archivo collegii episcopalis sub titulo «Cabrera».

8. Ex dictis colligitur parochialem ecclesiam Sanctae Mariae de Mataro jam existere anno 1125 et usque initium saeculi XIIII nuncupatam fuisse Civitatem Tractam seu Fractam, ab eo autem saeculo incepto vocatam fuisse Mataro.

9. Haec ecclesia, ultra rectorem, habuit capellanum[4] (ex illis scilicet capellaniis[5] de quibus disertum est in proemio tom. 1 hujus *Speculi*, § II, num.º 8). Quam anno 1125 possidebat vicecomes Barcinonae, qui eam concessit Arsendae, filiae suae, ut supradictum est nº 5. Quas quidem capellanias tunc nonnullae personae laicae possidebant tamquam domini directi rei emphiteuticae cum jure praesentandi rectorem ad curam animarum regendam, accipiebantque aliquam fructuum ecclesiae portionem; sed tandem dimissae fuerunt praefatae capellaniae et donatae ecclesiis, et haec una cum aliis fuit unita anno 1391[6] capitulo cathedralis barcinonensis.[7] Suntque variae collationum notae ejusdem ecclesiae ad praesentationem capituli in tom. 1 *Jur. pat.*, fol. 229. Tandem in vim concordiae initae inter episcopum et capitulum anno 1423 super jure patronatuum ecclesiarum parochialium, remansit ecclesia Beatae Mariae de Mataro liberae collationis episcopi, quamvis capitulum accipiat jus seu redditus capellaniae, pro ut videre est in laudato proemio tom. 1, § II, praecipue nº 10 et 11.

§ II. *De admissionibus ad distributiones dictae ecclesiae et administratione bonorum ejusdem numeroque residentium*

1. Cum populus civitatis mataronensis (ante hujusmodi saeculum villa) augeretur civitasque incrementum sumeret, fierentque plurimae functiones ecclesiae fundarenturque variae missae, anniversaria et horae canonicae, opus etiam fuit augere ministros in eadem, quare rectores coeperunt admittere nonnullos clericos naturales ejusdem civitatis seu parochiae, ultra aliquos paucos beneficiatos ejusdem ecclesiae pro ejus servitio faciendo usque certum numerum et fundationes aliquorum beneficiorum perpetuorum, inter quos rector distribuebat redditus fundationum et portiones funeralium.

2. Videtur enim hujusmodi admissiones initium habuisse anno 1600 in quo, die 18 februarii, doctor Joannes Calvo, rector dictae ecclesiae, admissit ad distributiones et funeralia ejusdem decem clericos qui eidem promisserunt juvare in administratione sacramentorum, nam episcopus don Raphael de Rovirola, die 11 septembris 1607, in sua visitatione, decrevit ac declaravit quod obligatio seu promissio dictorum clericorum coadjuvandi parochum debebat intelligi quando rector et ejus vicarii forent legitime occupati, pro ut est videre in processu dictae visitationis, fol. 123. Copiam extractam a quodam pergameno instrumenti admissionum, licet sine clausura notarii, invenies in quodam processu informativo ad instantiam dicti doctoris Calvo, de anno 1600, in volumine religato *Informacions selectas de 1580 a 1600, tots inclusive*, sub num.º 101; processus

est cum aliis religatus; hic processus fuit traditus secretario camerae domini episcopi 17 aprilis 1780.[8]

3. Numerus vero cleri praefatae ecclesiae (additis duobus beneficiis admissis fundatis post annum 1726) est triginta septem, nempe rector, quatuor vicarii, octo beneficiati admissi, viginti et unus nati in praefata parochia, sacrista, organum pulsans et magister capellae.

4. Administratio vero reddituum missarum, anniversariorum, horarum canonicarum et caeterarum piarum dispositionum praefatae ecclesiae pertinebat omnino ad rectorem, qui deputabat officiales opportunos sibi benevisos. Super qua quidem administratione variae subortae fuerunt quaestiones et factae provisiones in visitationibus episcopalibis, et nonnulli etiam fuerunt facti recursus ad sacram congregationem pro tollenda rectori administratione reddituum et erigenda communitate, sed tamen rector semper victor evasit, quamvis cum quibusdam adjunctis et modis circa administrationem, ac etiam in visitationibus de annis 1735 et 1739 dispositus fuit modus et qualitas personarum admittendarum per rectorem ad distributiones dictae ecclesiae, ut in earum processibus est videre.

5. Tandem cum anno 1753 residentes dictae ecclesiae causam contra tunc rectorem movissent, requirendo ab eo computum administrationis bonorum ecclesiae ac reddituum piis fundationibus obnoxiorum, fuit inita concordia atque transactio inter eos instrumento acto penes dictos Josephum Simon et Riera et Bonaventuram Catala, notarios publicos dictae civitatis, simul stypulantes et in solidum claudentes die 10 maii 1754, quae fuit approbata per tunc vicarium generalem cum provisione seu decreto causa cognita facto in curia officialatus die 18 ejusdem mensis maii, et denique, ex commissione sacrae congregationis cardinalium negotiis episcoporum et regularium praepositae, data Romae, die 15 novembris ejusdem anni 1754, per dominum episcopum barcinonensem cum decreto authoritate apostolica facto die 10 decembris 1755. Quae omnia continentur in processu informativo de utilitate dictae concordiae in praefata curia officialatus actitato, in quo est continuatum instrumentum dictae transactionis continens 27 capita, quae hic sumantur:

1º Relinquitur administratio reddituum novem personis de gremio dictae ecclesiae, quarum duae zelatores, duae archivarii, una mannerius, altera bursarius et reliquae tres procuratores seu exactores (et unus eorum pro redditibus dificilis exactionis, vulgo *ròssechs*) nuncupentur, ultra duas alias personas nuncupatas auditores computorum.

2º Zelatores simul cum rectore habent voces activas et passivas in administratione reddituum debentque formare et firmare albarana, vulgo *pòlissas*.

3º Archivarii curare debent de archivo, libris et instrumentis, tenere duas claves thecasii et alteram rector.

4º Mannerius recipere debet eleemosinas missarum curareque de earum celebratione, designare horas ordinarias pro functionibus et suffragiis celebrandis; in extraordinariis autem[9] tenetur sequi rectoris voluntatem.

5º Bursarius tenetur distribuere seu tradere distributiones vulgo *ploms* interessentibus.

6º Singulis sabbatis post vesperas congregari debent rector, zelatores et archivarii et tractare de administratione reddituum.

7º Exactores exigere debent redditus et proventus ecclesiae, et singulis mensibus tradere quantitatem exactam archivariis, chirographum recepti ab eis exigendo.

8º Auditores computorum debent examinare computa antequam diffiniantur.

9º Rector praesidere debet in congregationibus; et si interesse non valuerit, potest deputare alterum ex vicariis seu alterum de gremio qui adsit pro eo, sed hoc in casu praesidet zelator antiquior.

10º Congregationes haberi debent in archivo dictae ecclesiae.

11º Rector habet primam vocem et decisivam in casu paritatis suffragiorum, si adest; si tamen abest, nullus habet vocem decisivam.

12º Convocatio pertinet ad rectorem, si adest; sin minus ad praesidentem.

13º In congregationibus proponentur smertia et similia negotia.

14º In congregationibus saltem tres adesse debent; et alter ex auditoribus computorum locum unius supplere valebit.

15º Quisque ex residentibus, licet non officialis, quaecumque proponere valebit, per medium aut rectoris aut zelatoris antiquioris, quae utilitatem ecclesiae respisciant. Bisque in anno, scilicet 1 junii et 1 decembris, si impeditae non fuerint, alias die sequenti, habeatur congregatio generalis omnium residentium, in quibus, per medium praedictorum, quisque proponere valeat quaecumque utilitatem ecclesiae respicientia.

16º Exactores singulis trimestribus in congregatione ordinaria referre debeant statum reddituum, et post mensem, finito anno, reddere computa eidem congregationi, quae, post examen auditorum computorum, illa difinire debet.

17º Officia zelatorum, archivariorum et auditorum computorum biennalia esse debent, caetera vero annualia.

18º Ex officiis biennalibus unum quolibet anno eligi debet, et primo anno electi nuncupentur adjutores.

19º Rector nominavit primos officiales praefatos, exprimendo tempus durationis cujusque, ut mutari valeant postea ordine praescripto.

20º Praescribitur quod die 1 junii cujuslibet anni nominentur officiales deputandi in congregatione generali.

21º Electio officialium, exactorum excepta, tractari debet in congregationibus ordinariis habendis a 1 maii ad 1 junii, in ea scilicet quam maluerit rector, duoque eligantur pro quolibet munere in congregatione generali proponendi.

22º In congregatione generali habenda 1 junii proponentur electi, et ex eis ille deputetur qui plura suffragia habebit, electumque confirmare debet rector.

23º Circa exactores vero proponentur tot quot paruerint cum pactis oblatis.

24º Electi seu deputati sine causa legitima excusari nequeunt, duoque officia exercere valebunt dummodo incompatibilia non existant.

25º Zelator et archivarius antiquiores habeant pro salario annuali 6 ll. s., mannerius 10 ll. s., bursarius 6 ll. s., a bursa communi exsolvendas, ultra distributiones quas lucrabunt caeteri residentes.

26º Residentes actuales renuntiarunt praetensionibus contra rectorem tunc habitis, praecipue circa redditionem computorum et administrationem reddituum.

27º Rector acceptavit praedictam renuntiationem et consentiit quod redditus ecclesiae praemisso modo ministrentur, cedendo ad hoc voces et actiones proprias.

In plica processuum causa cognita ab anno 1580 ad 1600, nº 101, est informatio ad instantiam rectoris super admissione decem presbiterorum natorum in dicta villa seu parochia, de anno 1600; necnon in alia plica processuum ex 4º folio ab anno 1601 ad 1622, nº 2, est informatio ad instantiam rectoris de Mataro super juribus scolaris suae ecclesiae, de anno 1602; et in eodem, nº 40, est informatio ad instantiam procerum confraternitatis Sanctissimi Sacramenti ad effectum consequendi indulgentias. In alio volumine religato processuum ex folio tom. 1, nº 41, de anno 1628, est processus reductionis numeri residentium ad 22; et nº 43 est licentia juratis villae de Mataro colendi festum sancti Josephi de precepto.

In volumine III, nº 40, de anno 1719, est informatio super utilitate concordiae initae inter rectorem de Mataro et Theresiam Tarau et Anglada super quodam censuali.

In volumine IV, num. 32, de anno 1750, est informatio ad instantiam syndici apostolici religionis sancti Francici fratrum minorum circa hospitium et oratorium abs dicta religione obtentum in dicta civitate. Et num. 41, de anno 1754, est processus ad instantiam operariorum pro vendenda quadam parte horti, sed non est licentia; similis nº 43, sed abest licentia. In volumine V, nº 41, de anno 1771, est licentia rectori de Mataro accipiendi ad censum redemptionem 600 ll. s., cum onere luendi infra decennium.[10]

Sede episcopali vacante anno 1833 erecta fuit communitas ex clero dictae parochialis de Mataro et quaedam efformatae ordinationes pro illius regimine, prout in regesto Communi ejusdem anni a fol. 79 ad 91 continetur. Quae tamen erectio communitatis, provisione formiter facta 3 octobris 1834 a perillustri domino vicario generali excellentissimi ac illustrissimi domini episcopi domini Petri Martinez San Martin, praevia audientia advocati fisci praesentis curiae ecclesiasticae, in processu super approbatione cujusdam admissionis ejusdem parochialis de Mataro, sub foliis 353 ad 357 regesti Communis hujus postremi anni, et deinceps in aliis subsequentibus admissionibus, non recognita fuit, tamquam praejudicium inferenti juri peculiari et privativo in hac parte dignitatis episcopalis, salva imo potius huic expresse auctoritate approbandi aut nullam declarandi praefatam erectionem.[11]

§ III. *Ecclesia Sanctorum Michaelis et Martini de Mata, sufraganea dictae parochialis de Mataro*

1. Quamplures existimant ecclesiam Sancti Martini de Mata esse antiquiorem quam ecclesia Sanctae Mariae de Mataro, et saltem tempore maurorum existere a veritate non deviare existimo, quod ejus situs et structura confirmant. Et forte est illa ecclesia seu domus Sancti Martini ad locum maritimum, juxta rivum Argentona, cujus meminit Ludovicus II, rex Galliae, in praecepto dato Trecis episcopo Frondoino quinto idus septembris, indictione 11, anno primo ejus regni, scilicet 878, nam circa rivum Argentona nulla alia ecclesia Sancto Martino dicata, nisi haec, reperitur. Quae, licet hodie additus sit Sanctus Michael, in visitationibus tamen antiquis Sancti Martini dumtaxat describitur. Parietesque demonstrant fore consecratam, pro ut etiam habet duo altaria totaliter consecrata, ut describitur in visitationibus modernis.

2. In visitatione anni 1379, fol. 16, reperitur visitata sub titulo «Ecclesia Sancti Martini de Mata, sufraganea praedictae ecclesiae Sanctae Mariae de Matarone», sed in corpore solum referuntur aliqua ornamenta satis bona, attenta potestate parochianorum dictae sufraganeae; similia referuntur in visitatione anni 1404, fol. 269, addens quod deficiebat unum vestimentum; in visitatione anni 1413, part. 1, fol. 111, dicitur fuisse visitatam per relationem fuitque provisum quod ex eo quod carebat calice argenteo fieret et repararetur clausura coemiterii.

3. In visitationibus denique modernis, praecipue de anno 1726, fol. 11 et 12, describitur ipsam ecclesiam monstrare fore consecratam, pro ut etiam duo altaria, majus scilicet ac beatae Mariae, integriter, necnon habere cemeterium ubi tumulantur incolae oppidi seu vicinatus de Mata, duas campanas, duos calices, et quod ad eam rector dictae ecclesiae de Mataro debet singulis diebus de praecepto festivis alterum ex vicariis mittere ad missam celebrandam et verbum Dei seu doctrinam christianam explanandam, pro ut in ipsa visitatione specialiter ipsi injunctum fuit. Non est tamen ibidem reservatum sanctissimum eucharistiae sacramentum neque adsunt fontes baptismales.

Traducció:

ESGLÉSIA PARROQUIAL DE SANTA MARIA DE LA CIUTAT DE MATARÓ

§ I. *Sobre l'antiguitat i el nom de l'església*

1. Els nostres autors estan d'acord a afirmar que Mataró, nomenada ciutat al començament d'aquest segle i que abans era vila, fou anteriorment una ciutat municipal del convent jurídic[12] de la colònia de Barcelona. Difereixen, però, en el fet que Feliu, volum 1, pàgina 117,[13] opina que és la mateixa que Plini[14] anomenava Beturo, cosa que també afirma Pujades, *Corònica*, part 1, llibre 2, capítol 1, foli 34, i llibre 4, foli 178;[15] però Dalmases, *Patria de Orosio*, pàgina 148, número 37,[16] considera que no es tracta de Beturo, sinó d'Iluro, també citada per Plini,[17] i ho treu de Marca, *Marca hispanica*, columna 161, números 5 i 6,[18] on contra Pujades demostra, a partir de diversos manuscrits de Plini, que aquest no va escriure Beturo, sinó Betulo, i per això opina que Mataró és l'antiga Iluro.

2. Els citats autors es basen en la semblança del mot Mataró amb Iluro o Beturo, però crec que en això s'equivoquen, perquè el mot Mataró és modern i no es troba fins al segle XIV ben entrat. A les escriptures antigues es veu que fins al començament d'aquest segle la ciutat s'anomenava Civitas Fracta i Civitas Tracta, i en català Ciutat Freta o Ciutat Treta o Rota.

3. I perquè ningú no consideri que això ho afirmo sense cap base, aportaré alguns testimonis. A l'arxiu del col·legi episcopal hi ha un document redactat el 15 de les calendes de gener de 1298,[19] que conté la venda d'uns terrenys de la parròquia de Sant Vicenç de Caldes, avui de Llavaneres,[20] en què es llegeix: «El qual (és a dir, terreny) l'esmentat Bernat de Sant Vicenç tenia per l'església de Civitas Freta». Al mateix arxiu hi ha d'altres documents que confirmen el que diem, val a dir: una donació feta les nones d'abril de 1200[21] d'un terreny situat al comtat de Barcelona, dins la parròquia de Santa Maria de Civitas Fracta; ítem, una altra donació feta el 5 de les calendes d'agost de 1213[22] d'un mas del mateix comtat, dins el terme del castell de Mataró, de la parròquia de Santa Maria de Ciutat Rota; ítem, d'un altre terreny situat al mateix comtat, a la marina, dins la parròquia de Santa Maria de Civitas Fracta, el 18 de les calendes de desembre de 1213;[23] encara, una altra donació, feta el 4 de les nones d'agost de 1214,[24] d'un mas del mateix comtat, dins el terme del castell de Mataró i dins la parròquia de Santa Maria de Civitas Fracta i de Sant Martí de Mata;[25] semblantment, un reconeixement d'home propi fet al paborde de Cardedeu el 7 dels idus de febrer de 1313[26] per Bernat Amat, fill de Bernat Amat, de la parròquia de Santa Maria de Civitas Tracta; però el dia 3 de febrer de 1369, en un altre reconeixement semblant fet al mateix paborde ja es diu: «situada a la parròquia de Santa Maria de Mataró».

4. A l'arxiu de la cúria del vicariat eclesiàstic, al procés de la visita de l'any 1303, foli 14, es llegeix el títol «Mataró» i al cos del text: «Va visitar l'església parroquial de Santa Maria de Civitas Fracta»; i al foli 139 del mateix procés hi ha una altra visita d'aquesta església, de l'any 1309, amb el títol «Ciutat Treta» i el text: «Va visitar l'església de Santa Maria de Civitas Tracta». En un altre procés, el de la visita de l'any 1312, foli 11, es llegeix el títol «Ciutat Treita», i al text: «Església de Santa Maria de Civitas Treta»; i al foli 62 hi ha una altra visita de l'església, de l'any 1314, el títol de la qual és «Mataró», i al centre: «Església de Santa Maria de Civitas Tracta». Al registre Comune de la mateixa cúria de l'any 1303 al 1311, al foli 50, es parla del rector de Civitas Fracta, i al foli 55 s'enregistra un document rebut en poder del rector de Civitas Fracta l'any 1293. A la confirmació o col·lació del benefici de sant Joan de la mateixa església, feta el 4 de les calendes de gener de 1329,[27] el 5 de les nones de juliol[28] es llegeix el títol «Confirmació de l'altar de sant Joan a l'església de Mataró», i al centre: «Benefici presbiteral de l'altar de sant Joan construït a l'església de Santa Maria de Civitas Tracta, de la diòcesi de Barcelona». Però poc després a les escriptures és sempre anomenada església de Santa Maria de Mataró.

5. Podríem adduir més documents del mateix arxiu de la cúria i d'altres llocs per a demostrar que l'esmentada parròquia, fins al segle XIV, s'anomenava Civitas Tracta o Fracta i progressivament Mataró;[29] però no podem silenciar-ne un, especialment notable, que no tan sols confirma el que hem dit, sinó que també revela que l'església posseïa la capellania o el domini directe amb patronat i cens (com ho direm més avall), la qual o el qual era del vescomte de Barcelona, perquè el 3 de les calendes de maig de l'any 1125,[30] dissetè del rei Lluís, Guilabert, vescomte de Barcelona, va donar a la seva filla Arsenda i a Guillem Ramon, marit d'aquesta, entre altres coses: «Ítem, us dono l'església de Santa Maria de Civitas Fracta amb tots els delmes que li pertanyen». Marca va transcriure la donació, extreta de l'Arxiu Reial, a l'apèndix de *Marca hispanica*, títol 371, columna 1260, i en parla al llibre 4, columna 489,[31] però no diu on s'aixecava aquesta Civitas Fracta, perquè no havia consultat els documents que hem citat més amunt; si els hagués tingut a les mans, potser no hauria afirmat que Mataró rebia el nom de l'antiga Iluro.

6. És veritat, tal com vaig saber d'alguns mataronins, que dins del mar, però no gaire lluny de la platja de la ciutat, encara s'observen edificis enfonsats i arrossegats pel mar. De la qual cosa es pot pressuposar que el nom Civitas Fracta o Tracta deriva de l'antiga ciutat progressivament partida o arrossegada pel mar;[32] el nom de Mataró, en canvi, prové del castell de Mataró, com ho indiquen algunes escriptures ja citades, o és un diminutiu del lloc de l'església de Sant Martí de Mata, actualment sufragània de l'esmentada parròquia, que és molt antiga i està situada a la muntanya del terme del castell de Mataró.[33]

7. Potser el castell de Mataró i també el de Vilassar van prendre el nom de dos germans, un dels quals es

deia Mataró i l'altre Vilassar, membres de la noble família de Tagamanent, que s'anomenen així en un document redactat pel sotsdiaca Esteve el 10 de les calendes de juny de 1208,[34] en què definiren i evacuaren a Berenguer Arnó i els seus un camp que posseïa l'esmentat Arnó, el qual era de l'honor de Tagamanent i de la confraria de Cardedeu, al comtat de Barcelona i a les parròquies de Sant Genís de Vilassar i Sant Feliu de Cabrera, salvant els drets dominicals. Aquests germans consten com a representants de la casa o família de Tagamanent. Potser un d'ells va construir un castell a la parròquia de Civitas Fracta i li donà el seu propi nom, Mataró, i l'altre va fer el mateix a la parròquia per ell anomenada Vilassar, perquè aquests dos castells no són dels més antics ni es llegeixen a les velles escriptures. El document es conserva a l'arxiu del col·legi episcopal, sota el títol «Cabrera».[35]

8. Del que hem dit fins ara es dedueix que l'església parroquial de Santa Maria de Mataró ja existia l'any 1125;[36] fins al començament del segle XIV s'anomenava Civitas Tracta o Fracta, i a partir d'aquest segle es va dir Mataró.

9. L'església, a més de rector, tingué una capellania[37] (d'aquelles que hem tractat al proemi del primer volum del present *Speculum*, paràgraf II, número 8). L'any 1125, el vescomte de Barcelona posseïa la capellania i la va donar a la seva filla Arsenda, com ja hem dit al número 5. En aquella època algunes persones laiques posseïen capellanies com a senyors directes emfitèutics, amb dret de presentació del rector que s'encarregava de la cura d'ànimes, i percebien una part de les rendes de l'església, però finalment les capellanies es van abandonar i cedir a les esglésies, i aquesta en concret fou unida el 1391, amb d'altres, al capítol de la catedral de Barcelona. Hi ha diversos assentaments de col·lacions d'aquesta església, a presentació del capítol, al primer registre Jurium patronatuum, foli 229. Finalment, en vigor de la concòrdia de 1423 entre el bisbe i el capítol sobre el juspatronat[38] de les esglésies parroquials, l'església de Santa Maria de Mataró restà de lliure col·lació del bisbe, encara que el capítol conserva el dret i la renda de la capellania, tal com es pot veure al citat proemi del volum I, paràgraf II, especialment als números 10 i 11.

§ II. *Sobre les admissions a les distribucions de l'església i sobre l'administració dels seus béns i el nombre dels seus residents*

1. Com que la població de la ciutat de Mataró (abans d'aquest segle, vila)[39] augmentava i la ciutat creixia, i es feien moltes funcions religioses a l'església i s'hi fundaven diverses misses, aniversaris i hores canòniques, va caldre augmentar el nombre de ministres d'aquesta, per la qual cosa els rectors començaren a admetre clergues naturals de la ciutat o de la parròquia, a més d'uns quants beneficiats de la mateixa església, fins a un cert nombre, per ocupar-se dels serveis religiosos i de les fundacions d'alguns beneficis perpetus; el rector distribuïa entre ells les rendes de les fundacions i les porcions dels funerals.

2. Sembla que aquestes admissions van començar l'any 1600. El 18 de febrer, el doctor Joan Calvó, rector de l'església, admeté a les distribucions[40] i als funerals deu clergues que li van prometre ajudar-lo en l'administració dels sagraments. El bisbe Rafael de Rovirola, l'11 de setembre de 1607, durant la seva visita, va decretar i declarar que l'obligació o la promesa dels esmentats clergues d'ajudar el rector s'havia d'entendre quan aquest i els seus vicaris estiguessin legítimament ocupats, tal com es pot veure al procés de la visita, foli 123. Trobaràs una còpia extreta d'un pergamí del document de les admissions, encara que sense la clausura del notari, en un procés informatiu incoat a instància del citat doctor Calvó, l'any 1600, relligat al volum d'*Informacions selectes de 1580 a 1600, tots inclusive*, amb el número 101; el procés està relligat amb altres i fou lliurat al secretari de cambra del senyor bisbe el 17 d'abril de 1780.

3. El total del clergat de l'esmentada església (inclosos dos beneficis admesos fundats després de l'any 1726) és de trenta-set persones, és a dir: el rector, quatre vicaris, vuit beneficiats admesos, vint-i-un nascuts a la parròquia, el sagristà, l'organista i el mestre de capella.

4. L'administració de les rendes, misses, aniversaris, hores canòniques i de la resta de disposicions pies de l'església pertanyia completament al rector, que elegia els oficials que li semblaven adients. L'administració va donar peu a algunes qüestions i a diverses provisions fetes arran de les visites episcopals; també va ser la causa que es presentessin recursos a la sagrada congregació per a llevar l'administració de les rendes al rector i erigir una comunitat, però el rector sempre en sortí victoriós, encara que amb algunes addicions i instruccions sobre l'administració. A les visites dels anys 1735 i 1739 també es va diposar la manera i la qualitat de les persones que havien de ser admeses pel rector a les distribucions de l'església, tal com es pot veure als processos corresponents.

5. Finalment, l'any 1753, després que els residents de l'església haguessin mogut una causa contra el rector d'aquella època, per la qual li exigien els comptes de l'administració dels béns de l'església i de les rendes vinculades a fundacions pies, es va pactar una concòrdia i transacció entre ells, redactada per Josep Simó i Riera i Bonaventura Català, notaris públics de la ciutat, estipulada conjuntament i signada el dia 10 de maig de 1754; la concòrdia va ser aprovada per l'aleshores vicari general amb provisió o decret de causa coneguda feta a la cúria de l'oficialat[41] el 18 del mateix mes de maig; i, finalment, pel bisbe de Barcelona, amb decret d'autoritat apostòlica el 10 de desembre de 1755, per comissió rebuda de la sagrada congregació de cardenals per als negocis dels bisbes i els regulars, datada a Roma el 15 de novembre del mateix any 1754. Tot això es troba al procés informatiu sobre la utilitat de l'esmentada concòrdia, obert a la cúria de l'oficialat, en el qual es copia el document de

la transacció; aquesta conté vint-i-set capítols, que donem tot seguit:

1r Es reserva l'administració de les rendes a nou persones del gremi de l'església: dos zeladors, dos arxivers, un manner, un bosser i tres procuradors o exactors (un dels quals s'ocuparà de les rendes de difícil exacció, vulgarment dites ròssecs),[42] a més de dos oïdors de comptes.

2n Els zeladors i el rector tenen veu activa i passiva en l'administració de les rendes i redactaran i signaran els albarans, vulgarment dits pòlisses.[43]

3r Els arxivers tindran cura de l'arxiu, els llibres i els documents; tindran dues claus de la caixa, i l'altra serà del rector.

4t El manner rebrà les almoines de les misses, tindrà cura de la celebració d'aquestes i designarà les hores ordinàries per a les funcions religioses i els sufragis, però per a les extraordinàries haurà de seguir la voluntat del rector.

5è El bosser distribuirà o lliurarà les distribucions vulgarment dites ploms[44] als presents.[45]

6è Cada dissabte, després de vespres, el rector, els zeladors i els arxivers es reuniran i discutiran sobre l'administració de les rendes.

7è Els exactors reclamaran les rendes i els ingressos de l'església; cada mes lliuraran la quantitat recollida als arxivers i els exigiran un rebut.

8è Els oïdors de comptes examinaran els comptes abans de satisfer-los.

9è El rector presidirà les congregacions; si no hi pot ser present, encarregarà a un dels vicaris o algú altre del gremi que hi sigui en lloc d'ell, però en aquest cas presidirà el zelador més antic.

10è Les congregacions se celebraran a l'arxiu de l'església.[46]

11è El rector tindrà vot primer i decisiu en cas d'empat, si és present; però si és absent, ningú no el tindrà.

12è La convocatòria pertocarà al rector, si és present; si no, a qui presideixi.

13è A les congregacions es proposaran esmerços[47] i negocis semblants.

14è A les congregacions hi haurà tres persones com a mínim; un oïdor de comptes podrà substituir el lloc de l'altre.

15è Qualsevol resident, encara que no sigui oficial, podrà fer propostes que siguin útils per a l'església a través del rector o el zelador més antic. Dos cops l'any, és a dir, l'1 de juny i l'1 de desembre, si no hi ha cap obstacle –i si n'hi ha cap, l'endemà– se celebrarà congregació general de tots els residents, en la qual cadascú podrà fer propostes que siguin útils per a l'església a través dels esmentats.

16è Cada trimestre els exactors hauran de fer balanç de l'estat de les rendes davant de la congregació ordinària; un mes després que s'haurà acabat l'any, retran comptes a la mateixa congregació, que els satisfarà un cop els oïdors els hauran examinat.

17è Els càrrecs de zelador, arxiver i oïdor de comptes seran biennals; la resta, anuals.

18è Dels càrrecs biennals, se n'elegirà un cada any; el primer any, els escollits seran designats adjutors.

19è El rector va nomenar aquests primers oficials, tot indicant la durada del seu càrrec, perquè després es puguin canviar segons l'ordre prescrit.

20è Es prescriu que l'1 de juny de cada any es designin els oficials que s'hauran d'elegir a la congregació general.

21è L'elecció dels oficials, llevat dels exactors, es tractarà a les congregacions ordinàries que se celebraran de l'1 de maig a l'1 de juny, en aquella que el rector preferirà; s'hi elegiran dos candidats per a cada càrrec, que es proposaran a la congregació general.

22è A la congregació general que se celebrarà l'1 de juny es proposaran els candidats i d'aquests s'escollirà el que obtindrà més vots; l'elegit haurà de ser confirmat pel rector.

23è Pel que fa als exactors, se'n proposaran tantes vegades com caldrà segons els pactes prèviament establerts.

24è Els elegits o els designats no es podran excusar sense un motiu legítim; podran exercir dos càrrecs, mentre no siguin incompatibles.

25è El zelador i l'arxiver més antics tindran un salari anual de 6 lliures, el manner de 10, el bosser de 6, pagadores de la bossa comuna, a més de les distribucions que rebran la resta de residents.

26è Els residents actuals van renunciar a les pretensions que mantenien contra el rector, especialment sobre la rendició de comptes i l'administració de les rendes.

27è El rector acceptà la renúncia, consentí que les rendes de l'església s'administressin de la forma indicada i cedí, encara, les veus i accions pròpies.

A la plica dels processos per causa coneguda de l'any 1580 al 1600, número 101, hi ha una informació a instància del rector sobre l'admissió de deu preveres nascuts a la citada vila o parròquia, de l'any 1600; encara més, en una altra plica de processos en quart de l'any 1601 a 1622, número 2, hi ha una informació a instància del rector de Mataró sobre els drets de l'escolà de la seva església, de l'any 1602; i a la mateixa, número 40, una informació a instància dels prohoms de la confraria del Santíssim Sagrament per a aconseguir indulgències. En un altre volum relligat de processos en foli, volum I, número 41, de l'any 1628, hi ha un procés sobre la reducció del nombre de residents a vint-i-dos, i al número 43, una llicència als jurats de la vila de Mataró per a celebrar la festa de sant Josep de precepte.

Al volum III, número 40, de l'any 1719, hi ha una informació sobre la utilitat de la concòrdia pactada entre el rector de Mataró i Teresa Tarau i Anglada sobre un censal.

Al volum IV, número 32, de l'any 1750, hi ha una informació a instància del síndic apostòlic de l'orde de sant Francesc de framenors, sobre l'hospici i l'oratori obtingut per l'orde en aquesta ciutat.[48] I el número 41, de l'any 1754, conté un procés a instància dels obrers per a vendre una part de l'hort, però no hi ha la llicència; una cosa semblant al número 43, però hi manca la llicència.[49] Al volum V, número 41, de l'any

1771, hi ha una llicència al rector de Mataró per a rebre com a cens una redempció de 600 lliures amb l'obligació de lluir-la abans de deu anys.

Mentre vacava la seu episcopal, l'any 1833, el clergat de la parroquial de Mataró es va erigir en comunitat i es van modificar algunes ordinacions per al seu govern, tal com es pot veure al registre Comune del mateix any, del foli 79 al 91. Aquesta erecció en comunitat, per una provisió formalment feta el 3 d'octubre de 1834 pel molt il·lustre senyor vicari general de l'excel·lentíssim i il·lustríssim senyor bisbe Pedro Martínez San Martín, prèvia audiència de l'advocat fiscal de la present cúria eclesiàstica, arran del procés sobre l'aprovació d'una certa admissió de la mateixa parroquial de Mataró (als folis 353-357 del registre Comune d'aquest últim any), i després en altres successives admissions, no fou reconeguda, perquè implicava un perjudici al dret peculiar i privatiu de la dignitat episcopal en la matèria; ans més aviat es reconegué expressament l'autoritat d'aquesta a l'hora d'aprovar o declarar nul·la l'erecció.[50]

§ III. *Església dels Sants Miquel i Martí de Mata, sufragània de la parroquial de Mataró*

1. Molts creuen que l'església de Sant Martí de Mata és més antiga que l'església de Santa Maria de Mataró; no crec que m'allunyi gaire de la veritat si afirmo que ja existia, com a mínim, al temps dels moros, cosa que ve confirmada per la seva situació i per la planta.[51] Potser és l'església o casa de Sant Martí a la marina, al costat del riu Argentona, de què parla Lluís II, rei de França, en un precepte al bisbe Frodoí datat a Troyes el 5 dels idus de setembre,[52] onzena indicció, del primer any del seu regnat, és a dir, de 878, perquè prop del riu Argentona no hi ha cap església dedicada a sant Martí, llevat d'aquesta.[53] Encara que avui se li ha afegit el nom de Sant Miquel, a les visites antigues només consta com a Sant Martí.[54] Els murs demostren que estava consagrada, de la mateixa manera que ara té dos altars totalment consagrats, com es diu a les visites modernes.

2. A la visita de l'any 1379, foli 16, apareix amb el títol «Església de Sant Martí de Mata, sufragània de la citada església de Santa Maria de Mataró», però al cos del text només s'enregistren alguns ornaments prou bons, tenint en compte la capacitat dels parroquians de l'esmentada sufragània; una cosa semblant es recull a la visita de l'any 1404, foli 269, on s'afegeix que hi faltava un vestit; a la visita de l'any 1413, primera part, foli 111, es diu que fou visitada per relació i que s'hi va proveir que, no tenint cap calze de plata, se'n fes un i es reparés la tanca del cementiri.[55]

3. Finalment, a les visites modernes, sobretot la de l'any 1726, folis 11 i 12, es diu que aquesta església estava totalment consagrada, com ho demostren dos altars, el major i el de santa Maria, i que té, encara, un cementiri on són enterrats els habitants del lloc o veïnat de Mata, dues campanes i dos calzes; el rector de l'església de Mataró ha d'enviar-hi un vicari cada festa de precepte per a dir missa i explicar la paraula de Déu o la doctrina cristiana, tal com se li va encarregar especialment en aquella visita. Tot amb tot, no s'hi custodia el santíssim sagrament de l'eucaristia, ni té fonts baptismals.[56]

NOTES

1.- Antoni Campillo (Barcelona, 1698-1779) va ingressar el 1721, com a oficial, a la cúria del vicariat de la diòcesi barcelonina, i en fou secretari, notari i arxiver. Durant més de cinquanta anys va ordenar, regestar, enquadernar i indexar els fons de l'arxiu de la cúria. El seu "Speculum titulorum ecclesiasticorum diocesis Barcinonae" és un regest d'informació històrica i institucional sobre els beneficis i les esglésies de la diòcesi, redactat a partir de l'escorcoll de l'arxiu que l'autor custodiava, però també del catedralici i d'altres, amb el propòsit d'aclarir la situació del sistema beneficial de l'època, sovint confús i motiu de plets. El volum I, de 1745, és dedicat a la seu de Barcelona; el II, de 1751, a les parròquies de la ciutat; el III, a les esglésies de l'oficialat; el IV i el V, als deganats del Penedès i el Vallès. L'"Speculum", completat i posat al dia per mans posteriors, es conserva en cinc volums en foli manuscrits a l'Arxiu Diocesà de Barcelona; a l'Arxiu Capitular de la mateixa ciutat n'hi ha una còpia coetània. Vegeu Josep Sanabre, *El archivo diocesano*, Fidel Rodríguez (Barcelona 1947), 17-20, 82-87; i *El archivo de la catedral de Barcelona*, Imprenta Pulcra (Barcelona 1948), 147-150.

2.- Arxiu Diocesà de Barcelona, Antoni Campillo, "Speculum titulorum ecclesiasticorum", III, ff. 34r-39r. Joaquim Aguilar i Vallès ha reproduït l'original. La transcripció, la traducció i l'anotació filològica han anat a cura de Maria Toldrà (Universitat de Barcelona); les notes històriques sobre Mataró i les seves esglésies són de Manel Salicrú i Puig (MSiP). L'any 1933 fou transcrit parcialment, de l'apartat 3 al 9, a Marià Ribas i Bertran, *Notes històriques de Mata*, Editorial La Hormiga de Oro (Barcelona 1933), pp. 32-37.

3.- A les capçaleres del manuscrit «Ecclesia parochialis de Mataro» (f. 34v) i «Ecclesia et parochia de Mataro» (ff. 35r-39r).

4.- Sic per «capellaniam»; vegeu més avall «quam», «eam» i cf. la nota següent.

5.- Corregit de «capellanis».

6.- «una - 1391» al marge per una altra mà (*a*).

7.- A continuació, passatge ratllat i parcialment il·legible: «sed quando et quomodo [...] est in archivo cathedralis».

8.- «Copiam - 1780» afegit per una mà posterior (*b*).

9.- Mot afegit per (*a*) a la interlínia.

10.- «In plica - decennium» afegit per (*a*).

11.- «Sede - erectionem» afegit per una mà posterior (*c*).

12.- Convent jurídic: demarcació en què es dividien algunes províncies de l'Imperi romà (*Diccionari d'Història de Catalunya*, Edicions 62 (Barcelona 1992), p. 297.

13.- Narcís Feliu de la Penya, *Anales de Cataluña*, 3 vols., Josep Llopis (Barcelona 1709); n'hi ha edició facsímil en 3 vols., Base, Barcelona, 1999. La citació prové del vol. I, llibre VI, cap. 9.

14.- Plini el Vell, *Naturalis historia*, III, 4, 22 («Baetulo»).

15.- Jeroni Pujades, *Crònica universal del principat de Catalunya*, Jeroni Margarit (Barcelona 1609); edició digital a la *Biblioteca virtual Miguel de Cervantes* (www.cervantesdigital.com) i a la *Biblioteca virtual Joan Lluís Vives* (www.lluisvives.com).

16.- Pau Ignasi de Dalmases, *Disertación histórica por la patria de Paulo Orosio*, Rafael Figueró (Barcelona 1702).

17.- Lloc citat.

18.- Pèire de Marca, *Marca hispanica sive limes hispanicus*, François Muguet (París 1688), cols. 161-162; edició facsímil de Base (Barcelona 1972); traducció catalana de Joaquim Icart, Llibreria Josep Sala i Badal (Barcelona 1965). La crítica a Pujades perquè llegeix malament Plini es troba a les cols. 162-163.

19.- 18 de desembre de 1298.

20.- Avui parròquia de Sant Vicenç de Montalt (MSiP).

21.- 5 d'abril de 1200.

22.- 28 de juliol de 1213.

23.- 14 de novembre de 1213.

24.- 2 d'agost de 1214.

25.- L'actual terme de Mataró tenia dues parròquies, Santa Maria d'Alarona, després de Civitas Fracta i, posteriorment, de Mataró, i Sant Martí de Mata, l'origen de les quals es perd en el temps.

El primer document que esmenta la parròquia de Santa Maria és de l'any 1008, i el primer que parla de la parròquia de Santa Maria de Mata del 1096. El terme d'Alarona és esmentat el 949 i el de Mata el 963. La parròquia de Sant Martí de Mata, almenys des del segle XIV, va esdevenir sufragània de la parròquia de Santa Maria de Mataró.

Vegeu Manuel Salicrú i Puig, «Recopilació de dades de les dues parròquies antigues de Mataró, Santa Maria de Mataró i Sant Martí de Mata (del seu origen fins al segle XVI)», Fulls del Museu Arxiu de Santa Maria, núm. 7 (Mataró, abril 1980). (MSiP).

26.- 7 de febrer de 1314.

27.- 29 de desembre de 1329.

28.- 3 de juliol (?).

29.- L'arxiver Campillo no coneixia els documents que parlen de Santa Maria d'Alarona (MSiP).

30.- 29 d'abril de 1125.

31.- Obra citada.

32.- És cert que, davant de la costa mataronina, hi ha dues formacions rocoses naturals anomenades el Llinyarmat Gran i el Llinyarmat Xic. No són, per tant, «edificis enfonsats i arrossegats pel mar».

Quant a l'origen del topònim *Civitas Fracta*, avui encara és incert. Joaquim Llovet, *Mataró. Dels orígens de la vila a la ciutat contemporània*, Caixa d'Estalvis Laietana (Mataró 2000), 35-38. (MSiP).

33.- També és incert l'origen del topònim Mataró. LLOVET, *Mataró*, 37-38 (MSiP).

34.- 23 de maig de 1208.

35.- Aquesta interpretació avui no es pot considerar com a vàlida (MSiP).

36.- L'arxiver Campillo desconeixia el document de l'any 1008, el primer que fa referència a la parròquia, i el document del 1056 que esmenta per primer cop el temple. Tots dos van ésser publicats a LLUÍS FERRER I CLARIANA, *Santa Maria de Mataró. La parròquia, el temple*, volum I (Mataró 1968) (MSiP).

37.- Capellania: benefici eclesiàstic fundat per una persona privada o oficial per al servei d'una capella, la celebració de cert nombre de misses, etc. ANTONI M. ALCOVER, FRANCESC DE BORJA MOLL ET ALII, *Diccionari català-valencià-balear* [=DCVB], Moll, Palma de Mallorca 1926-1962), II, p. 966.

38.- Juspatronat: dret de patronat (DCVB), VI, p. 803.

39.- La concessió del títol de ciutat va ésser atorgat per Felip V el 20 de març de 1702. LLOVET, *Mataró*, 253-256 (MSiP).

40.- Distribucions: quantitats de diners que es repartien entre els assistents al cor en catedrals i col·legiates. *Diccionari d'Història Eclesiàstica de Catalunya*, Generalitat de Catalunya - Editorial Claret (Barcelona 1998-2001), II, p. 25.

41.- Oficialat: nom que, en alguns casos, prenen certs districtes dins les diòcesis; en el cas de Barcelona, districte de les cinquanta-una parròquies més pròximes a la capital. *Diccionari d'Història Eclesiàstica de Catalunya*, II, p. 736.

42.- En català a l'original.

43.- En català a l'original.

44.- En català a l'original.

45.- Els ploms, dits també pellofes, eren unes peces metàl·liques de llautó o llauna, ordinàriament circulars, que s'utilitzaven com a moneda per pagar les assistències dels beneficiats i capellans als serveis religiosos, i que després es canviaven per moneda legal. El Museu Arxiu de Santa Maria conserva les pellofes de Santa Maria (MSiP).

46.- L'arxiu de l'església és avui la Sala de Síntesi del Museu Arxiu de Santa Maria (MSiP).

47.- Esmerços: inversions i despeses (DCVB), V, p. 361.

48.- Els franciscans intentaren d'establir-se a Mataró, però no ho aconseguiren, per oposició del rector de Santa Maria (MSiP).

49.- A l'arxiu de Santa Maria no hi ha constància d'aquest expedient. Hem de suposar que no va fer-se la venda (MSiP).

50.- «Mentre-erecció» afegit per una mà posterior.

51.- Ja hem manifestat que l'origen de les parròquies de Santa Maria i de Sant Martí de Mata i dels temples respectius es perd en el temps, tot i que els primers documents coneguts que les esmenten són del segle XI (vegeu nota 24).

La planta rectangular de l'església de Sant Martí de Mata és, probablement, dels segles X o XI, tot i que l'edifici és molt transformat.

Tot i amb això, la tradició afirma, i ho expressa en els *Goigs* de Sant Martí, que la capella és d'«abans que Mataró fos». (MSiP)

52.- 9 de setembre.

53.- Avui hem de considerar com a errònia la identificació de Sant Martí de Mata com al Sant Martí d'Argentona que esmenta el precepte del rei Lluís II donat al bisbe Frodoí (878).

Molt probablement, Sant Martí d'Argentona era l'actual finca de can Martí de la Pujada.

Un inventari dels béns dels pubills Martí de la Pujada (1597), conservat al Museu Arxiu de Santa Maria, que diu textualment «En las capellas ditas de Sant Martí, que està ab ditas casas. Si entre per dins dites casas...», ho sembla demostrar. JOAQUIM GRAUPERA I GRAUPERA, «La capella preromànica de Sant Martí d'Argentona. Estat de la qüestió», *V Sessió d'Estudis Mataronins*, Museu Arxiu de Santa Maria - Patronat Municipal de Cultura (Mataró 1989), 33-40 (MSiP).

54.- El nom de la parròquia va ésser sempre Sant Martí de Mata. Però, en construir-se el nou temple de Sant Miquel a la fi del segle XV o inicis del segle XVI, més gran i en zona més accessible que l'antic de Sant Martí, s'hi traslladà el culte de la parròquia. D'aquí ve la duplicitat del nom (MSiP).

55.- Tant el temple de Sant Martí, com el temple de Sant Miquel, tenien cementiri annex.

El cementiri de Sant Martí era a la part posterior de l'església. El de Sant Miquel és encara al davant i a la banda llevant de la capella (MSiP).

56.- La referència és de Sant Miquel de Mata (MSiP).

– ANNEX –

A l'"Speculum titulorum ecclesiasticorum", format per Antoni Campillo, existent a l'Arxiu Diocesà de Barcelona, en la part corresponent a Mataró, que publiquem en aquest número dels *Fulls*, es fa referència a la romana Iluro, segons que en fan esment historiadors com Mela, Plini, Pujades, Marca, Feliu de la Penya, Dalmases, el parer dels quals ha estat després recollit per molts investigadors del passat mataroní. També s'esmenta Pujades al memorial del Doctor Folquer que donàrem a conèixer recentment a *Fulls/88*. Ara bé, com que Campillo i Folquer fan només unes citacions molt lacòniques d'aquests historiadors, ens ha semblat convenient de reproduir en aquest annex els textos citats amb més extensió.

SOBRE LA SITUACIÓ DE LA ILURO ROMANA

Pomponi Mela (segle I dC)
Chorographia
II, 90

«Des d'allí fins Tarraco hi ha ciutats petites: Blande, **Iluro**, Baetulo, Barcino, Subur, Tolobi, i rius petits: el Baetulo, al peu del Mons Iovis, el Rubricatum, en la costa de Barcino, i el Maius, entre Subur i Tolobi. Tarraco és la ciutat més important d'entre les situades en aquesta costa; la banya el petit riu Tulcis, més enllà del qual es troba el gran Hiberus, que banya Dertosa».

Gai Plini Segon (~24 dC-79)
Naturalis Historia
Llib. III, 21-22

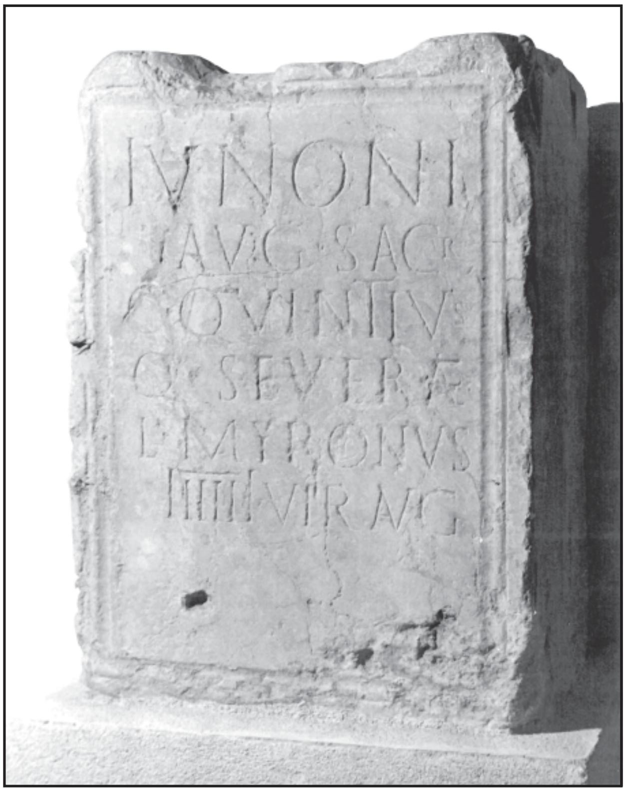
«…Per ell [l'Ebre] els grecs anomenaren Hiberia a tota la Hispania; ve la regió Cessetania, el riu Subi, la colònia Tarraco, obra d'Escipió, com Cartago dels Púnics, la regió dels Ilergetes, l'«oppidum» Subur, el riu Rubricatum, a continuació els Laeetani i Indigetes. Darrera d'ells i seguint l'ordre que dic acostant-se al peu dels Pyrinaeus, els Ausetani, Iacetani, i en els Pyrinaeus, els Ceretani, i per últim els Vascones. En la costa, la colònia Barcino, anomenada Faventia; els «oppida» amb dret romà; Baetulo, **Iluro**, el riu Arnum, Blandae, el riu Alba, Emporiae, ciutat doble, d'antics indígenes i grecs descendents dels Foceus, el riu Ticer i d'ací Venus Pyrenaea, a l'altre cantó del promontori».

Jeroni Pujades (1568-1635)
Crónica universal del Principat de Catalunya
(Barcelona 1609)
Llib. IV, Cap. XXXIV

«No sé el nombre dels pobles que acudien a aquesta ciutat [Barcelona], però entre aquells (qualsevulla que fossin) eren ciutats municipals:
Bétulo
Beturo
Huro, o ***Illuro***
Blanda

Betulo, ja en moltes parts d'aquesta història, hem dit que era Badalona. I segons els demés a dalt esmentats, era ciutat municipal; si bé Plini no la posa per municipal, sinó per estipendiària. Això és, per una de les que rebien estipendi, i se solien conduir, i les llogaven per servir a la guerra; pagant als homes d'aquella sou i conducta, com se pot treure de l'autoritat del jurisconsult Ulpià.

Beturó (diu Plini) era municipal. I això per ventura deu ser la causa, que com he dit, han volgut els altres que Beturó fos municipal: confonent i equivocant l'una amb l'altra. Però puix Plini, qui aleshores vivia i estava en Espanya, les diferencia; certes que ho devien ser, només hi ha la dificultat a saber on era Beturó. Perquè fins avui jo no sé escriptor algun que ens ho declari. Ni tinc altra claricia sinó és que seguint l'ordre de l'escriptura de Plini per la costa del mar, podria ser,

Pedestal votiu dedicat a Juno, que al temps de Pèire de Marca era a l'església parroquial de Santa Maria (ara es troba al Museu de Mataró). Foto Masachs.

fos estada la que avui se diu Mataró. I si em diu algú que lo Doctor i mestre Pere Joan Nunyes diu que Mataró és la que antigament fou **Iluro**, de la qual ací farem menció, responc que això no pot ser. Perquè Huro ja es troba allí on era, com de seguit veurem; però Beturó (a més que té una assonància amb Mataró, que cau més en el so a l'orella, que no es pot explicar amb la llengua) en no trobar-se, això mateix nos dóna senyal que era ella, la que avui es diu Mataró. Perquè és cert i he tingut relacions de persones vives fefaents de ma professió; i particularment del *quondam* micer Bernat Roig (mon sogre) doctor del Reial Consell, natural de dit poble; trobar-se escrit en infinites escriptures antigues dels habitants en aquell; que antigament es deia Civitas Fracta: i en altres Civitas tracta, que al propòsit seria tot u. I voldrà dir la ciutat rompuda i assolada, o amb força tirada i arrancada. I aquest rompiment, desolació i ser tirada o arrencada i treta del lloc on era, i aportada un poc més avall, a la falda de la muntanya i riba del mar (com apareix de les ruïnes) és causa que no es trobi la que era, ni es té més memòria d'ella, sinó sols del nom de Beturó. I en la paret del campanar de l'església i a l'entrar del fossar, o cementiri, es troben inscripcions de pedres, que donen senyals evidents de tot això que tinc referit.

Huro així mateix era municipal. I pel mateix mestre Pere Joan Nunyes és anomenada **Illuro**. I diu que aquesta era la que avui s'anomena Mataró. Però ja he dit quin poble era, lo que es diu Mataró, seguint l'ordre de Plini, i conformant-me al nom, que de temps dels nostres avis havia tingut. I així mateix cenyint-me al mateix ordre de Plini escrivint aquestes coses seguint la costa i riba del mar, és quasi forçós conformar-me amb en Francesc Compte, que diu que **Iluro** o Huro, era el poble que avui s'anomena Lloret».

Pèire de Marca (1594-1662)

Marca hispanica sive limes hispanicvs, hoc est, Geographica & historica descriptio Cataloniae, Ruscinonis, & circumjacentium populorum

(Parisiis, 1688)

Cap. XV

«V. Segueix després **Iluro**, segons el text de Mela i Plini, que fou, com assegura aquest darrer, un poblat de ciutadans romans a dotze mil passos de Bètulo. Núñez féu notar encertadament que **Iluro** fou el poblat que actualment s'anomena Mataró, l'extensió del qual així com la quantitat dels seus habitants respon a l'antiga dignitat d'aquell poble de ciutadans romans. Fou destruït en altre temps pels moros, com ho confirmen antics monuments que s'hi conserven; més endavant, fou restaurat i fundat altra vegada al mateix lloc, i no en cap altre, com alguns aventuren a dir. Perquè, en efecte, allí hom troba fragments d'antigues làpides amb inscripcions, i bastants monedes hi són desenterrades, batudes en or i argent amb els noms de Vespasià i Titus. Al seu cementiri es llegeix una inscripció que fa saber que Florus, sevir augustal, dedicà una ara a Silvà August

SILVANO. AVG. SACR.
P. CORN. FLORVS VIVIR AVG.

El déu Silvà, com escriu sant Agustí traient-ho de Varró, era inquiet i revoltós per naturalesa; i per això, a la dona que acabava de deslliurar, després del part se li assignaven tres déus com a guardians, per tal que el déu Silvà no entrés de nit i li fes una malesa a ella i als infants. Amb aquesta intenció, Florus dedicà una ara a Silvà, per tal que no el perjudiqués, ans al contrari li fos de profit. Prova el que dic aquesta inscripció tarraconense:

SILVANO AVG.
SACRVM
PRO. SALVTE. IMP.
CAESARIS. HADRIANI
ANTONINI. AVG..PII. N
ET. LIBERORUM. EIVS
ATIMETVS. LIB
TABVL. P.H.C.

Una altra inscripció semblant esculpida en marbre existeix a Mataró, a l'església parroquial.

MERCVR SACR..
BEBIVS. CORINTVS
VIVIR. AUG.

A la mateixa església hi ha aquesta:

IVNONI. AVG .SACR.
C.QUINTVS Q. SEVERA
L. MYRONVS. IIIIII. VIR. AVG.

Aquests tres, Quint, Severa i Miró, dedicaren una ara a la Junó augusta o d'Augusta. Per comprendre això més bé, s'ha de conèixer la superstició que s'havia desenrotllat entre els gentils, ja que creien que a cada u li era assignat un geni des del mateix instant del seu naixement: als barons, per Júpiter, i a les fembres per Junó, que elles anomenaven «la meva Junó». D'ací aquelles paraules de Quartil·la que hom pot llegir en Petroni: *Iunonem meam iratam habeam* (tinc enutjada la meva Junó). Així doncs, fou erigida una ara al geni d'Augusta o bé a l'augusta Junó, ja sigui per adulació, perquè ella fos propícia a aquests devots camperols, ja sigui formalment, perquè l'augusta Junó afavorís l'esmentada Augusta segons els seus vots.

VI. Encara cal observar que la importància d'aquest poblat d'Iluro fou tan gran que posseí un col·legi de sevirs augustals, segons ensenyen les esmentades inscripcions, que provenia de la fertilitat i riquesa de les seves vinyes, que tanta superioritat donen a aquesta població i a la seva costa adjacent. D'això, en resultava que fàcilment es procurava diners amb l'exportació del seu vi a Barcino i a altres llocs de la Laietània i fins a la mateixa Itàlia, com encara es fa avui. Es tracta dels excel·lents vins laietans de la Hispània que Plini alaba per la seva abundància: *Hispaniarum laletana*, diu *copia nobilitantur*.

VII. Tot el que hem dit fins aquí ens priva de dubtar que, segons el parer de Núñez, Mataró sigui el mateix poblat antic d'**Iluro**. Però Pujades no hi estigué conforme i volgué que Mataró correspongués a Bèturo, ja que Bèturo, poblat de ciutadans romans esmentat, segons diu ell, per Plini, no pot correspondre a cap altre poblat llevat de Mataró. Ignoro els còdexs de Plini consultats per ell, en què estigués escrit *Baeturo*, ja que en tots els exemplars que he pogut veure es llegeix sempre *Baetulo*, lectura aquesta que no es troba que hagi estat anotada amb variant per ningú. El que ell hauria hagut de fer era corregir la lectura defectuosa del seu còdex plinià i fer-hi la restitució segons Mela i Ptolomeu, en comptes de pertorbar, per causa d'una paraula corrupta, les coses ben establertes. Per això, que en Plini, cal llegir *Baetulo*, que és la mateixa Badalona, com ja hem dit abans. També estem lluny de fer correspondre **Iluro**, com fan Francesc Compte i Pujades, al petit llogarret anomenat vulgarment *Locet*, que està situat més enllà de Blanes, en un paratge erm i aspre, per tal com **Iluro**, tant per Mela com per Plini i Ptolomeo, està situat entre Badalona i Blanes.»

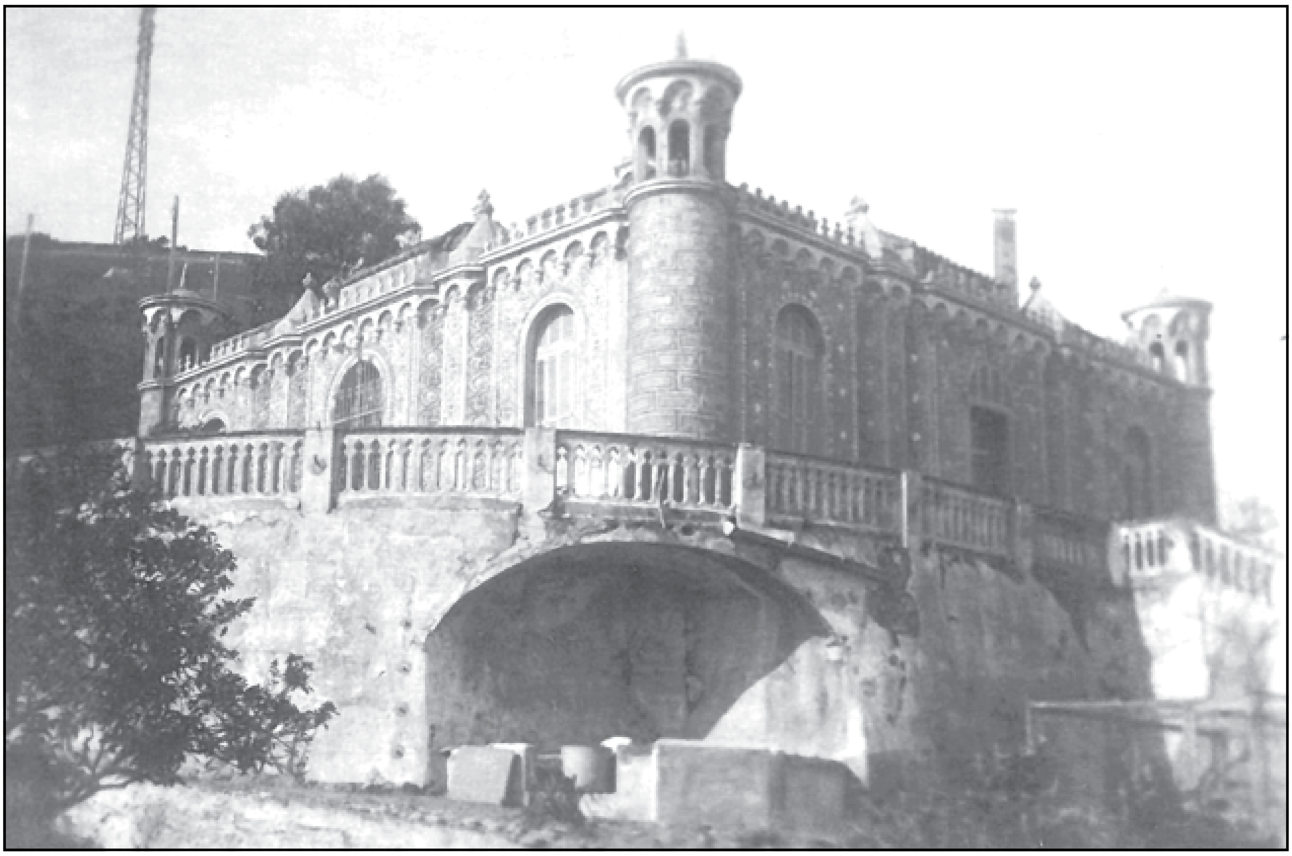
(Versió de Joaquim Icart, Barcelona 1965)

Pau Ignasi de Dalmases i Ros (1670-1718)
Disertación histórica sobre la patria de Paulo Orosio
(Barcelona 1702)

«En todas mis tres impresiones de Plinio hallo Betulo, no Beturo. En todas las que tenia y havia visto el ilustrísimo Marca lo mismo, y hablando con nuestro Pujades dice: *Nescio in quos illi Plinii Codices inciderint, in quibus Baeturo scriptum esset, com omnibus exemplaribus quae quidem ego viderim, constantes legatur Baetulo, nec varia ista lectio a quoquam notata reperiatur.* A lo menos en los muchos códices que tenia asi manuscritos como impresos el padre Hardouin no se halla otra lección, que Betulo, pues a hallarse no hay duda lo hubiera aquel docto padre advertido.

Y qué mayor prueba en contra de lo que escriben Gerónimo de Pujades, y el maestro Fr. Iuan Gaspar Roig que la misma piedra que trae el padre Roig, la qual se halla en la villa de Badalona, y en su iglesia sirviendo de mesa en el altar de S.Pedro; en ella y en otra que trae Marca y dice se halla también en la misma iglesia de Badalona, se lee BAETULONENSES Y BETVLONENSES, y no BETURONENSES, señal evidente que la antigua Betulo, es la villa de Badalona, que se ve hoy a una hora de Barcelona por la parte de Levante: *Betulo itaque legendum est apud Plinium; quae est ipsa Badalona, ut ante diximus*. Notó Marca, y así aunque Pujades quiere que la ciudad latina de Plinio sea Beturo, y no Betulo, y que esta debe ser Mataró (que yo creo que corresponde esta ilustre villa al antiguo **Illuro** también ciudad latina) no resuelve aquel erudito cronista catalán, cosa tocante a los pueblos Betulonenses y Beturonenses dejando la materia indecisa».

—— DOCUMENTACIÓ FOTOGRÀFICA ——

Torre de can Boada (1928).
Fotografia Mn. Joan Colomer.

MASMM. Arxiu d'Imatges.

Masia del Correu (c. 1928).
Fotografia Mn. Joan Colomer.

MASMM. Arxiu d'Imatges.

Masia can Salvador Bonminyó (1926).
Fotografia Mn. Joan Colomer.

MASMM. Arxiu d'Imatges.

Masia can Villarès de la Quintana (1926).
Fotografia Mn. Joan Colomer.

MASMM. Arxiu d'Imatges.

Masia de les Esmandies (1928).
Fotografia Mn. Joan Colomer.
MASMM. Arxiu d'Imatges.

Masia de les Esmandies (c. 1960).
Fotografia Masachs.
MASMM. Arxiu d'Imatges.
Col·lecció Ferrer i Clariana.

Imatge de sant Felip Neri al safareig de les Esmandies (c. 1960). Fotografia Masachs.

MASMM. Arxiu d'Imatges. Col·lecció Ferrer i Clariana.

Portal d'entrada de la masia de les Esmandies (c. 1960). Fotografia Masachs.

MASMM. Arxiu d'Imatges. Col·lecció Ferrer i Clariana.

MUSEU ARXIU DE SANTA MARIA
Centre d'Estudis Locals de Mataró

Col·labora:

Ajuntament de Mataró
Patronat Municipal
de Cultura